

Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi Tanulmányok Intézet

Ki védi meg a védteleneket?
A menekültek nemzetközi jogi védelme a
Genfi Egyezményen és azon túl, különös
tekintettel az ökológiai menekültekre

Sándor Nóra Anna
Nemzetközi tanulmányok MA
Diplomácia szakirány
Szakszeminárium-vezető: Dr. Molnár Tamás

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. A MENEKÜLTKÉRDÉS UNIVERZÁLIS SZABÁLYOZÁSA	8
1.1. MIGRÁNS VERSUS MENEKÜLT: DEFINÍCIÓS ELHATÁROLÁS	8
1.2. AZ 1951. ÉVI GENFI EGYEZMÉNY ÉS 1967. ÉVI KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV	10
1.2.1. MENEKÜLT-DEFINÍCIÓ ÉS A VISSZAKÜLDÉS TILALMA	12
1.2.2. A KIZÁRÁS, MEGSZÚNÉS ESETEI	18
1.2.3. KIHÍVÁSOK	22
1.3. A KÉNYSZERVÁNDOROK VÉDELME EGYÉB NEMZETKÖZI INSTRUMENTUMOKBAN	25
2. A MENEKÜLTEK VÉDELMÉT SZOLGÁLÓ REGIONÁLIS KERETEK	29
2.1. EURÓPA ÉS A MENEKÜLTEK	29
2.1.1. A KVALIFIKÁCIÓS IRÁNYELV	33
2.1.2. AZ EURÓPA TANÁCS – AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE	41
2.2. A MENEKÜLTKÉRDÉS SZABÁLYOZÁSA AFRIKÁBAN ÉS ÁZSIÁBAN	46
2.2.1. AZ 1969. ÉVI ADDISZ-ABEBAI EGYEZMÉNY	46
2.2.1.1. Az Egyezmény legfontosabb cikkei	48
2.2.1.2. Részkonklúzió	53
2.2.2. QUO VADIS, ASIA?	53
2.3. LATIN-AMERIKA: MENNY ÉS POKOL	56
2.3.1. AZ 1984. ÉVI CARTAGENAI NYILATKOZAT	59
2.3.1.1. Ismertetés	59
2.3.1.2. Definíciós elemek	61
2.3.1.3. Értékelés	66
2.3.2. A SAN JOSÉ NYILATKOZAT	67
2.3.3. A TLATELOLCÓ-I DEKLARÁCIÓ	68
2.3.4. A MEXIKÓI AKCIÓTERV (PLAN DE ACCIÓN DE MÉXICO)	69
2.3.5. RÉSZÖSSZEFOGLALÁS	71

3. ÖKOLÓGIAI MENEKÜLTEK	72
3.1. KIK IS AZOK A KLÍMA-MENEKÜLTEK?	73
3.1.1. KONCEPTUALIZÁLÁS	75
3.2. MÍTOSZ VAGY VALÓSÁG? A LEGVESZÉLYEZTETETTEBB RÉGIÓK	78
3.3. SZABÁLYOZÁSI KERETEK: ELEGENDŐ VÉDELEM, VAGY JOGI VÁKUUM?	79
3.3.1. A GENFI EGYEZMÉNY ALKALMAZHATÓSÁGA	79
3.3.2. A CARTAGENAI NYILATKOZAT ÉS AZ ADDIS ABEBAI EGYEZMÉNY	82
3.4. KIEGÉSZÍTŐ VÉDELMI MECHANIZMUSOK	86
3.4.1. AZ ÉLETHEZ VALÓ JOG	88
3.4.2. KEGYETLEN, EMBERTELEN, MEGALÁZÓ BÁNÁSMÓD TILALMA	90
3.4.3. GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS OKOK	91
3.4.4. AZ ÁTMENETI VÉDELEMRŐL SZÓLÓ EU-S IRÁNYELV	92
3.4.5. A 2011/95/EU-S IRÁNYELV MINT ALTERNATÍV VÉDELEM	94
3.4.6. A VÍZHEZ VALÓ JOG, MINT KIEGÉSZÍTŐ VÉDELMI MECHANIZMUS?	96
3.5. NEMZETI SZABÁLYOZÁS: KÖVETENDŐ PÉLDA?	99
3.6. SZEMELVÉNYEK AZ ÚJ-ZÉLANDI BÍRÓSÁGOK JOGGYAKORLATÁBÓL	101
3.7. MEGOLDÁSI JAVASLATOK	103
KONKLÚZIÓ	106
BIBLIOGRÁFIA	109

Bevezetés

A migráció egy rendkívül sokszereplős folyamat, amely egyidős az emberiséggel, ugyanakkor a jelenséggel kapcsolatos tudományos kutatások meglehetősen újak, csak a nemzetállamok kialakulásával kerültek előtérbe.¹ A migráció korunk egyik megatrendje,² amely folyamatosan egyre nagyobb kiterjedésű, komplexitású és hatású. Tulajdonképpen a Föld minden országa érintett benne, vagy kiindulási-, cél-, vagy tranzitországgként.³ Jól tükrözi a migráció XXI. századi jellegét az a tény, hogy manapság mintegy 232 millió nemzetközi migránst tart számon a nemzetközi közösség, akik közül sokan Európába vagy Ázsiába mennek.⁴

A migráció különféle okok miatt történhet, a dolgozat azonban a kényszmigráció problematikáját járja körül. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) 2014 júniusában jelentette be, hogy a világon a kényszerszállások száma az előző évhez képest nőtt, és 2013 év végén mintegy 51,2 millió ember volt kénytelen valamilyen kényszerítő októl vezérelve elhagyni otthonát. Ez a szám 6 millióval több, mint az ezt megelőző évben. Ennek a hatalmas növekedésnek elsősorban a szíriai és a közép-afrikai konfliktusok voltak az okai.⁵

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztos, António Guterres, a 2014. november 5-én tartott, az ENSZ Közgyűlés előtti beszédében hangoztatta, hogy míg 2011-ben naponta 14 ezer ember volt kénytelen elhagyni otthonát, addig 2012-ben már 23 ezer, 2013-ban pedig már 32 ezer.⁶ A több, mint 51 millió kényszerszállás közül a UNHCR mandátuma alá mindössze ennek az ötöde tartozik, mintegy 10,4 millió ember.⁷

Látható tehát, hogy a 232 millió migránsból több, mint 50 millió ember, azaz a migránsok közel ötöde nem szabad akaratából hagyja el otthonát, hanem arra

¹ Lehoczki Bernadett előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 9-én.

² A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) használja ezt a kifejezést. Forrás: Molnár Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 7-én.

³ Twelfth Coordination Meeting on International Migration. New York, 20-21 February 2014. <http://www.un.org/esa/population/meetings/twelfthcoord2014/twelfthcoord2014.htm> Letöltve: 2014. november 23.

⁴ United Nations General Assembly, International Migration and Development. Report of the Secretary General, pp. 2. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/A-69-207_en.pdf Letöltve: 2014. november 20.

⁵ World Refugee Day: Global forced displacement tops 50 million for the first time in post-World War II era. <http://www.unhcr.org/53a155bc6.html> Letöltve: 2014. november 14.

⁶ António Guterres, Statement on 5. November 2014. <http://www.unhcr.org/545b36759.html> Letöltve: 2014. november 19.

⁷ UNHCR: Figures at Glance. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c11.html> Letöltve: 2014. november 23.

rakényszerül különféle okok miatt. Míg a nemzetközi migrációs jogban nincsenek részletes szabályok, hézagos, sokelemű és ellentmondásos,⁸ addig a nemzetközi menekültjog világos, és egyértelmű szabályokat állít fel a kényszerszermigránsokra vonatkozóan. Legalábbis látszólag. A nemzetközi menekültjog kulcsdokumentuma, a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Genfi Egyezmény szolgáltatja a menekültek számára a vigaszt, az egyezmény világosan lefekteti, kit és milyen körülmények között lehet elismerni menekültként, amelynek hatására a kényszerszermigráns a fogadó ország területén jogokkal rendelkezik. Mindezek ellenére a XXI. században egyre több olyan hangot hallani, akik szerint a menekültvédelmi szabályozás hézagokkal teli, a Genfi Egyezmény nem képes az új típusú problémákra választ adni, a kényszerszermigránsok bizonyos csoportjait nem fedi az Egyezmény, így ők kiszorulnak a védelemből. A dolgozatban a következő kérdésekre keresem a választ: *valóban idejélmúlt-e az 1951. évi Genfi Egyezmény, és szükséges a kibővítése? A kényszerszermigráció legújabb típusára, az úgynevezett klíma-menekültekre vajon alkalmazható? Milyen egyéb védelmi mechanizmusok léteznek a nemzetközi jogban, illetve regionális szinten, amelyek a menekültek védelmét szolgálják, és ez a védelem meddig terjed? Valóban minden esetben védelmet élveznek a rászoruló, legyenek akár „hagyományos” menekültek, akár klíma-menekültek?*

Módszertan

A dolgozatban igyekszem bemutatni a menekültekre vonatkozó nemzetközi jogi keretrendszert, univerzális, majd regionális szinten, illetve ezen túlmenően, áttekintem, hogy az ökológiai menekültek jelenlegi, nemzetközi jogi szabályozása hogyan néz ki. A dolgozat három fő fejezetből áll. Először a Genfi Egyezmény legfontosabb cikkei kerülnek elemzésre, névleg a menekült-definíció és a visszaküldés tilalma (*non-refoulement*), a védelemből való kizárás illetve megszűnés esetei. A dolgozat kritikus szemmel tekint az egyezményre, és azt vizsgálja, az egyes cikkekben foglaltak a gyakorlatban mit jelentenek, meddig terjed a védelem, illetve kitekint az Egyezmény létrehozása óta felmerült kihívásokra is. Ezt követően elemzésre kerülnek a nemzetközi jog egyéb instrumentumai, illetve ezeknek azon cikkei, amelyek a menekültvédelmet

⁸ Molnár Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 7-én.

tekintve relevánsak. A cél itt is a védelem szintjének meghatározása illetve feltérképezése, csakúgy, mint a Genfi Egyezménynél.

A második fejezet a regionális instrumentumokat veszi górcső alá. Áttekintem Európából az EU Kvalifikációs Irányelvét, annak vonatkozó cikkeit, illetve azt, hogy a 2011. évi átdolgozás vajon felülmúlta-e a 2004/83/EK irányelv vitatott rendelkezéseit. A Közös Európai Menekültügyi Rendszer vívmányaira nem térek ki, a dolgotban ugyanis terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségem a különféle vívmányok elemzésére. Európában nem csak európai uniós jogi aktusok szabályozzák a migrációt, hanem például az Európa Tanács is, közvetetten. A téma szempontjából releváns *Emberi Jogok Európa Egyezménye* is kiemelkedő fontossággal bír, bár kétségtelenül, az államok a megalkotáskor még nem sejtették, hogy az egyezménynek migrációs vetülete is lesz a későbbiekben.

Afrikában illetve Latin-Amerikában a menekültvédelem eltérő fejlődést mutat, mint Európában vagy éppen Ázsiában. A latin-amerikai és afrikai kontinensen hamar rájöttek a döntéshozók, hogy az ő helyzetük speciális európai társaikhoz képest, és a menekült-definíciónak tükröznie kell a helyi sajátosságokat is. Ennélfogva, a két régió kialakította a sajátos védelmi mechanizmusait, egy nyilatkozat és egy egyezmény képében, amelyek menekült-fogalma tágabb, mint a Genfi Egyezmény definíciója, tükrözve a helyi politikai aktualitásokat, tradíciókat. Ebben a fejezetben sorra veszem az 1969. évi Addisz Abebai Egyezmény illetve az 1984. évi Cartagenai Nyilatkozat vonatkozó rendelkezéseit, és azokat részletesen elemzem, abból a célból, hogy kiderüljön, vajon tényleg nagyobb-e a védelemben biztosítottak köre, és több embert fednek-e le a definíciók, vagy pedig ez csak egy percepció. Ezen túl, Latin-Amerikában két másik nyilatkozat és egy akcióterv is hasonlóan fontos, mint a Cartagenai Nyilatkozat, bár kétségtelenül, ezeket a nemzetközi közösség nem tartja annyira számon.

Fontosnak tartom röviden bemutatni, hogyan néz ki az ázsiai menekültvédelmi rendszer, ugyanis az összes régió közül ez tekinthető a legfejletlenebbnek, ugyanakkor az ázsiai, UNHCR mandátuma alá tartozó menekültek száma 2014-ben közel két és fél millió volt,⁹ tehát a régiónak nagy szüksége lenne egy hatékony, regionális védelmi rezsimre.

A harmadik, és egyben utolsó fejezetben a klíma-menekültek problémáját elemzem, kitérve a számtalan definíciós kísérletre, a legveszélyeztetettebb régiókra. Az ökológiai

⁹ UNHCR Global Appeal, 2015. <http://www.unhcr.org/5461e5ec3c.html> Letöltve: 2014. november 21.

migránsok esetében nagyon fontosnak tartom áttekinteni, hogy az 1951. évi Genfi Egyezmény hogyan hívható életre az érdekükben, egyáltalán alkalmazható-e rájuk az egyezmény, vagy sem. A szakirodalomban nincs egységes álláspont erre vonatkozóan, sokan érvelnek úgy, hogy az Egyezményt evolutív módon kéne értelmezni, hogy az újabb kényszermigrációs kihívásokra is választ adjon, mások szerint az Egyezmény nem alkalmazható olyan problémákra, amelyek annak megalkotásakor még léteztek.

Mindezekre tekintettel, ebben a fejezetben feltérképezem, vajon az emberi jogi rezsim védelmet nyújt-e számukra, úgy, mint az élethez való jog; a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma; a gazdasági és szociális kérdések jelenlegi szabályozása vonatkozik-e rájuk; illetve, hogyan néznek ki az európai uniós irányelvek az esetükben. Ebben a fejezetben kapott helyt egy némiképp új megközelítés, nevezetesen a vízhez való jog, és annak érvényesíthetősége a klíma-menekültek esetében. Arra keresem a választ, vajon ez a jog, amely bár nem tekinthető egy önálló emberi jognak, elérte-e a nemzetközi szokásjogi státuszt, amelynek alapján életre lehetne hívni a menekültvédelemben mint egy kiegészítő védelmi mechanizmust. A vízhez való jog természetesen egy hatalmas nagy témakör, amely rendkívül sok más, egyéb természetű kérdést is felvet, így munkámban csak nagyon röviden térek rá ki.

A dolgozat elemző jellegű, így az egyes instrumentumoknál tartózkodom a történeti események bemutatásától, csak a szükséges mennyiségben fordulnak elő kronológiai adatok. A vázolt kérdések elemzéséhez sok esetben bírósági döntések is a segítségemre voltak.

1. A menekültkérdés univerzális szabályozása

„Reaffirming that the 1951 Convention relating to the Status of Refugees together with its 1967 Protocol continue to serve as the cornerstone of the international refugee protection regime; and noting in this regard the fundamental importance of their full application by State Parties, including that of the fundamental principle of non-refoulement.”¹⁰

UNHCR ExCom

1.1. Migráns versus menekült: definíciós elhatárolás

A migráció az emberi mobilitás leírására használt fogalom, bár a nemzetközi jog alapján nincs pontos, univerzálisan elfogadott definíciója. A fogalomba minden olyan eset beleértendő, amikor az egyén önhatalmúlag dönt arról, hogy elhagyja a hazáját, mindenféle külső, kényszerítő tényező hiányában.¹¹ Ezzel szemben, ha valamilyen kényszerítő erő hatására menekül, legyen az az életét, szabadságát veszélyeztető üldöztetés, akkor nem migránsról, hanem menekülről van szó.¹² A menekült-fogalom szociológiai, politikai, és jogi szempontból is vizsgálható. Tág értelemben menekült az, aki a hazáját vagy szokásos tartózkodási helyét elhagyja, és külföldön menedéket keres¹³. A menedékkérő nem illegális migráns, „csak” irreguláris, ugyanis a fogadó ország területére való érkezés megfeleltethető a nemzetközi menekültjogban felállított szabályokkal, illetve nem szabad akaratából dönt a migráció mellett. Az illegális migráns ezzel szemben megsérti a célország jogszabályait.¹⁴ A migráció okai számosak lehetnek, környezeti, ember okozta katasztrófák miatti, üldöztetés miatti félelem következtében, háború, vagy egyéb más körülmények miatti. A menekült egy idő után vagy visszatér a hazájába, vagy a fogadó ország területén marad.¹⁵

A menekültnek nincs választása, szemben a migránssal, előbbi üldöztetés elől illetve megfelelő hazai védelem hiányában kénytelen elhagyni a hazáját, míg a migráns nincs kényszerítve, nincs kitéve üldöztetésnek, bár hazája elhagyásának oka számos

¹⁰ UNHCR ExCom Conclusion No. 103. (LVI). 2005.

¹¹ IOM (2004): *Glossary on Migration*. Geneva. p. 40.

¹² Kugelman, Dieter. *Migration*. In: Rüdiger Wolfrum (ed.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

¹³ Kugelman, Dieter: *Refugees*. In: Rüdiger Wolfrum (ed.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

¹⁴ Kugelman, Dieter. *Migration*. i.m. 31-32. bekezdés.

¹⁵ Kugelman, Dieter: *Refugees*. i.m. 1. bekezdés.

lehet. A migráns továbbra is hazája védelme alatt áll, míg külföldön tartózkodik.¹⁶ A migránsok a menekült definícióban meghatározott okokon kívüli indítékok alapján, önként hagyják el országukat, azért, hogy máshol telepedjenek le. Ennek több oka lehet, tanulás, családi, vagy más egyéni természetű okok. Ha valaki csak gazdasági okokból vándorol, akkor ő gazdasági vándor, nem pedig menekült. Azonban az elhatárolás nem egyszerű, mert előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor egy gazdasági intézkedés olyan hátrányosan érint egy személyt, hogy az illetőt el lehet ismerni menekültként. Ez akkor történik meg, ha az ilyen intézkedések a lakosság egy bizonyos rétegét a gazdasági életben ellehetetlenítik (kereskedelmi jog megvonása, diszkriminatív, súlyosabb adózás bevezetése stb.), ilyenkor minden körülményt figyelembe véve, bizonyos esetekben meg lehet adni a menekültstátust.¹⁷

A migráció lehet reguláris, vagy irreguláris. A kényszervándorok az irreguláris migránsok csoportjába tartoznak,¹⁸ azonban a kényszervándor csoportján belül is megkülönböztethetünk menekültet, illetve belső menekültet (IDP). Utóbbival az 1951. évi Genfi Egyezmény nem foglalkozik. Fontos megemlíteni, hogy a nemzetközi jog nem ismer egy általános definíciót a kényszervándorokra (*forced/involuntary migrant*), ugyanakkor a nemzetközi menekültjogi, illetve emberi jogi rezsim a menekülteknek, valamint a kínzás áldozatainak hatékony védelmet nyújt.¹⁹ A kényszervándorlás egy általános fogalom, a szakirodalom olyan helyzeteket ért alatta, amikor az egyénnek valamilyen kényszerítő körülmény miatt, amely veszélyezteti az életét vagy az élőhelyét, akár természeti, akár ember alkotta okai legyenek, távoznia kell.²⁰ A kényszervándorból akkor lesz menekült, ha számára a Genfi Egyezmény alapján a menekültstátust megadják. Minden konvencióss menekült először menedékkérő, a kérelem elfogadása után lesz csak menekült.²¹ Azonban, ha a kérelmet nem fogadják el,

¹⁶ UNHCR (2011): *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its Protocol*. Geneva. p. 3.

¹⁷ UNHCR (1992): *Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján*. Genf. 41-43. bekezdések. <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/pdf/informacioforrasok/jogi-dokumentumok/unhcr-kezikonyvek-ajanlasok-es-iranyelvek/unhcr-kezikonyv-a-menekult-statusz-meghatarozasara-szolgalo-eljarasrol.html>. Letöltve: 2014. szeptember 7.

¹⁸ Nagy Boldizsár: Nemzetközi Menekültjog. ELTE, Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Előadás. 2012. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 10.

¹⁹ IOM (2002): *International Legal Norms and Migration: An Analysis*. International Dialogue on Migration. No. 3. p. 28.

²⁰ IOM (2004): *i.m.* p. 28.

²¹ Id. p. 8.

bizonyos esetekben akkor is számíthat védelemre a kényszervándor, például a *non-refoulement* elv alapján.²²

A menekült-fogalom definícióját a Genfi Egyezmény tartalmazza: szükséges hozzá az életet, szabadságot fenyegető elem,²³ továbbá a faji, vallási, nemzeti hovatartozás, meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás, vagy politikai véleménye miatti üldöztetéstől való félelem.²⁴ A későbbi fejezetekben taglalt dokumentumok közül néhány kibővíti az 1951. évi Egyezmény menekült-fogalmát, így nagyobb a védelemben biztosítottak köre. Az 1984. évi Cartagenai Nyilatkozat alapján védelemben részesülnek azok is, akik általános erőszak, külső agresszió, emberi jogi jogsértések, vagy pedig a közrendet súlyosan megzavaró okok miatt menekülnek, ha ez az életüket vagy a szabadságukat veszélyezteti,²⁵ az 1969. évi Addisz Abebai Egyezmény hasonlóan bővíti ki a menekült-fogalmat, hozzátéve az agresszió, megszállás, idegen uralom kifejezéseket is.²⁶ Ezen dokumentumok részletes elemzésére a későbbi fejezetek során sor kerül.

1.2. Az 1951. évi Genfi Egyezmény és 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyv

Az első világháború következtében milliók kényszerültek otthonukat elhagyni,²⁷ ennél fogva a menekültek ügye az egész nemzetközi közösség gondjává vált, amely humanitárius megfontolásból felelősséget érzett és vállalt a menekültek védelméért.²⁸

Mintegy két millió orosz és örmény volt kénytelen elmenekülni hazájából 1917 és 1926 között.²⁹ A menekültek védelme érdekében a Népszövetség számos nemzetközi egyezményt fogadott el, melyek felsorolták, ki minősül menekültnek, utalva a menekültcsoport nemzeti hátterére, a területre, amelyet elhagytak, valamint a diplomáciai védelem hiányára a korábbi hazájukban. Emiatt viszonylag egyszerű volt

²² Kugelman, Dieter: *Refugees. i.m.* 14. bekezdés.

²³ Id. p. 52.

²⁴ Nagy Boldizsár – Jeney Petra (2002): *Nemzetközi jogi olvasókönyv*. Dokumentumok, szemelvények. Osiris Kiadó, Budapest. p. 207.

²⁵ *Declaración de Cartagena sobre refugiados*, 1984. 3. bekezdés.

²⁶ *Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*, 1969. Preambulum (3)

²⁷ UNHCR (2011): *im.* p. 1.

²⁸ UNHCR (1992): *i.m.* 41-43. bekezdések.

²⁹ Hathaway, C., James (2005): *The Rights of Refugees Under International Law*. Cambridge. Cambridge University Press. p. 83.

annak meghatározása, ki menekült, és ki nem.³⁰ Az említett egyezményeket 1922 és 1935 között kötötték; orosz és örmény menekültekkel foglalkoztak, 1928-1929-ben Belgium és Franciaország kötött egyezményt, 1933-ban a menekültek nemzetközi helyzetéről született megállapodás, 1938-ban a Németországból származó menekültekről, 1938-ban pedig az eviáni határozat látott napvilágot.³¹

A II. világháborút követően azonban nyilvánvaló vált, hogy az effajta megállapodások elégtelenek a menekültügy kezelésére. Világossá vált, hogy szükséges egy újfajta stratégia kialakítása, amely hatékonyan tudná kezelni a menekültáradatot,³² illetve az egyes helyzetekre vonatkozó ad hoc megállapodások helyett egy általános menekültdefiníciót sürgettek a nemzetközi közösség tagjai.³³ Éppen ezért az ENSZ kezdeményezésére egy új rezsim kialakításába kezdtek, amely nemcsak a menekültekről, de a hontalanná vált személyekről is gondoskodott.³⁴ Így született meg az 1951. évi Genfi Egyezmény, amelynek ma már 145 részes állama van, tükrözve így a dokumentum kvázi-univerzalitását.³⁵

Az 1951. évi Genfi Egyezmény egy mérföldkő a nemzetközi menekültjogban, felállítja ugyanis a menekültvédelem alapjait, a menekültek jogairól is rendelkezik, illetve megszabja, a védelem milyen esetekben szűnhet meg.³⁶ A dokumentum jogi, politikai is morális értelemben is rendkívüli fontossággal bír: jogi oldalról, mert szabályozza a menekültek jogállását; politikai oldalról, mert felállít egy univerzális keretrendszert, amelyben az államok együttműködhetnek; és végül morális értelemben, mert kifejezi a részes 145 fél szándékát, a nemzetközi közösség törekvését, hogy a sérülékeny csoportok jogait fenntartsák és biztosítsák, illetőleg őket védelemben részesítsék.³⁷ Az Egyezmény 1954-ben lépett hatályba, és azóta a nemzetközi menekültjog alapdokumentuma. 1967-ben elfogadták a Kiegészítő Jegyzőkönyvet,

³⁰ UNHCR (1992): *i.m.* 2-3. bekezdés. p. 5.

³¹ Jaeger, Gilbert (2003): *Opening Keynote Address: The Refugee Convention at Fifty*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 10.

³² Hathaway, C., James (2005): *i.m.* p. 91.

³³ UNHCR (1992): *i.m.* 5. bekezdés. p. 5.

³⁴ Id. p. 91.

³⁵ UN Treaty Collection.

https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=V~2&chapter=5&Temp=mtdsg2&lang=en Letöltve: 2014. október 3.

³⁶ Feller, Erika: *International Refugee Protection 50 Years on: The Protection Challenges of the Past, Present and Future*. RICR Septembre Vol. 83. No. 843. (2001) p. 582-583.

³⁷ Id. p. 582.

amely megszüntette a földrajzi illetve időbeli korlátot,³⁸ amelynek következtében az Egyezményt már nem csak az 1951. január 1. előtt történt események esetében lehetett alkalmazni, illetve nem csak az európai kontinensen.³⁹

A Genfi Egyezmény a benne foglalt jogokkal és kötelezettségekkel együtt felállította a nemzetközi menekültjog alapelveit. Ezek a *non-refoulement* elve, a család egységének elve, a diszkrimináció tilalmának elve, illetve a büntetlenség elve. A *non-refoulement* elvről a későbbiek folyamán még sok szó esik, a következő fejezetekben részletesen tárgyalom. A család egységének elve értelmében, ha a család egyik tagja konvenciósnak menekült, akkor a legközelebbi hozzátartozóira is ki kell terjeszteni a menekültstátust. A diszkrimináció tilalmának elve azt jelenti, hogy nem lehet indokolatlanul különbséget tenni a menekültek között.⁴⁰ Fontos még a büntetlenség elve, amelynek értelmében, egy menekültet nem lehet büntetéssel sújtani akkor, ha – bár jogellenesen lépett az ország területére – de olyan ország területéről érkezett, ahol élete vagy szabadsága az 1. cikkben meghatározottak szerint veszélyeztetve volt.⁴¹ Nagyon fontos elem, hogy a védelem minden menekültet megillet, diszkriminációmentesen, illetve a menekültvédelem egy humanitárius aktus, ennél fogva nem tekinthető az államok elleni ellenséges magatartásnak.⁴²

Az Egyezmény, bár az elmúlt évtizedekben sok kritikával illették,⁴³ még a 2000-es években is folyamatosan csatlakoztak az államok hozzá, és mára egyetemes érvényűvé.⁴⁴

1.2.1. Menekült-definíció és a visszaküldés tilalma

A nemzetközi menekültjog alapinstrumentuma, a Genfi Egyezmény alapján menekült az, aki „*faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai nézetei miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a*

³⁸ McAdam, Jane (2008): *Forced Migration, Human Rights and Security*. HART Publishing. Oxford and Portland, Oregon. p. 263.

³⁹ *A menekültek helyzetére vonatkozó 1967. évi Jegyzőkönyv*. 1. cikk. 2-3. bekezdések.

⁴⁰ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): *Nemzetközi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. p. 261-262.

⁴¹ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)*. 31. cikk.

⁴² Id. p. 582-583.

⁴³ Lásd az 1.2.3.-as fejezetet.

⁴⁴ Jaeger, Gilbert (2003): *i.m.* p.17-18.

védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud vagy az üldözéstől való félelmében nem kíván oda visszatérni.”⁴⁵ A definíciót három dimenzió mentén lehet felosztani: egyfelől szükséges a felsorolt öt elem megléte; másodsor, a menedékkérőnek a saját országán vagy tartózkodási helyén kívül kell tartózkodnia; harmadszor pedig a saját országa védelmét ne tudja igénybe venni. Mindezek együttes fennállásakor lehet valakit menekültként elismerni a Genfi Egyezmény alapján.⁴⁶ Nincs jelentősége annak, hogy csak egy definíció szerinti üldözési ok, vagy akár több is felmerül-e a kérelmező esetében.⁴⁷

A Genfi Egyezmény egyik kulcsfogalma, az „üldöztetés” (*persecution*) nincs definiálva, sem az emberi jogi, sem pedig a menekültjogi rezsimben: ennek oka, hogy az Egyezmény kidolgozói felismerték, hogy szinte lehetetlen felsorolni az összes olyan esetet, ami annak minősülne,⁴⁸ illetve Grahl-Madsen szerint az emberi fantázia határtalan, ha az embertársak zaklatásáról van szó. Az üldöztetés egy képlékeny fogalom, amelyet mindig az adott eset kontextusában kell értelmezni, beleértve az egyén üldöztetéstől való félelmét. Az üldözéstől való félelem szubjektív jellege miatt értékelni kell a személy véleményét és érzéseit.⁴⁹ Számításba kell venni továbbá a kérelmező személyes, családi hátterét, saját faji-, vallási-, nemzetiségi-, társadalmi- vagy politikai csoporthoz tartozását, saját helyzetértékelését, személyes tapasztalatait, további a származási ország jogszabályait és azok alkalmazását.⁵⁰ Mi számít akkor üldözésnek? Az üldöztetés egy lehetséges vagy fennálló, alapvető emberi jogi jogsértésen alapuló fogalom. Történhet szándékosan is, de sok esetben nincs mögötte szándékosság.⁵¹ Az 1951. évi Egyezmény 33. cikkéből következően minden esetben üldözésnek⁵² minősül az élet vagy szabadság veszélyeztetése, ha az a fent felsorolt öt

⁴⁵ A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951). 1. cikk. 2. bekezdés.

⁴⁶ Jastram, Kate – Achiron, Marilyn (UNHCR): *Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law*. Handbook. p. 11.

⁴⁷ UNHCR (1992): *i.m.* 66. bekezdés.

⁴⁸ Gorlick, Brian: *The Convention and the Committee against Torture: A Complementary Protection Regime for Refugees*. International Journal of Refugee Law Vol. 11. No. 3. (1999) p. 480.

⁴⁹ Pirjola, Jari: *Shadows in Paradise – Exploring Non-refoulement as an Open Concept*. International Journal of Refugee Law. Vol. 19. No. 4. (2007) p. 646.

⁵⁰ UNHCR (1992): *i.m.* 41. bekezdés.

⁵¹ Kugelman, Dieter: *Refugees*. *i.m.* 8. bekezdés.

⁵² Eredetileg üldöztetésen csak az állam által elkövetett üldöztetést értették. Az üldöztetés elkövetéséért azonban nem csak állami szereplők lehetnek felelősek, és tekintettel arra, hogy a Genfi Egyezmény nem limitálja az üldöztetés fogalmát, a definícióban szereplő „jól megalapozott félelem” bármilyen, az egyén integritását vagy emberi méltóságát fenyegető okból származhat. Kugelman, Dieter: *Refugees*. *i.m.* p. 10. bekezdés.

okból történik. Az emberi jogok súlyos megsértése is szintén üldözésnek minősül. Más hátrányos, sértő cselekmény üldözésnek minősítése az adott eset körülményeitől függ, beleértve a már említett szubjektív tényezőket is. E személyes vélemények és érzések tükrében kell figyelembe venni a személy ellen ténylegesen megtett, vagy várható intézkedéseket. Az azonban eltérő, hogy milyen mértékű zaklatást kell üldözésnek minősíteni, hiszen a személyek aktuális pszichés állapota és az egyes esetek körülményei változóak lehetnek.⁵³ A gazdasági migránsok esetében nehéz az üldöztetés meglétének bizonyítása, ugyanis ennél a típusú migrációnál általában a jobb élet utáni vágy a hajtóerő; ugyanakkor, a kérdés nem az, hogy az illető gazdasági okok miatt hagyja-e el hazáját, hanem az, hogy a Genfi Egyezmény hatálya alá esik-e. Ez azonban nem egyértelmű a döntéshozók körében, a *Moro v. Secretary of State for the Home Department-ügyben*, a menedékkérelmet elutasították, az illetőt ugyanis politikai megfontolása miatt elbocsátották a munkahelyéről, ezután folyamodott menedékkérelemhez. A hatóság úgy találta, hogy ha Moro össze tudott szedni annyi pénzt, amellyel az Egyesült Királyság területére utazhatott, akkor nincs gazdasági üldöztetésnek kitéve.⁵⁴ Ez az érvelés azonban homályos, ugyanis ahol a gazdasági és szociális jogokhoz való hozzáférés sértve van, az illető szinte elkerülhetetlenül is a jobb élet reményében külföldre próbál menekülni. Így tehát összemosódik a menekült illetve a gazdasági migráns fogalom, amely automatikusan maga után vonja a menekültek védelmének elutasítását.⁵⁵

Hathaway szerint a diszkrimináció is üldözésnek minősül bizonyos körülmények között, illetve az üldözés olyan esetekben következik be, amikor az állam képtelen megakadályozni az emberi jogi jogsértéseket, és nem tudja garantálni az emberi jogi egyezményekben foglalt jogokat.⁵⁶ A UNHCR szerint erről akkor van szó, ha a diszkriminatív cselekmények a kérdéses személyekkel szemben alapvetően lényeges és hátrányos következményekkel járnak, ilyenek lehetnek például a keresethez való jog súlyos korlátozása, vagy pedig a vallásgyakorláshoz, a közoktatáshoz való jog korlátozása.⁵⁷ Bizonyos esetekben a diszkrimináció azon formája, amikor az időseket kizárják a gazdasági illetve szociális lehetőségekből, szintén elérheti az üldöztetés

⁵³ UNHCR (1992): *i.m.* 51-53. bekezdések.

⁵⁴ *IAT, Appeal No. HX-72022-98*, 11 September 2000, 8. bekezdés.

⁵⁵ Foster, Michelle (2007): *International Refugee Law and Socio-Economic Rights*. Refuge From Deprivation. Cambridge University Press. p. 240-241.

⁵⁶ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 647.

⁵⁷ UNHCR (1992): *i.m.* 54. bekezdés.

küszöbét.⁵⁸ A UNHCR támogatja azoknak a menedékkérők menekültként való elismerését, akiknek a jól megalapozott félelme szexuális erőszakból⁵⁹ fakad, ha a fenti öt ok közül valamelyik kapcsolatba hozható velük.⁶⁰ Az üldözéstől való jól megalapozott félelemről Hathaway azt állítja – mivel ez sohasem lesz pontosan mérhető – hogy a legkönnyebben úgy dönthető el, ha a döntéshozók figyelembe veszik a bizonyítékokat, és ha azok az üldöztetés olyan mérvű kockázatát mutatják, hogy a kérelmező körülményei között egy racionális személy visszautasítja a származási ország védelmét, akkor beszélhetünk arról.⁶¹

Az Egyezmény másik kulcsfogalma a „*meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás*” (*membership of a particular social group*). Az Egyezmény nem határozza meg, kik tartoznak a meghatározott társadalmi csoporthoz, és általában ez az ok a leghomályosabb.⁶² Ez általában hasonló háttérű, szokású vagy társadalmi státuszú személyeket foglal magában, így az üldözéstől való félelem átfedésbe kerülhet az egyéb okokból történő üldözéstől való félelemmel.⁶³ A csoport tagjait valamilyen megváltoztathatatlan, esetleg veleszületett, vagy megmásíthatatlan jellemző kapcsolja össze, úgy mint a nemi vagy etnikai hovatartozás. Továbbá, azok az esetek is ide tartoznak, amikor egy csoportot valamilyen olyan jellemző kapcsol össze, amely elválaszthatatlanul hozzátartozik az identitásához, és így nem kényszeríthető arra, hogy arról lemondjon.⁶⁴ Egy másik értelmezés szerint akkor is meghatározott társadalmi csoportról beszélhetünk, ha egy bizonyos jellemző egy csoportot felismerhetővé tesz.⁶⁵ Ezt a megközelítést alkalmazva, a döntéshozók és a bíróságok a nőket, homoszexuálisokat, családokat is a meghatározott társadalmi csoport közé sorolják bizonyos esetekben.⁶⁶ Mindazonáltal, önmagában egy bizonyos társadalmi csoporthoz való tartozás még nem nyújt megfelelő alapot a menekültkérelem megadásához, ahhoz

⁵⁸ Feller, Erika – Türk, Volker – Nicholson, Frances (2003): *Refugee Protection in International Law*. Cambridge. Cambridge University Press. p. 167.

⁵⁹ Erről lásd még: LaViolette: *UNHCR Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity: a Critical Commentary*. International Journal of Refugee Law. Vol. 22. No. 2. (2010) p. 173-208.

⁶⁰ UNHCR (2014): *A Thematic Compilation of Executive Committee Conclusions*. No. 73 (XLIV) 1993. p. 393.

⁶¹ Nagy Boldizsár: A menekültjog alapelvei, különös tekintettel a non-refoulement elvére. ELTE, előadás, 2014. 3. rész. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 15.

⁶² UNHCR (2002): *Guidelines on International Protection: „Membership of a particular social group” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. 1. bekezdés.

⁶³ UNHCR (1992): *i.m.* 77. bekezdés.

⁶⁴ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): *i.m.* p. 260.

⁶⁵ Id. p. 260.

⁶⁶ UNHCR (2002): *i.m.* p. 6. bekezdés.

szükséges, hogy a csoport tagjai üldöztetésnek legyenek kitéve, illetve ettől féljenek.⁶⁷ Tekintettel arra, hogy a társadalmi csoport mennyire tág fogalom, az egyén önmeghatározása is fontos szerepet játszik a meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás elemzésekor.⁶⁸ A UNHCR szerint a társadalmi csoporthoz való tartozás fogalmat evolutívan kellene értelmezni, figyelembe véve a csoporthoz való tartozás dinamikáját, illetve a gyorsan változó körülményeket is.⁶⁹

A definíció alapján a menedékkérőnek be kell bizonyítani, hogy faji, nemzetiségi, vallási, meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás, vagy politikai véleménye miatti okokból üldöztetésnek van kitéve. Itt tehát a menekült-fogalom megköveteli, hogy az illető az üldöztetés célpontja legyen, a felsorolt okokból.⁷⁰

A *visszaküldés tilalma (non-refoulement)*⁷¹ a nemzetközi jog szokásjogi erejű alapelve, amely számos emberi jogi egyezményben megtalálható. Széles értelemben azt jelenti, hogy egy állam nem küldhet vissza egy személyt olyan országba, ahol nagy valószínűséggel kínzás vagy üldözés fenyegetné,⁷² illetve ahol embertelen körülményeknek lenne kitéve.⁷³ A Genfi Egyezmény értelmében egy állam nem küldhet vissza egy személyt olyan országba, ahol fennáll a veszélye, hogy az élete vagy szabadsága faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, vagy politikai nézetei miatt veszélyeztetve lenne.⁷⁴ Az uralkodó nézet szerint – Weis, Grahl-Madsen, Kälin – ha az egyén élete vagy szabadsága veszélyben van üldöztetés következtében, a *non-refoulement* elv színre lép. A Genfi Egyezmény kidolgozói szerint az élet és szabadság veszélyeztetése mindenhol tilos, akár van megalapozott félelem az öt ok miatt, akár nincs.⁷⁵ Az elv a menedékkérőket és a már elismert menekülteket védi, a részes államokat (az ország területén és határán, illetve az azon túl⁷⁶ elkövetett cselekmények tekintetében is) és a

⁶⁷ Feller, Erika – Türk, Volker – Nicholson, Frances (2003): *i.m.* p. 266.

⁶⁸ Kugelman, Dieter: *Refugees. i.m.* 11. bekezdés.

⁶⁹ UNHCR (2002): *i.m.* 3. bekezdés.

⁷⁰ Bond Rankin, Micah: *Extending the limits or narrowing the scope? Deconstructing the OAU refugee definition thirty years on.* UNCHR Working Paper No. 113. (2005) p. 7.

⁷¹ Erről bővebben lásd az egyes fejezeteket.

⁷² Nagy Boldizsár: A menekültjog alapelvei, különös tekintettel a non-refoulement elvére. ELTE, előadás, 2014. 3. rész. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 15.

⁷³ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 640.

⁷⁴ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951).* 33 (1) cikk.

⁷⁵ Nagy Boldizsár: A menekültjog alapelvei, különös tekintettel a non-refoulement elvére. ELTE, előadás, 2014. 3. rész. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 15.

⁷⁶ Erről lásd a *Hirsi Jamaa vs. Italy-ügyet*.

szokásjog alapján az egész nemzetközi közösséget köti.⁷⁷ Az 1951-es Genfi Egyezmény is – ahogy más nemzetközi egyezmények – tiltja a visszaküldést, a 33. cikk megtiltja a menekült kiutasítását illetőleg visszaküldését olyan helyre, ahol élete vagy szabadsága faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, vagy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, illetve politikai nézetei miatt veszélyeztetve lenne. Ugyanakkor, ez a cikk derogálható, ellentétben például más egyezményekkel (lásd az 1.3-as fejezetet), ugyanis nem vonatkozik az olyan menekültekre, akikről feltételezhető, hogy veszélyeztetni annak az országnak a biztonságát, amelynek a területén tartózkodik, illetőleg, különösen súlyos bűncselekményért elítélték és így veszélyt jelent az ország biztonságára nézve.⁷⁸ A *non-refoulement* elvet azonban nem lehet úgy értelmezni, hogy egyet jelentene a menedékjog garantálásával, két okból. Egyfelől, a visszaküldés tilalma az államok számára azt tiltja meg, hogy egy személyt az üldözők karjaiba küldjék vissza. Az államok számára ez tehát nem állít fel kötelezettséget arra nézve, hogy megadják a menekültstátust a kérelmezőnek. Abban az esetben, ha valós a veszélye annak, hogy az illető a Genfi Egyezmény által felsorolt okokból lenne üldözve, akkor az már egy *de facto* kötelezettséget ró az államokra a menekült státus garantálását tekintve.⁷⁹ Másfelől, ha a veszély elmúlik, a *non-refoulement* elv nem védi tovább az illetőt a hazaküldéstől, így tovább nem élvezheti a befogadó ország vendégszeretetét. Az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság is megállapította, hogy a „menedék szó nem tűnik fel a Genfi Egyezmény szövegében, és semmiképpen sem ró kötelezettséget az államokra a menekültstátus garantálását tekintve.”⁸⁰

A UNHCR ExCom többször is felhívta az államok figyelmét arra, hogy a *non-refoulement* elvet tartsák be.⁸¹ A visszaküldés tilalma azonban egyetemes szokásjogi szabály is, így azoknak az államoknak is tartózkodni kell tőle, akik nem részesei a Genfi Egyezménynek.⁸² Az Egyezmény illetve a Kiegészítő Jegyzőkönyv részes felei is

⁷⁷ Nagy Boldizsár: A menekültjog alapelvei, különös tekintettel a non-refoulement elvére. ELTE, előadás, 2014. 3. rész. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 15.

⁷⁸ A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény, 33. cikk.

⁷⁹ Hathaway C., James (2005): *i.m.* p. 300-301.

⁸⁰ *Id.* p. 302.

⁸¹ UNHCR (2014): *A Thematic Compilation of Executive Committee Conclusions*. No. 108 (LIX) p. 356.

⁸² Jastram, Kate – Achiron, Marylin (UNHCR): *i.m.* p. 14.

megegerősítették ezt, 2001. évi nyilatkozatuk⁸³ alapján a *non-refoulement* elv beágyazódott a nemzetközi szokásjogba.⁸⁴

1.2.2. A kizárás, megszűnés esetei

Az 1951. évi Genfi Egyezmény azonban nem kizárólag akkor nem alkalmazható, ha az egyén nem tudja felmutatni az üldöztetéstől való megalapozott félelmét, amely a definíció szerinti öt ok valamelyikén alapul, hanem akkor sem, ha valamelyik kizáró klauzula hatálya alá esik. Az Egyezmény 1. cikk D, E és F. pontjai tartalmazzák azokat a rendelkezéseket, amelyek értelmében nem lehet az illetőt menekültként elismerni.⁸⁵ Ha már megtörtént a menekültkénti elismerés, és ezután derül fény olyan tényekre, amelyek normál esetben kizárták volna az illetőt a védelemből, úgy az elismerés érvénytelenné válik.⁸⁶ A három kizáró klauzula közül az F. pont a hangsúlyos a téma szempontjából, ugyanis a D. pont azokra a személyekre vonatkozik, akiket az Egyesült Nemzetek már támogat, az E. pont azokra, akik valójában nem szorulnak nemzetközi védelemre.⁸⁷ Az F. cikk ellenben azokra a menedékkérőkre nézve állít fel szabályokat, akik bár védelemre szorulnak, arra méltatlanok. A háborúk előtti, menekültekkel foglalkozó nemzetközi dokumentumok nem tartalmaztak a bűnözőkkel szemben kizáró klauzulákat. A II. világháborút követően került sor ilyen restriktív cikkek létrehozására.⁸⁸ Az Egyezmény alkotóinak célja ezzel kettős volt, egyfelől, megakadályozni azt, hogy a valójában nemzetközi védelemre nem szoruló illetők „kihasználják” a menekültstátus nyújtotta jogokat, másfelől, a háborús és emberiség elleni bűnöket, súlyos, nem politikai bűncselekményeket elkövetők illetve az ENSZ céljaiba is elveibe ütköző tettek elkövetői ne menekülhessenek el az igazságszolgáltatás elől, ugyanis bevett gyakorlat volt, hogy az ilyen súlyos bűntetteket elkövetők külföldre

⁸³ „whose applicability is embedded in customary international law.” Forrás: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, 16 January 2002, HCR/MMSP/2001/09

⁸⁴ Nagy Boldizsár: A menekültjog alapelvei, különös tekintettel a non-refoulement elvére. ELTE, előadás, 2014. 3. rész. <http://www.nagyboldizsar.hu/elte.html> Letöltve: 2014. november 15.

⁸⁵ UNHCR (1992): i.m. 140. bekezdés.

⁸⁶ Id. 141. bekezdés.

⁸⁷ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951).*

⁸⁸ UNHCR (1992): i.m. 147. bekezdés.

menekültek és ott menedékkérelemhez folyamodtak, kicselezve így a hazai igazságszolgáltatást.⁸⁹

Az F. pont értelmében az Egyezmény rendelkezései nem alkalmazhatók olyan személyre, akiről feltételezhető, hogy a) béke elleni, háborús vagy emberiség elleni bűncselekményeket követett el; b) a menedéket nyújtó országon kívül, menekültkénti befogadását megelőzően súlyos, nem politikai bűncselekményt követett el; c) illetőleg az Egyesült Nemzetek céljaiba és elveibe ütköző cselekményekben bűnös.⁹⁰ Eredetileg ez a kizáró klauzula nem szerepelt volna az egyezményben, az államok később tették ezt bele a szerződés szövegbe.⁹¹ Ez a klauzula semmiképpen sem tekinthető idejétműltnak, a UNHCR is úgy érvelt, hogy például a ruandai népirtással kapcsolatos összes esetben az F. cikk életre hívható. Ugyanilyen analógia mentén, a 2001. szeptember 11-én elkövetett terrorakciókban résztvevők, illetve azzal kapcsolatba hozhatók számára sem lehet garantálni a menekültstátust.⁹²

A F. (a) pontban az Egyezmény az e büntetteket szabályozó nemzetközi egyezményekre utal általánosan.⁹³ Ezekre a bűnökre nincs egy általánosan elfogadott definíció, de az ad hoc büntetőtörvényszékek illetve a Nemzetközi Bíróság Statútuma fontos támpontok. Mindemellett, a háborús büntettek kifejezés mindenképpen dinamikus értelmezést kíván.⁹⁴ A háborús és emberiség elleni büntettek felsorolását a *Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC)* felállító 1998. évi Római Statútum 7. és 8. cikkeiben találjuk. E szerint emberiség elleni büntett a szándékos emberölés; kiirtás; rabszolgaságba taszítás; apartheid; kínzás; személyek erőszakos eltüntetése; bebörtönzés vagy fizikai szabadság elvonásának súlyos formája, sértve a nemzetközi jogi szabályokat.⁹⁵

Háborús büntett például a szándékos emberölés; kínzás és más kegyetlen; embertelen bánásmód, ideértve a biológiai kísérleteket; polgári létesítmények illetve polgári lakosság elleni szándékos támadás; nem-nemzetközi fegyveres konfliktusnál az

⁸⁹ Gilbert, Geoff (2003): *Current issues in the application of the exclusion clauses*. In: Feller, Erika – Türk, Volker – Nicholson, Frances (2003): *Refugee Protection in International Law*. Cambridge University Press. p. 427-428.

⁹⁰ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)*. 1. cikk F. pont.

⁹¹ Goodwin-Gill, Guy S (2008): *Forced Migration: Refugees, Rights and Security*. In: Jane McAdam (2008): *Forced Migration, Human Rights and Security*. Oxford and Portland. p. 4.

⁹² Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 432.

⁹³ UNHCR (1992): *i.m.* 150. bekezdés.

⁹⁴ Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 435.

⁹⁵ *Római Statútum*, 7. cikk.

1949. évi Genfi Egyezmények közös 3. cikkének súlyos megsértése.⁹⁶ A háborús bűncselekményekhez a hadijogi szabályok súlyos megsértése kell, hogy történjen.⁹⁷

Az 1. cikk F. pont második bekezdése, a „nem politikai bűncselekmények” kifejezést gyakran azonosítják a terroristákkal. A terrorizmus-fogalommal az a legelső probléma, hogy nincs egy általános definíció a nemzetközi jogban, ami pontos fogalmat adna róla.⁹⁸ Az 1994. évi, 49/60 ENSZ Nyilatkozat sem ad pontos definíciót, de hangsúlyozza, a terrorista cselekmények ellentétesek az ENSZ céljaival és elveivel.⁹⁹ A UNHCR szerint sem nyújtható menedék terroristáknak abból a célból, hogy elkerüljék a felelősségre vonást.¹⁰⁰ Ugyanakkor, pusztán egy erőszakos csoport-, vagy szervezetbeli tagság még nem elegendő ahhoz, hogy az illetőt kizárják a menekültstátusból.¹⁰¹

A súlyos, nem politikai bűncselekmények ideális esetben már a menedékhez való folyamodás előtt, az illető hazájában kivizsgálásra kerülnek, ellenkező esetben, az üldöztetéstől való félelem Gilbert szerint nagyobb súllyal bír, mint az elkövetett bűntett, így a *non-refoulement* elv miatt nem lehetne visszaküldeni a személyt.¹⁰² Az 50/186-os ENSZ közgyűlési határozat is arra hívja fel a figyelmet, hogy a terrorizmus elleni küzdelem során az emberi jogi szttenderdeket az államoknak be kell tartaniuk.¹⁰³ Az ENSZ Biztonsági Tanács is arra hívta fel a figyelmet, hogy az államoknak a terrorizmus elleni harc során mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogot be kell tartaniuk, beleértve az emberi jogi rezsimben felállított szabályokat, továbbá, meg kell tagadniuk a menedékjogot azoktól, akik terrorista cselekményeket terveznek, finanszíroznak, vagy elkövetnek.¹⁰⁴ Goodwin-Gill szerint ebbe nem csak az emberi jog és a nemzetközi jog, hanem a menekültjog is beletartozik.¹⁰⁵

Nehéz annak megítélése, hogy pontosan milyen bűncselekmény tekinthető súlyos, nem politikai bűncselekménynek. A bűncselekmény fogalom alatt az egyes jogrendszerek mást és mást értenek. Emiatt a súlyos bűncselekménynek főbenjáró vétségnek vagy igen súlyos büntetéssel fenyegetett cselekménynek kell lennie. Így például a szabálysértések, kisebb kihágások nem zárják ki az illetőt a menekültstátusból,

⁹⁶ *Római Statútum*, 8. cikk.

⁹⁷ Hoffmann Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. február 25-én.

⁹⁸ Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 439-440.

⁹⁹ *Id.* p. 441.

¹⁰⁰ UNHCR (2001): *Addressing Security Concerns without Undermining Refugee Protection*. <http://www.refworld.org/docid/3c0b880e0.html> Letöltve: 2014. november 19. 3. bekezdés.

¹⁰¹ Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 445.

¹⁰² *Id.* pp. 451.

¹⁰³ 50/186-os számú ENSZ közgyűlési határozat, „*Emberi jogok és terrorizmus*”. 1995.

¹⁰⁴ ENSZ Biztonsági Tanács, 1269. sz. Határozat, 1999.

¹⁰⁵ Goodwin-Gill, Guy S (2008): *i.m.* p. 2.

még akkor sem, ha a tettére a hazai büntetőjog bűncselekményként is hivatkozik. Ha az illető azért követett el köztörvényes bűncselekményt, például gépjármű lopást, hogy így üldöztetés elől meneküljön, akkor azt el lehet nézni neki, de csak akkor, ha a kizáró ok céljával összhangban van.¹⁰⁶

Az 1. cikk F. pont harmadik bekezdése, az Egyesült Nemzetek céljaiba és elveibe ütköző cselekmények átfedik az első alpontban már taglalt indokokat, vagyis a béke elleni, háborús vagy az emberiség elleni bűntetteket, amelyek természetesen az ENSZ céljaiba és elveibe ütköznek.¹⁰⁷ Mindezek mellett a Biztonsági Tanács az 1377-es (2001) számú határozatában kifejtette, hogy a nemzetközi terrorizmus a nemzetközi békére és biztonságra veszélyt jelent, ennél fogva az ENSZ céljaiba és elveibe ütközik.¹⁰⁸ Van Krieken szerint teljesen mindegy az, hogy a harmadik bekezdés szerinti kizárás egy átlagembert, vagy pedig egy magas pozícióban lévő embert érint-e.¹⁰⁹ Ez azért merült fel a szakirodalomban, mert kétséges volt, hogy az ENSZ céljaiba és elveibe ütköző tettet vajon egy átlagember elkövethet-e, vagy pedig az általa elkövetett bűntett úgyis beletartozik az első vagy második bekezdés szerinti kizáró okok közé. Csak néhány példát találni a szakirodalomban, amikor kimondottan a c) pontra való hivatkozással zártak ki valakit a menekültstátusból (*Georg K.-ügy*), ezért nagyon körültekintően kell ezt a bekezdést kezelni.¹¹⁰

Problematis, hogy az államok gyakorlata azt mutatja, az 1. cikk F. pontot, illetve a 33. cikk (2) bekezdését, vagyis a *non-refoulement* elv limitációját összemossák. Míg az 1. cikk F. pontja a menedékkérőt zárja ki a potenciális menekültstátusból, addig a 33. cikk (2) bekezdése a már menekültként elismert személyt zárja ki a *non-refoulement* elvből. Az általános nézet az, hogy a 33. cikk (2) bekezdése olyan bűncselekményekre vonatkozik, amit már a fogadó ország területén követtek el, míg előbbi a fogadó országon kívüliekre.¹¹¹

Az elismert menekült státusz mindaddig fennáll, amíg a menekültre nem lesz alkalmazható valamelyik megszüntető klauzula. A UNHCR szerint ha valamilyen olyan alapvető változás történik a származási országban, amely megszünteti az egyén

¹⁰⁶ UNHCR (1992): *i.m.* 151-158. bekezdések.

¹⁰⁷ Id. 162. bekezdés.

¹⁰⁸ ENSZ Biztonsági Tanács, 1377. sz. Határozat, 2001.

¹⁰⁹ Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 456.

¹¹⁰ UNCHR (1992): *i.m.* 163. bekezdés.

¹¹¹ Gilbert, Geoff (2003): *i.m.* p. 459.

üldözéstől való félelmét és azt alaptalanná teszi, akkor szűnik meg a menekültstátus.¹¹² Megszűnik a menekültstátus, ha a menekült önkéntesen igénybe veszi az állampolgársága szerinti állam védelmét; visszaszerzi elvesztett állampolgárságát; új állampolgárságot szerez és annak az országnak a védelmét élvezi; önkéntesen visszatelepül a korábban elhagyott országba; megszűnnek az őt menekültként elismerő körülmények; illetve bár állampolgársággal nem rendelkezik, visszatérhet a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti országba, mivel azok a körülmények, amelyek miatt őt menekültként ismerték el, megszűntek.¹¹³ Az első négy megszüntető klauzula a menekült helyzetében bekövetkező változásokra vonatkozik, az utolsó kettő pedig azon alapul, hogy azért nincs szüksége tovább az illetőnek nemzetközi védelemre, mert a származási országban már nem kell üldöztetéstől tartania. Az önkéntes, állampolgársága szerinti állam védelmének igénybe vételénél kulcsfontosságú az „önkéntes” szó, ha ez erőszakkal történik, nem szűnik meg a menekültstátus. Illetőleg, csak akkor szűnhet meg az elismert menekültstátus, ha az állampolgársága szerinti állam védelmét már ténylegesen élvezi.¹¹⁴ Csak akkor szűnik meg a már elismert státus, ha a menekült önkéntesen szerzi vissza az állampolgárságát, tehát itt is, mint az első esetben, a hangsúly az önkéntességen van. Az utolsó két esetben fontos, hogy a bekövetkező változás alapvető legyen.¹¹⁵

Ezeket az okokat is restriktíven kell értelmezni, és semmilyen más indokkal nem fosztható meg a menekült a menekültstátustól. Természetesen, ha az illető saját magát tovább már nem tartja menekültnek, és nem kívánja a fogadó ország védelmét élvezni, nem kötelezhető a státus megtartására.¹¹⁶

1.2.3. Kihívások

Az elmúlt néhány évtizedben különféle – hivatalos és nem hivatalos – fórumokon is felmerültek aggodalmak a Genfi Egyezmény relevanciáját tekintve. A legfőbb probléma a kritikusok szerint az, hogy az Egyezmény idejétmúlt, hidegháborús maradvány, a dokumentumban foglaltak a hidegháborús helyzetet tükrözik, illetve a definíció a XX. század vége óta felmerült, és a XXI. század első éveit végigkísérő új típusú

¹¹² UNHCR (2011): *Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status*. Geneva. 135. bekezdés. p. 27.

¹¹³ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)*. 1. cikk C. pont.

¹¹⁴ UNHCR (2011): *i.m.* 118-120. bekezdések. p. 24.

¹¹⁵ *Id.* 135. bekezdés. p. 27.

¹¹⁶ *Id.* 114-116. bekezdések. p. 23-24.

problémákra, kihívásokra képtelen választ adni. Ilyen problémák például az általános erőszak, polgárháborúk, környezeti katasztrófák.¹¹⁷ Utóbbiak között említhetők a földrengések, hurrikán, földcsuszamlások, és bár az áldozatok főként országhatáron belül maradnak, olykor a külföldre is segítségért folyamodnak.¹¹⁸ Jól mutatja a probléma fontosságát az a tény, hogy a számon tartott környezeti katasztrófák száma átlagosan 200-ról 400-ra nőtt az elmúlt években.¹¹⁹ Manapság olyan okok is indukálják a migrációt, amelyeket az Egyezmény kidolgozói nem láthattak előre.¹²⁰

Christopher Horwood, a Nairobi székhelyű Regionális Migrációs Titkárság koordinátora szerint a klímaváltozás, az élelmiszerbiztonság által felvetett kérdések, a túlnépesedés illetve a terrorizmus mind pull faktornak tekinthetők, amelyek csak újabb és újabb migrációs hullámokat indítanak el.¹²¹ Goodwin-Gill is felhívja a figyelmet arra, hogy a konvencionális menekülteken túl rengetegen kénytelenek szembenézni a létfenntartási gondokat okozó gazdasági problémákkal illetve az üldöztetés egyéb formáival.¹²² Az Egyezmény legnagyobb kritikái közé tartozik annak menekültfogalma, ugyanis az a XX. század első felében tapasztaltakon nyugszik, illetve a már fent felsorolt csoportokra nem vonatkozik. A korábbi, menekültekkel foglalkozó dokumentumoktól eltérően az 1951. évi Genfi Egyezmény definíciója általános,¹²³ továbbá rugalmatlan, és így nem képes szabályozni a migrációs kihívásokat. Ugyanakkor, sokan érvelnek úgy, hogy nem az egyezmény hibája, ha nem nyújt védelmet olyan problémákra, amelyekre nem is kerestek megoldást akkoriban, az egyezmény kidolgozásának célja más volt. Többek között a UNHCR is ezt az álláspontot képviseli. Továbbá, az *Európai Emberi Jogi Bíróság (EJEB)* és a *Lordok Háza* szerint a Genfi Egyezményt evolutív módon kell értelmezni, és nem szabad egy rugalmatlan, statikus dokumentumként tekinteni rá.¹²⁴ A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a Genfi Egyezmény az egyetlen olyan nemzetközi dokumentum a menekültjogot tekintve, sőt, tágabb értelemben az emberi jogi rezsimek tekintve is, amely a *non-*

¹¹⁷ Jaeger, Gilbert (2003): *i.m.*, p. 20.

¹¹⁸ United Nations: Next steps: New dynamic of displacement.

<http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees/nextsteps.html> Letöltve: 2014. november 10.

¹¹⁹ Id. p. 5.

¹²⁰ IRIN (2012): Analysis: Has the Refugee Convention Outlived its Usefulness? <http://www.irinnews.org/report/95144/> (Letöltés ideje: 2013. október 20.)

¹²¹ Id. p. 2.

¹²² Id. p. 3.

¹²³ Chatham House: The Refugee Convention: why not scrap it?

<https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Law/ilp201005.pdf> Letöltve: 2014. november 2.

¹²⁴ Feller, Erika: *i.m.*, p. 590-595.

refoulement elvet limitálja, és bizonyos körülmények között megengedi egy személy visszaküldését.¹²⁵

A társadalmi, gazdasági jogoktól való megfosztás is sokszor kényszmigrációt eredményez, azonban ha ehhez nem társul üldöztetés, pusztán csak az anyagi források szűkössége miatt folyamodik valaki menedékkérelemért, nem számít az Egyezmény szerint menekültnek. Ebbe beletartozik a víz- és élelemhiány, oktatás, egészség és lakhatás is.¹²⁶ Egyezmény kidolgozásakor is léteztek már például az úgynevezett gazdasági migránsok, azonban a Genfi Konvenciót kizárólag az üldöztetést elszenvedők miatt hozták létre. Nemzetközi szervezetek egy csoportja, különösen NGO-k és emberi jogi aktivisták szívesen vennék, ha a Genfi Egyezmény menekült-fogalmát kibővítenék, és így az államoknak olyan egyéneknek is menedéket kéne biztosítani, akik a jelen egyezmény alapján nincsenek védve.¹²⁷

Regionális keretek között erre találni példát, például Afrikában és Latin-Amerikában,¹²⁸ ahol a menekült-definíciók tükrözik a helyi sajátosságokat, és a Genfi Egyezmény definíciójánál bővebb a védelemben biztosítottak köre, a konvenció menekült-fogalmát ugyanis kibővítik. Jaeger szerint azonban az 1951. évi Genfi Egyezmény még mindig a nemzetközi menekültvédelem alapja, és ugyanolyan relevanciával bír, mint megalkotásakor.¹²⁹ Az ENSZ is azon az állásponton van, hogy az 1951. évi Genfi Egyezmény a menekültügy kulcsdokumentuma, azonban figyelembe kell venni, hogy az elmúlt 60 évben a világ drasztikusan megváltozott, pont úgy, ahogy a kényszervándorlás dinamikája. Manapság a menekültek és migránsok, továbbá az önkéntes és kényszervándorlás közötti különbségtétel mind egyre nehezebbé válik, az okok ugyanis sokszor összemosódnak.¹³⁰ Mindenesetre a Genfi Egyezmény relevanciáját jól mutatja az a tény is, hogy Afganisztán például kilenc évvel ezelőtt, 2005-ben csatlakozott hozzá, utolsóként a 145 részes állam közül.¹³¹

¹²⁵ *Current Challenges for International Refugee Law, with a Focus on EU policies and EU Co-Operation with the UNHCR*. Directorate-General For External Policies. European Parliament. Policy Department. Briefing Paper, 2013.

¹²⁶ United Nations: Next steps: New dynamic of displacement.
<http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees/nextsteps.html> Letöltve: 2014. november 10.

¹²⁷ Jaeger, Gilbert (2003): *i.m.* p. 20.

¹²⁸ Lásd a 2.2. és 2.3. fejezeteket.

¹²⁹ Jaeger, Gilbert (2003): *i.m.* p. 20.

¹³⁰ United Nations: Next steps: New dynamic of displacement.

<http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees/nextsteps.html> Letöltve: 2014. november 10.

¹³¹ UN Treaty Collection.

https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?&src=TREATY&mtsg_no=V~2&chapter=5&Temp=mtsg2&lang=en Letöltve: 2014. november 17.

1.3. A kényszervándorok védelme egyéb nemzetközi instrumentumokban

Univerzális síkon nem a Genfi Egyezmény az egyetlen dokumentum, amely a menedékkérők védelmét szolgálja. Az ENSZ Alapokmányon túl a szervezet égisze alatt született *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY)*, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE)*, a *Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény (CAT)* is mind fontos paragrafusokat tartalmaznak a téma szempontjából.

Az ENSZ Alapokmány bár nem az emberi jogok védelmének biztosítására, hanem az előmozdítására hivatott,¹³² az 55. cikkben feladatául tűzi ki az emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak mindenki részére, fajra, nemre, vagy vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletben tartását, míg az 56. cikkben a tagállamok kötelezettséget vállalnak arra, hogy e célok megvalósítása érdekében együttműködnek a szervezettel.¹³³ Tehát, közvetve mégiscsak kötelezettségvállalást eredményez a tagállamok számára az 55. cikk.

Az EJENY, bár közgyűlési határozat formájában fogadták el 1948-ban,¹³⁴ így jogilag a dokumentum nem több mint egy nyilatkozat, vagyis nem kötelező erejű, mégis számos szerző véli úgy, hogy a benne foglaltak a nemzetközi szokásjog részévé váltak.¹³⁵ Az EJENY 14. cikke értelmében „minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni”.¹³⁶ A Nyilatkozat más fontos jogokat is tartalmaz a menekültekre nézve, így például a személyes biztonsághoz való jog, a diszkrimináció mentesség, egyenlőség a jogvédelemben, az önkényes letartóztatás, őrizetbe vétel tilalma, az országon belüli szabad mozgás, ország elhagyása és a származási országba való visszatérés.¹³⁷

A PPJNE „erősebb” dokumentum, mint az EJENY, mert nemzetközi szerződésről lévén szó vele ellentétben jogi kötőerővel is rendelkezik.¹³⁸ Két fontos cikk érdemel említést, a 7. és a 13. cikk. Előbbi a kínzás, embertelen, kegyetlen vagy megalázó

¹³² Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): i.m. p. 206.

¹³³ *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*, 55. és 56. cikkek.

¹³⁴ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): i.m. p. 206-207.

¹³⁵ Andrysek, Oldrich: *Gaps in International Protection and the Potential for Redress through Individual Complaints Procedures*. International Journal of Refugee Law. Vol. 9. No. 3. (1997) p. 402.

¹³⁶ *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, 14. cikk.

¹³⁷ Id. 3.7.9.13. cikkek.

¹³⁸ Tóth Judit (1994): *Menedékjog – kérdőjelekkel*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. pp. 88.

bánásmód tilalmát rögzíti, a 13. cikk pedig a jogosan egy ország területén tartózkodó külföldi kiutasítását tiltja, arra csak a törvénynek megfelelően hozott határozat alapján kerülhet sor.¹³⁹ Az Emberi Jogi Bizottság 15. sz. általános kommentárjában kifejtette, hogy a 7. cikk magában foglalja a *non-refoulement* elvet,¹⁴⁰ és a Bizottság elveti annak lehetőségét, hogy a részes állam kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak tehetné ki a kiutasított személyt miközben a kiutasítást végrehajtják.¹⁴¹ A 7. cikk tágabb, mint a CAT 3. cikke, ugyanis a kínzás mellett az embertelen, kegyetlen illetve megalázó bánásmódot is tiltja. A *Kindler v. Kanada-ügyben*¹⁴² az Emberi Jogi Bizottság kijelentette, hogy ha egy részes állam kiutasít egy külföldit, legyen ez akár a törvénynek megfelelően hozott határozat alapján, ha olyan körülmények közé kénytelen az illető távozni, ahol megvan az esélye, hogy az Egyezményben foglalt jogai sérülnek, akkor a kiutasítást végrehajtó állam maga is megsérti az egyezményt.¹⁴³

A Bizottság a 20. számú általános kommentárjában további fontos megállapítást tett a kiutasítással kapcsolatban, és hozzátette, hogy azok az esetek, amelyekben a kiutasított személy halálbüntetéssel kénytelen szembenézni a fogadó országban, és minderre olyan körülmények között kerül sor, amelyek betudhatók kínzásnak vagy megalázó bánásmódnak, a PPJNE 7. cikkét sérthetik.¹⁴⁴ A 7. cikk célja ugyanis az egyén emberi méltósága és a fizikai és szellemi integritásának védelme. A Bizottság 1994-ben a 24. számú általános kommentárjában kifejtette, hogy a PPJNE kontextusában a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód a szokásjog alapján tilos.¹⁴⁵

Az 1984. évi CAT egyezmény 1. cikke meghatározza a kínzás fogalmát, a 3. cikk pedig a visszaküldés tilalmáról szól. Az egyezmény értelmében a kínzás szándékos cselekmény, amelyet információszerzés vagy büntetés céljából, illetőleg megfélemlítés miatt alkalmaznak, továbbá állami közreműködéssel hajtják végre, vagyis közfeladatot

¹³⁹ *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*, 7. és 13. cikke.

¹⁴⁰ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 11 April 1986

¹⁴¹ Andrysek, Oldrich: *i.m.* p. 402.

¹⁴² *Kindler v. Canada (Minister of Justice)*, [1991] 2 S.C.R. 779, Canada: Supreme Court, 26 September 1991

¹⁴³ Duffy, Aoife: *Expulsion to Face Torture? Non-refoulement in International Law*. *International Journal of Refugee Law*. Vol. 20. No. 3. (2008) p. 382.

¹⁴⁴ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992

¹⁴⁵ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 24: Issues Relating to Reservations Made upon Ratification or Accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in Relation to Declarations under Article 41 of the Covenant*, 4 November 1994

ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatóságos ösztönzésére követik el. A 3. cikk pedig a *non-refoulement* elvről szól, egyik részes állam sem köteles kutasítani egy személyt olyan helyre, ahol attól kell tartani, hogy az illető kínzásnak lenne kitéve.¹⁴⁶ Ellentétben a nemzetközi menekültjog alapinstrumentumával, a Genfi Egyezményvel, a CAT nem tartalmaz semmiféle kivételt,¹⁴⁷ a kínzás tilalma abszolút és nem derogálható, semmiféle kivételes körülményre nem hivatkozhat egy állam, hogy igazolja ilyen tettét.¹⁴⁸ Úgy tűnik, hogy a visszaküldés tilalma elleni védelem erősebb olyan esetekben, ahol kínzás veszélye áll fenn.¹⁴⁹ Az Európai Emberi Jogi Egyezményhez hasonlóan a CAT *non-refoulement* rendelkezése is alkalmazható bárkire, függetlenül a múltban elkövetett cselekményeitől. A CAT 3. cikkét sok kritika érte amiatt, hogy a visszaküldés tilalmát csak a kínzással összefüggésben foglalták bele, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma nem került bele a cikkbe. A Kínzás Elleni Bizottság az egyik általános kommentárjában úgy próbálta feloldani ezt a disszonanciát, hogy mivel a kegyetlen bánásmód és a kínzás közötti elhatárolás rendkívül nehézkes, ezért a kegyetlen bánásmód tilalma hasonló megítélés alá esik, mint a kínzás tilalma, vagyis nem derogálható az sem.¹⁵⁰ A kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód ugyanúgy nincs definiálva a nemzetközi jogban, mint az üldöztetés,¹⁵¹ azonban Matti Pellonpää bíró szerint (EJEB) a kínzás az embertelen bánásmód egy súlyosabb formája.¹⁵² A bizonyítási teher lényegesen alacsonyabb, mint az EJEE és a PPJNE esetében, a kérelmezőnek csak annyit kell bizonyítani, hogy a fennálló veszély több mint pusztá feltételezés.¹⁵³ Ugyanakkor a Bizottság megállapította, hogy annak vizsgálata, hogy az esetlegesen kiutasított személy hazatérése után valamilyen, az államtól függetlenül ténykedő szervezet által kínzásnak lenne kitéve, nem tartozik az egyezmény 3. cikke alá.¹⁵⁴

A *Halil Haydin vs. Svédországban-ügyben* a Bizottság megállapította, hogy Svédország nem küldheti vissza Törökországba a kérelmezőt, mert sérülne az Európai

¹⁴⁶ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény, 1. és 3. cikkek.

¹⁴⁷ Gorlick, Brian: *i.m.* p. 482.

¹⁴⁸ *Committee Against Torture*, General Comment 2., Implementation of Article 2 by State Parties, 2007.

¹⁴⁹ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 648.

¹⁵⁰ Duffy, Aoife: *i.m.* p. 380.

¹⁵¹ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 652.

¹⁵² *Id.* pp. 652.

¹⁵³ Duffy, Aoife: *i.m.* p. 380.

¹⁵⁴ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 649.

Emberi Jogi Egyezmény 3. cikke, ugyanis az illető egy illegálisan működő párt (PKK, Partya Karkeren Kurdistan) szimpatizánsa volt, amelynek tagjait a jog által felhatalmazott tisztviselők sokszor kínzásnak vetették alá, amennyiben bebizonyosodott (vagy csak feltételezték) a párthoz kötődésük.¹⁵⁵

Gyengítheti tehát a menedékkérők védelmét az a tény, hogy a kínzást az egyezmény keretében állami aktoroknak kell elkövetniük,¹⁵⁶ vagyis egy nem közfeladatot ellátó személy által elkövetett cselekmény nem minősül kínzásnak az egyezmény értelmében, így például a családi erőszak sem, vagyis ilyen esetekben az egyezmény nem alkalmazható.¹⁵⁷ Azonban, az említett kommentár értelmében a Bizottság a jövőben talán a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmóddal vagy büntetéssel összhangban is ténykedni fog.¹⁵⁸

Összegezve azonban elmondható, hogy az ENSZ illetve az Európa Tanács (lásd a 2.1.2-es fejezetet) keretében felállított jogvédelmi mechanizmusok nagyon fontos kiegészítői a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód illetve a kínzás áldozatai számára. Az ENSZ égisze alatt létrejött dokumentumok, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* illetve a *Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény* is rendelkezik a *non-refoulement elvről*, ami a nemzetközi menekültjog egyik alapelve. Az egyezmények betartására létrehozott bizottságok (Emberi Jogi Bizottság illetve a Kínzás Elleni Bizottság) gyakorlata is azt mutatja, hogy az emberi jogokon keresztül a menedékkérők is hatékony védelemben részesülnek. Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, bár nem kötelező érvényű dokumentum, néhány szerző szerint a nemzetközi szokásjog részévé váltak a benne foglaltak. Így a 14. cikkre mint a szokásjog részére lehet tekinteni.

¹⁵⁵ *Halil Haydin v. Sweden*, Communication No. 101/1997, U.N. Doc. CAT /C/21/D/101/1997.

¹⁵⁶ Duffy, Aoife: *i.m.* p. 380.

¹⁵⁷ Pirjola, Jari: *i.m.* p. 649.

¹⁵⁸ *Id.* p. 381.

2. A menekültek védelmét szolgáló regionális keretek

„ ... underlining the value of the regional instruments, as and where applicable, including notably the 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, as well as the 1984 Cartagena Declaration on Refugees, which include among refugees persons who cannot return to their countries due to indiscriminate threats resulting from situations such as generalized violence, armed conflict or events seriously disturbed public order, and the asylum legislation adopted by the European Union, which recognizes certain international protection needs beyond the 1951 Convention and its 1967 Protocol...”¹⁵⁹

UNHCR ExCom

2.1. Európa és a menekültek

A migráció szabályozása egy állam szuverenitásának fontos részét képezte mindig is,¹⁶⁰ nem volt ez másképp az európai integrációban sem. Az *Európai Gazdasági Közösséget* létrehozó *Római Szerződés* 3. cikk (c) pontja rendelkezett az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgásáról,¹⁶¹ a szerződés azonban nem tartalmazott bel-és igazságügyi együttműködésre vonatkozó rendelkezéseket, ennél fogva nem hozott létre semmiféle jogi alapot sem a tárgykörre vonatkozóan. A közösség egyik fontos célkitűzése a közös piac létrehozása volt, de hamar megmutatkozott, hogy míg az áruk, szolgáltatások és a tőke szabad áramlása támogatott volt, már csak a gazdasági relevanciáját tekintve is, addig a személyek szabad áramlásáról ez már nem volt elmondható.¹⁶²

Az európai államok menekültpolitikája az integráció kezdetétől tekintve ambivalens képet mutat. A kezdeti nagyvonalú, tagállami szintű politikákat az 1990-es évekre egy restriktív, aránytalanul szigorú szabályozás váltotta fel. A hidegháborút követő években a munkaerőtoborzás és a Vasfüggöny túloldaláról érkező menekültek iránti szimpátia volt az európai menekültpolitika fő mozgatórugója, az 1970-es években tapasztalt olajválság és az emiatt kialakuló protekcionista gyakorlatok azonban bezárták a migráns munkavállalók és menekültek lehetőségeit. Megváltozott a menekültek összetétele, a korábbi legális munkavállalóként érkezők előtt bezárultak az ajtók, így megpróbáltak menekülni látszani. Ez azt eredményezte, hogy az elfogadott menekültkérelmek

¹⁵⁹ UNHCR ExCom Conclusion No. 103. (LVI). 2005.

¹⁶⁰ Lékó Zoltán szerk. (2009): *A migrációs jog kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. p. 25.

¹⁶¹ *Római Szerződések*, 3. cikk.

¹⁶² Lékó Zoltán szerk. (2009): *i.m.* p. 25.

száma 10% alá esett az 1980-as évekre.¹⁶³ Ebben az időszakban volt kénytelen Európa szembenézni a humanitárius okokból történő kényszermigrációval is. Problémás, hogy ekkoriban a bevándorlás és menekültügy nem volt fogalmilag szétválasztva, ez tükrözte a döntéshozók részéről az akarathiányt.¹⁶⁴

A TREVI Csoport (*Terrorisme, Radicalisme, Extrémisme, et Violence Internationale*), felállítására 1976-ban került sor,¹⁶⁵ az Európai Közösség 12 országa úgy döntött, hogy a terrorizmus elleni harc és az EK-n belüli politikák jobb koordinációja végett informális keretekbe öntik a találkozóikat. A csoportot a tagállamok bel-és igazságügyi minisztereinek nyomására sikerült felállítani,¹⁶⁶ a csoport munkája az Európai Parlament és az Európai Bizottság kizárásával történt, pusztán kormányközi alapon.¹⁶⁷

Az 1992-ben aláírt *Maastrichti Szerződés* (MSZ) K. 1. cikke a menekültügyi politikát kormányközi együttműködési körbe utalta,¹⁶⁸ így biztosítva az 1970-es évektől meglévő, (1986-tól kezdődően a bevándorlás és menekültügyet is magába foglaló) informális kormányközi találkozók formálissá tételét.¹⁶⁹ Látható tehát, hogy az Európai Közösséget alkotó államok (1993-tól kezdődően Európai Unió) mindvégig megpróbálták kormányközi kézben tartani a bevándorlás-és menekültügyet, és ameddig csak lehetett, igyekeztek késleltetni a közösségi hatáskörbe történő utalást, megőrizve így szuverenitásukat ezen a nagyon fontos területen.

Ebben az időszakban a közös menekültügyi politika annyira kiforratlan volt, hogy mindösszesen egy közös álláspont született az 1951-es *Genfi Egyezményben* szereplő menekültdefiníció közös értelmezéséről. Az 1996. március 4-én a Tanács által elfogadott *Joint Position* tisztázza a menekültkénti elismerés feltételeit, az egyéni illetve

¹⁶³ Míg az 1970-es évekig Franciaországban 1200 menedékkérelem érkezett a francia hatóságokhoz, addig 1972 és 1989 között már 60 ezer. Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 18-án.

¹⁶⁴ Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 23-án.

¹⁶⁵ Bunyan, Tony: *Trevi, Europol and the European state*. Statewatching the new Europe, 1991/1.

¹⁶⁶ History of Europol: <https://www.europol.europa.eu/content/page/history-149> Letöltve: 2014. augusztus 6.

¹⁶⁷ Id. p. 1.

¹⁶⁸ *Az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződés*.

¹⁶⁹ Peers, Steve (2006): *From Black Market to Constitution: The Development of the Institutional Framework for EC Immigration and Asylum Law*. In: Peers, Steve – Rogers, Nicola (2006): *EU Immigration and Asylum Law. Text and Commentary*. Martinus Nijhoff Publishers. The Netherlands. p. 20.

kollektív menekültstátusz meghatározását, az üldöztetés fogalmát.¹⁷⁰ Ezenkívül, a Tanács 1995-ös határozata a menekültügyi eljárások minimális garanciáiról, illetve a délszláv konfliktus miatt az akkori uniós tagállamok megállapodása a menekülőknek nyújtott átmeneti védelemről mind tükrözték az akkori, menekültüggyel kapcsolatos szabályozási intenciót, illetve ezzel egy időben a közösségi politika gyengeségét is.¹⁷¹

Az Európai Unió érdemi menekültpolitikájára egészen az *Amszterdami Szerződésig* (ASZ) kellett várni. Az ASZ közösségiesítette a menekültügyet, a *Maastrichti Szerződéstől* eltérően a menekültpolitika átkerült az I. pillérbe, ami azt jelentette, hogy immár az ebben a pillérben elfogadott jogszabályok közvetlen alkalmazandóak, közvetlen hatályosak, és elsődlegességgel bírnak a nemzeti jogrendszerekkel szemben.¹⁷² A szerződés két célt fogalmazott meg, egyfelől a tagállamok nemzeti menekültjogának harmonizációját a Genfi Egyezmény teljes és maradéktalan alkalmazásával és a *non-refoulement* elvének tiszteletben tartása mellett, másrészt megkövetelte a közös eljárás és egységes státus kialakítását, továbbá a menekültek másodlagos mozgásának megakadályozását.¹⁷³ Az ASZ 73. cikkében explicite megjelenik az átmeneti védelem fogalma, implicit módon pedig a kiegészítő védelem is,¹⁷⁴ továbbá a menekültekkel és kitelepítettekkel kapcsolatos arányos tehermegosztás a tagállamok között.¹⁷⁵

A 2000-es évek az irányelvek jegyében teltek el, a *Közös Európai Menekültügyi Rendszer* első fázisát alkotó uniós jogi normák kialakítása megkezdődött abból a szándékból, hogy az Európai Unió a menekültek és a nemzetközi védelemben részesített személyek számára egy közös értékeken és egységes értelmezési kereten alapuló régióvá váljon.¹⁷⁶ Ezen normák közül a dolgozatom szempontjából releváns, 2004/83-as irányelvet „a menekültek meghatározásáról és a kiegészítő védelemről” illetve az ezt felváltó 2011/95-ös irányelvet a „harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére” alább részletesen

¹⁷⁰ Joint Position of 4 March 1996 defined by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union on the harmonized application of the definition of the term „refugee” in Article 1 of the Geneva Convention of 28 July 1951 relating to the status of refugee (96/196/JHA)

¹⁷¹ Molnár Tamás: *Mily színes e táj! Az Európai Unió menekültügyi acquis-jának kialakulása és fejlődése a kezdetektől napjainkig*. Fundamentum/2013. 2. szám. p. 55.

¹⁷² Id. p. 56.

¹⁷³ Kende Tamás – Szűcs Tamás szerk. (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. p. 680.

¹⁷⁴ Peers, Steve (2006): i.m. p. 26.

¹⁷⁵ *Amszterdami Szerződés* 73. cikk.

¹⁷⁶ Molnár Tamás: i.m. p. 56-57.

elemzem, a többire azonban nem térek ki. Tovább fűrkészve a XXI. század első néhány évének eseményeit, két jelentős mérföldkő könyvelhető el a 2000-es évek végén, amelyek közül egyik sem jogalkotási aktus. Az egyik a *Közös Európai Bevándorlás-politika: elvek, fellépések, eszközök* c. közlemény, a másik pedig a 2008. októberben elfogadott *Európai Bevándorlási és Menekültügyi Paktum*.¹⁷⁷

A 2009. december 1-jén hatályba lépett *Lisszaboni Szerződés (LSZ)* a bevándorlás- és menekültügyi politikát, és meghatározta a prioritásokat. Az *EUMSZ* 78. (1) cikke egyértelműsíti, hogy az Európai Unió közös menekültügyi, kiegészítő és ideiglenes védelem nyújtására vonatkozó politikát alakít ki abból a célból, hogy egyfelől biztosítsa a visszaküldés tilalma (*non-refoulement*) elv tiszteletben tartását, másfelől a rászorulóknak megfelelő jogállást biztosítson.¹⁷⁸ E célból az „*Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg egy közös európai menekültügyi rendszer létrehozása céljából.*”¹⁷⁹ Az EU menekültjoggal kapcsolatos eszköztára továbbra is szorosan összefonódik az 1951-es Genfi Egyezményrel és annak 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyvével.¹⁸⁰ Kiemelendő még az *Európai Unió Alapjogi Chartája*, amely a *Lisszaboni Szerződéssel* egyidejűleg az elsődleges EU-jog szintjére emelkedett.¹⁸¹ Az Alapjogi Charta a 18. cikkben rögzíti a *menedékhez való jogot* az 1951-es *Genfi Egyezményrel* és a *Szerződésekkel* összhangban, a 19. cikkben pedig rendelkezik a *non-refoulement* elvről.¹⁸² Ezenkívül a menekültekkel és a nemzetközi védelemben részesítettekkel kapcsolatos egyéb jogokat is rögzíti, így például a kínzás és megalázó vagy embertelen bánásmód és büntetés tilalmát (4. cikk); a szabadsághoz és biztonsághoz való jogot (6. cikk); a magán és családi élet tiszteletben tartását (7. cikk).¹⁸³

A folyamatos törekvések ellenére az európai menekültvédelem nem érte el a megfelelő szintet, erre az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés 1862(2009) sz. határozata is felhívta a figyelmet. A Közgyűlés aggodalmát fejezte ki az emberi jogi illetve a menekültügyi rendszerben lévő joghézagok miatt, illetve figyelmeztetett arra is,

¹⁷⁷ Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. december 2-án.

¹⁷⁸ Az *Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés* 78. (1) cikke.

¹⁷⁹ Id. 78. (2). cikk

¹⁸⁰ Molnár Tamás: *i.m.* p. 58.

¹⁸¹ Id. pp. 58.

¹⁸² Az *Európai Unió Alapjogi Chartája* 18. és 19. cikkek.

¹⁸³ Molnár Tamás: *i.m.* p. 58.

hogy Európában a környezeti okok miatti kényszervándorok¹⁸⁴ számára nincs speciális jogi szabályozás.¹⁸⁵

A szakdolgozat keretei között nincs lehetőségem a fent vázolt politikák, irányelvek, paktumok, cselekvési tervek, egyéb dokumentumok (pl. a *Londoni Határozatok* és a *Dublin I. Egyezmény* illetve *Dublin II. Rendelet*, *Tamperei*, *Hágai és Stockholmi programok*) részletes ismertetésére, ez a rövid bevezető pusztán arra szolgál, hogy rávilágítsak, milyen tényezők vezettek el a *Kvalifikációs Irányelv* (*Qualification Directive*) szükségességének felismeréséhez és megalkotásához. Az alfejezet célja a 2004/83/EK irányelv létrejöttének rövid bemutatása, majd az ezt kiegészítő és felváltó, 2011/95/EU irányelv értékelése, elemzése. A következő alpontban kitérek arra, vajon ez a kiegészítő védelmi mechanizmus hatékony(abb) védelmet nyújt-e, elérte-e a célját, vagy esetleg szűkebb értelmezést kíván a már meglévő, és bizonyos csoportokat tekintve restriktívnek nevezhető Genfi Egyezménynél is, továbbá, mennyire kompatibilis az emberi jogi rezsimmel, a nemzetközi büntetőjoggal, illetve léteznek-e olyan csoportok, akiket sem a Genfi Egyezmény nem véd, sem pedig a Kvalifikációs Irányelv által kiegészítő védelemben nem részesülhetnek.

2.1.1. A Kvalifikációs Irányelv

A 2004/83-as irányelv az első szupranacionális instrumentum a tagállamok kiegészítő védelmi mechanizmusainak harmonizációját tekintve. Bár voltak korábban is törekvések az államok részéről, így 1997-ben a dán és holland javaslatok az *Emberi Jogok Európai Egyezmény* 3. cikkének alternatív védelmi formaként való elismeréséről olyan személyek esetében, akik kívül esnek a Genfi Egyezmény menekült-fogalmán, egészen 2004-ig kellett várni arra, hogy ténylegesen elfogadásra kerüljön az irányelv.¹⁸⁶ 2006. október 10-től kezdődően Európában a menekültjog és a menekültjoggal összefüggésben az emberi jogi szabályozások is radikális változáson mentek keresztül, a fenti dátum volt ugyanis a határidő az irányelv nemzeti jogba való átültetésére.¹⁸⁷

A Bizottság 2001 szeptemberében nyújtott be javaslatot a menekült definíció értelmezésére és egy kiegészítő védelmi státusz létrehozására. Az irányelv segít a Genfi

¹⁸⁴ Erről lásd bővebben a 3. fejezetet.

¹⁸⁵ Európa Tanács, 1862(2009). sz. Közgyűlési határozat.

¹⁸⁶ McAdam, Jane: *The European Union Qualification Directive: The Creation of a Subsidiary Protection Regime*. International Journal of Refugee Law. Vol. 17. No. 3. (2005) p. 462.

¹⁸⁷ Storey, Hugo: *EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World?* International Journal of Refugee Law. Vol. 20. No. 1. (2008) p. 2.

definíció egységes értelmezésében, és hozzájárul a védelem egységes szintjének kialakulásához.¹⁸⁸ 2004. április 29-én fogadta el az Európai Tanács az irányelvet, ami az államok számára kötelezettséget rótt olyan személyek kiegészítő védelemben való részesítésére, akik nem érik el a menekültstátus kritériumait, ugyanakkor védelemre van szükségük a tagállamok egyéb nemzetközi kötelezettségei alapján, a Genfi Egyezményen kívül. Mivel nem létezett uniós felügyeleti szerv a kiegészítő védelmi mechanizmusokat tekintve, ezt a szerepet *Emberi Jogok Európai Bírósága* töltötte be, az *Emberi Jogok Európai Egyezményének* vonatkozó cikkeivel egyetemben jogi kötőerővel bír.¹⁸⁹

A kiegészítő védelmi mechanizmus (*complementary vagy subsidiary protection*) fogalma uniós szinten az osztrák EU-elnökség idején lett definiálva 1998-ban, eszerint ez „*harmadik országokból érkezők védelmére szolgáló – mechanizmus –, aki kívül esnek a Genfi Egyezmény hatályán, de valamilyen egyéb nemzetközi védelemre jogosultak.*”¹⁹⁰ Univerzális szinten ugyanez a definíció alkalmazható erre a típusú védelmi formára, akik tehát nem minősülnek az 1951-es Genfi Egyezmény értelmében menekültnek, de védelemre szorulnak, az emberi jogi rezsimen és nemzetközi jogi alapelveken keresztül védelemben részesülnek.¹⁹¹

Az irányelv elfogadása és később nemzeti jogba való átültetése rendkívül fontos volt a menekültek védelmét tekintve, ugyanis, ahogy már fentebb említettem, az Európa-politikák közül tipikusan a bevándorlás-és menekültügy volt olyan, amelyet a tagállamok nem szívesen engedtek ki a kezük közül, így viszont nagyon eltérő belpolitikával találkozhattak a rászorulóknak, néhol megengedőbb, máshol restriktívebb szabályokkal. A kiegészítő védelmi mechanizmusokkal sem volt ez másképp az irányelv elfogadását megelőzően, tipikusan az államok humanitárius okokból részesítették védelemben a kényszervándorokat. Egy kivétel volt, Portugália, ahol a kiegészítő védelem a nemzeti jogba volt inkorporálva, és olyanok, akik „*nem tudnak visszatérni állampolgárságuk vagy tartózkodási helyük szerinti országukba, fegyveres*

¹⁸⁸ Kende Tamás – Szűcs Tamás szerk. (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. p. 685.

¹⁸⁹ Jakulevicie, Lyra: *Is There a Need for an Extension of Subsidiary Protection in the European Union Qualification Directive?* Jurisprudence. (2010) p. 216.

¹⁹⁰ McAdam, Jane: *i.m.* p. 463.

¹⁹¹ McAdam, Jane (2007): *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford. Oxford University Press. p. 19-24.

konfliktus következtében kialakuló bizonytalan helyzet miatt, vagy pedig az emberi jogok szisztematikus megsértése miatt”,¹⁹² kiegészítő védelemben részesültek.

Az új szabály két dolog miatt is kiemelkedő fontosságú: egyfelől a kötőereje miatt, másfelől pedig ez az első olyan nemzetállamok fölötti, kötőerővel bíró eszköz, amely a menekültvédelemmel és a kiegészítő védelemmel egyszerre foglalkozik.¹⁹³

Az irányelv a Genfi Egyezményt érintetlenül hagyja, nincsenek azzal ellentétes cikkei, a nemzetközi jog alapján nem is lehetne, hiszen egy regionális egyezmény nem mehet szembe egy már létező, nemzetközi jogi kötelezettségeket támasztó egyezménnyel. Nem próbálja meg helyettesíteni az 1951. évi Egyezményt.¹⁹⁴

Az átdolgozott¹⁹⁵ Kvalifikációs Irányelvet (2011/95/EU) az *Európai Unió Működéséről szóló Szerződés* kötelezettségének értelmében a Genfi Egyezménnyel és a Kiegészítő Jegyzőkönyvvel összhangban kell értelmezni, úgy, hogy az konzisztens legyen a releváns jogi instrumentumokkal, nem kizárólag a Genfi Egyezménnyel, hanem a nemzetközi emberi jogi szabályokkal is, úgy mint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Kínzás Elleni Egyezmény, a Gyermekjogi Egyezmény, a Fogyatékkal élők jogairól szóló egyezmény vonatkozó rendelkezéseivel egyetemben.¹⁹⁶

A Kvalifikációs Irányelv *személyi hatályát* tekintve kiegészítő védelemre jogosultak harmadik ország állampolgárai és hontalan személyek, akik nem minősülnek menekültnek, de akik visszatérésük esetén a 15. cikk szerinti súlyos sérelem elszenvedése tényleges veszélyének lennének kitéve, valamint a 17. cikk (1) és (2) bekezdései rájuk nem vonatkoznak, és nem tudja vagy nem kívánja az állampolgársága

¹⁹² McAdam, Jane: *The European Union Qualification Directive: The Creation of a Subsidiary Protection Regime*. International Journal of Refugee Law. Vol. 17. No. 3. (2005) p. 463-464.

¹⁹³ Storey, Hugo: *EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World?* International Journal of Refugee Law. Vol. 20. No. 1. (2008) p. 5.

¹⁹⁴ Id. p. 8-9.

¹⁹⁵ A Közös Európai Menekültügyi Rendszer második szakaszának kiépítésére vonatkozó jogszabály-csomagokat a Bizottság 2008. december és 2012. tavasza között terjesztette elő. A javaslatok között szerepelt 2009-ben a 2004/83-as irányelv átdolgozása, mellyel az eddiginél magasabb fokú védelmi szintet kívántak elérni, az 1951-es Genfi Egyezmény alkalmazásával és az Emberi Jogok Európai Egyezményével, az Alapjogi Chartával összhangban. A többi javaslat-tervezethez képest az új irányelv tárgyalása zökkenőmentesebben ment, 2011. december 13-án fogadták el, és 2011. december 20-án hirdették ki az Európai Unió hivatalos lapjában. A tagállamoknak 2013. december 21-ig kellett átültetniük az irányelv kiegészítéseit a nemzeti jogrendszerükbe. Az Egyesült Királyság és Írország opt-out-t kért, így rájuk továbbra is a korábbi, 2004/83/EK irányelv az irányadó, míg Dániát egyáltalán nem köti a kiegészítés. Molnár Tamás: *i.m.* p. 59. és *European Council on Refugees and Exiles. Information Note on the Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011.* p. 2.

¹⁹⁶ *European Council on Refugees and Exiles. i.m.* p. 3-4.

vagy tartózkodási helye szerinti állam védelmét igénybe venni.¹⁹⁷ A 15. cikk szerinti súlyos sérelem a halálbüntetés kiszabása vagy végrehajtása; kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása a kérelmezővel szemben a származási országban; vagy nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktushelyzetekben felmerülő megkülönböztetés nélküli erőszak következtében polgári személy életének vagy sértetlenségének súlyos és egyedi fenyegetettsége.¹⁹⁸ Ezzel szemben a Genfi Egyezmény 1. cikkének (2) bekezdésében nincs benne a „*harmadik országok állampolgárai*” kifejezés,¹⁹⁹ így a Kvalifikációs Irányelv személyi hatálya szűkebb. A 2004/83/EK irányelvben csakugyan benne volt ez a limitáció, ezt a 2011/95/EU sem javította ki. Így az irányelv nem vonatkozik EU-s állampolgárokra. Azonban, az EU-s államoknak továbbra is be kell tartaniuk a nemzetközi jogi kötelezettségeiket, így például a Genfi Egyezmény 3. cikkében is lefektetett diszkrimináció tilalmát. Az ECRE (*European Council on Refugees and Exiles*) azt javasolta a tagállamoknak, hogy a „harmadik államok” (*third country nationals*) kifejezést változtassák meg „mindenkire” (*any person*), hogy a Genfi Konvenció 1. cikkét hűen tükrözze.²⁰⁰ A Genfi Egyezmény menekült-fogalma ugyanakkor szűk és egyszerű, nem tartalmaz olyan meghatározásokat, amelyeket a Kvalifikációs Irányelv igen, például az *üldözés* (*persecution*) vagy a *védelem* (*protection*) fogalmát.²⁰¹

Az irányelv egy lényeges újítása a családtag fogalmának kiterjesztése, a 2. cikk (j) pont értelmében a nemzetközi védelemben részesülő nem házas és kiskorú, családtagnak minősül az apja, anyja, vagy egyéb személy, aki az érintett tagállam gyakorlata alapján érte felelős.²⁰² Az ECRE azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a családtag fogalma továbbra is limitált, ugyanis a (j) pont úgy rendelkezik, hogy „*a családi kötelék már a származási országban is fennállt*”.²⁰³ Emiatt azok a családi kapcsolatok amelyek az üldözést követően a származási ország elhagyása után keletkeztek, kiesnek a védelemből, és ellentétesek a UNCHR ExCom döntésével is. Ugyanezen, családtagokra vonatkozó cikkel összefüggésben fejezte ki a szervezet

¹⁹⁷ 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

¹⁹⁸ Id. 15. cikk.

¹⁹⁹ A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951).

²⁰⁰ *European Council on Refugees and Exiles*. i.m. p. 5.

²⁰¹ Storey, Hugo: i.m. p. 8.

²⁰² 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

²⁰³ Id. 2. cikk (j) pont.

aggodalmát arra vonatkozóan, hogy az irányelv (j) pontjában az élettársak csak akkor minősülnek családtagnak, ha az érintett harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó jogszabályai vagy gyakorlata az élettársakat a házaspárokhoz hasonló módon kezeli. Az ECRE szerint az azonos nemű párok, akik stabil párkapcsolatban élnek automatikusan a családtag fogalma alá esnek. A *Shalk and Kopf v. Austria-ügyben* az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondta például, hogy a stabil kapcsolatban élő egynemű párok kimerítik a családtagok fogalmát.²⁰⁴ A 2011/95/EU irányelv 2. cikk (j) pontja tehát a családtagokra vonatkozóan bár előrébb lépett, mégis meghagyta az elődje hézagos szabályozását. Számos ország ugyanis tiltja az egyneműek házasságát, így pedig ezen országok törvényei nem kezelik a házastársakhoz hasonló módon ezt a fajta élettársi kapcsolatot.

Az irányelv 9. cikk (3) bekezdésében történt egy jelentős módosítás a korábbihoz képest. Az átdolgozott irányelv úgy rendelkezik, hogy a menekült fogalommal összhangban, az üldöztetést kiváltó okoknak és az üldözésnek minősülő cselekményeknek, és az ilyen cselekményekkel szembeni védelem hiánya között összefüggésnek kell lennie.²⁰⁵ Ez azt jelenti, hogy erősödik a védelem olyan esetekben is, amikor az üldözést nem állami szereplők hajtják végre.²⁰⁶

A korábbi irányelv 10. cikk (d) pontjában jelentős változásokat eszközöltek, a 2004/83/EK irányelv értelmében a meghatározott társadalmi csoport értelmezésekor a nemre vonatkozó szempontok bár figyelembe vehetők voltak, mégsem alapozták meg a cikk alkalmazhatóságát.²⁰⁷ 2011-ben ezt azonban módosították, és a módosított irányelv szövege értelmében a nemre vonatkozó szempontokra kellő figyelmet kell fordítani egy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás meghatározásakor, ide tartozik a nemi identitás is.²⁰⁸ Ez egyben azt is jelenti, hogy olyan az üldöztetési eseteket, amelyek egy adott ország tradícióihoz, szokásaihoz tartoznak (pl. csonkítás, kényszerített abortusz, kényszeres sterilizáció stb.), szintén figyelembe kell venni, ha azok a kérelmező

²⁰⁴ European Council on Refugees and Exiles. i.m. p. 4-5.

²⁰⁵ 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

²⁰⁶ European Council on Refugees and Exiles. i.m. p. 8.

²⁰⁷ 2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról

²⁰⁸ 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

számára jól megalapozott félelmet jelentenek. A luxemburgi bíróság több ügyben is foglalkozott a vallásszabadsággal (*Bundesrepublik Deutschland és Y & Z-ügyek*), azonban az ott elhangzottak a szexuális identitás kapcsán is mérvadóak. A bíróság szerint a tagállamok nem követelhetik meg a kérelmezőktől, hogy feladva identitásukat másképp („diszkrétén”) viselkedjenek, hogy így kerüljék el az üldözést.²⁰⁹ A tagállam szintén nem tagadhatja meg a kérelmezőktől a védelmet annak fejében, hogy változtassanak addigi szokásaikon, meggyőződéseiken.²¹⁰ Az államok ilyen gyakorlata teljesen ellentétesnek minősíthető a Luxemburgi bíróság joggyakorlatával.²¹¹

A luxemburgi bíróság az *X, Y és Z-ügyben* (C-199/12, C-200/12, és C-201/12. számú egyesített ügyek) foglalkozott a szexuális identitás és a meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás közötti kapcsolattal. Az ítélet szerint meghatározott társadalmi csoportnak minősülhet az olyan csoport a származási ország körülményeitől függően, amely tagjainak közös jellemzője a szexuális irányultságon alapul.²¹² A bíróság utalt a holland jogra, amelynek értelmében üldöztetésnek minősül a kizárólag szexuális preferencián alapuló büntetőjogi eljárás. Ugyanakkor, ebből még nem következik, hogy az ilyen országból származó személy menekültnek minősül, a menedékkérőnek igazolnia kell, hogy az üldöztetéstől való félelme megalapozott.²¹³ A három felperes származási országában, Sierra Leonében, Ugandában és Szenegálban is szabadságvesztéssel büntetik a homoszexualitást, a három férfi arra hivatkozott, hogy félelmük megalapozott, mert preferenciájuk miatt hazájukban üldözésnek lennének kitéve. A menedékjog iránti kérelmüket azonban elutasították.²¹⁴ A 2011/95/EU-s irányelv 10. cikk (1) bekezdésben rendelkezik az üldöztetési okokról, eszerint egy csoport akkor minősül meghatározott társadalmi csoportnak,²¹⁵ ha „a csoport tagjai veleszületett jellemzőkkel vagy meg nem változtatható közös háttérrel rendelkeznek”, olyan közös meggyőződéssel, jellemzőkkel rendelkeznek, amelyek olyannyira

²⁰⁹ A dolgozat keretei között nincs lehetőségem valamennyi releváns jogeset feltérképezésére, így az Európai Unión kívüli, a szexuális identitás, mint meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás témakörében lásd még az Jernow, Alli – Loh, Derek – Maitland, Anna – Poulos, Anne – Testa, Guilia (é.n.): *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*. International Commission of Jurists kézikönyvet.

²¹⁰ *European Council on Refugees and Exiles. i.m. p. 8-9.*

²¹¹ *European Council on Refugees and Exiles. i.m. p. 8-9.*

²¹² *Luxemburgi Bíróság, C-199/12, C-200/12, és C-201/12. számú egyesített ügyek, 18. bekezdés.*

²¹³ *Id. 22. bekezdés.*

²¹⁴ *Id. 23-25. bekezdés.*

²¹⁵ A UNHCR szerint meghatározott társadalmi csoportnak minősülhetnek még a bíróságok és már adminisztratív szervek joggyakorlata alapján a nők, homoszexuálisok, családok. UNHCR (2002): *Guidelines on International Protection: 'Membership of a particular social group' within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees. p. 3.*

alapvetőek a lelkiismeret és identitás szempontjából, hogy az érintett személyeket nem lehetne azok feladására kényszeríteni, és a csoportot azt az körülvevő társadalom „*másként*” kezeli.²¹⁶ Az irányelv definícióját alapul véve a bíróság nem vitatta azt, hogy egy személy szexuális irányultsága olyannira alapvető az identitása szempontjából, hogy nem lehetne őt annak feladására kényszeríteni. Az alapügyek közös jellemzője az, hogy a felperesek származási országukban büntetőjogi szankciókkal kellene, hogy szembenézzenek, amennyiben homoszexuális cselekményeken kapják őket, így tehát megállapítható, hogy ezek a személyek egy különálló csoportot képeznek, és őket a társadalom másként kezeli. Tehát ezen személyeket úgy kell tekinteni, mint akik egy meghatározott társadalmi csoport tagjai.²¹⁷ A homoszexualitás mint meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás és az üldöztetés közötti kapcsolatáról a bíróság kifejtette, hogy önmagában még nem minősül üldöztetésnek az, hogy a homoszexuális cselekmények bűncselekmények, ugyanakkor üldöztetésnek kell minősíteni az olyan szabadságvesztést, büntetést, amely a homoszexuális cselekményeket bünteti, továbbá, menekültként kell elismerni, ha visszatérésekor homoszexualitása miatt üldöztetés tényleges kockázatának lenne kitéve, figyelmen kívül hagyva azt, hogy elkerülhető lenne-e a kockázat abban az esetben, ha szexuális irányultságának kifejezésekor diszkréciót tanúsítana.²¹⁸ 2002-ben az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság elé került, S395/2002 v. *Minister for Immigration-ügyben* egy bangadesi férfi menekültkérelmét utasította el az ausztrál Refugee Review Tribunal, mégpedig azért, mert bár elismerték, hogy homoszexuálisként egy meghatározott társadalmi csoport tagja, de érvelésük szerint a kérelmezőnek nem kellett üldözéstől tartania hazatérése esetén. Továbbá, mivel a kérelmező homoszexualitását diszkréten kezelte, és semmiféle atrocitás nem érte, ezért a jövőben sem kell majd szembenéznie megtorló intézkedésekkel.²¹⁹ A Legfelsőbb Bíróság szerint a döntéshozó szerv tévesen alkalmazta a jogot, ugyanis az érvelésük analógiája szerint a menedékkérőnek konkrét lépéseket kéne tennie azért, hogy elkerülje az üldöztetést. McHugh and Kirby bírák szerint a Genfi Egyezmény

²¹⁶ 2011/95/EU irányelv: 10. cikk (1) bekezdés.

²¹⁷ C-199/12, C-200/12, és C-201/12. számú egyesített ügyek, 45-49. bekezdés.

²¹⁸ Id. 61. és 75. bekezdés.

²¹⁹ *Appellant S395/2002 v. Minister for Immigration and Multicultural Affairs; Appellant S396/2002 v. Minister for Immigration and Multicultural Affairs*, [2003] HCA 71, Australia: High Court, 9 December 2003.

lenne aláásva akkor, ha a kérelmezőknek a védelem előfeltételeként meg kéne változtatniuk²²⁰ a gondolkodásmódjukat, viselkedésüket, identitásukat.²²¹

A bíróság az *A, B és C-ügyben* (C-148/13, C-149/13, C-150/13. sz. egyesített ügyek) tovább ment, és kifejtette, hogy azokban az esetekben is biztosított a védelem, amikor a kérelmezők nem egy meghatározott társadalmi csoport tagjai – jelen esetben ez a csoport a homoszexuálisok csoportja – de annak tekintik őket. Ilyenkor azt kell meghatározni, hogy a kérelmezők megalapozottan félnek-e üldöztetéstől.²²²

Az ECRE aggodalmát fejezte ki az átdolgozott irányelv 12. cikkével kapcsolatban, ugyanis, ahogy a 2004/83/EK irányelv, úgy az új szabályozás sincs teljes mértékben összhangban az emberi jogi rezsimmel illetve a menekültjoggal. Javaslatuk szerint az irányelv 12(1)(a) illetve 12(2), kizáró okokkal foglalkozó cikkeit restriktíven kell értelmezni.²²³

A menekültjogállás visszavonása, megszüntetése illetve megújításának megtagadásáról szóló 14. cikk is problematikus. Az Európai Bizottság szerint ez a rendelkezés a Genfi Egyezmény 33. cikkét tükrözi,²²⁴ amely a visszaküldés tilalmáról szól, és amely szerint nem vonatkozik a cikk olyan menekültre, akiről feltételezhető, hogy veszélyezteti annak az országnak a biztonságát, amelynek a területén van, vagy aki veszélyt jelent az ország lakosságára nézve.²²⁵ Az irányelv vonatkozó cikk (4) bekezdése szerint a tagállamoknak jogában áll visszavonni a már elismert menekült jogállást, amennyiben feltehető, hogy veszélyt jelent a tartózkodási helye szerinti tagállam biztonságára, illetve különösen súlyos bűncselekményért való jogerős elítéléséből fakadóan veszélyt jelent a társadalomra.²²⁶ Az irányelv szövegezése közben felmerült viták során a tagállamok úgy érveltek, hogy az irányelv nem ellentétes a Genfi Egyezmény *non-refoulement* kötelezettségével, ugyanis a tagállamok szerint ilyenkor nem maga a menekültstátus szűnik meg, a tagállamok pusztán arról dönthetnek, hogy a

²²⁰ Erről lásd még a *HJ (Iran) v. Secretary of State for the Home Department*; *HT (Cameroon) v. Secretary of State for the Home Department*-ügyet. Jernow, Alli – Loh, Derek – Maitland, Anna – Poulos, Anne – Testa, Guilia (é.n.): *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*. International Commission of Jurists. p. 303-306.

²²¹ Jernow, Alli – Loh, Derek – Maitland, Anna – Poulos, Anne – Testa, Guilia (é.n.): *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*. International Commission of Jurists. p. 296-297.

²²² C-148/13, C-149/13, C-150/13. sz. egyesített ügyek, 34. bekezdés.

²²³ *European Council on Refugees and Exiles*. i.m. p. 10.

²²⁴ Storey, Hugo: i.m. p. 24.

²²⁵ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)*. 33. cikk.

²²⁶ 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról. 14. cikk (4) bekezdés.

menekültstátushoz fűződő bizonyos jogoktól megfosztják az illetőt. A cikk ugyanakkor a Genfi Egyezmény két fontos paragrafusát mossa össze, az 1F cikkben említett kizáró okokat, illetve a 33. cikk (2) bekezdését, ami a *non-refoulement* elv.²²⁷ Fontos megemlíteni, hogy a *non-refoulement* elv a kiegészítő védelem kontextusában nem abszolút jellegű. Bár az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikke nem derogálható, az irányelv 15. cikk (b) paragrafusa (amely a 3. cikk megfelelője) ugyanakkor kerülhet a 17. cikk hatálya alá, vagyis a kizáró okok közé.²²⁸

Szintén nem történt pontosítás a módosított irányelv 15. cikkét (súlyos sérelem) illetően, az ECRE szerint a bíróságok és nemzeti hatóságok különféleképpen értelmezik a „fegyveres konfliktus” illetve a „polgári személy” fogalmakat. A kutatások azt mutatják, hogy a döntéshozó szervek általában restriktív módon értelmezik és alkalmazzák a 15. cikket.²²⁹

2.1.2. Az Európa Tanács – Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az 1.3.-as alfejezetben említett nemzetközi instrumentumokon túl, európai szinten, a téma szempontjából fontos dokumentumok az Európa Tanács égisze alatt, az 1950. november 4-én született *Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE)* és a 2005. évi *Egyezmény az emberkereskedelem elleni fellépésről*. Ez utóbbi 40. cikk (4) bekezdése értelmében az egyezmény nem érinti az államok és egyének nemzetközi jog szerinti jogait, ide értve a humanitárius jogot, az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozást, valamint a részes felek számára a menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezményt és a Kiegészítő Jegyzőkönyvet, illetve az ezekben megfogalmazott *non-refoulement* elvet.²³⁰ Az EJEE-t aláíró államok célja az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában szereplő jogok közös biztosításának előmozdítása volt. Az államok felállították az *Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB)*, az egyezményben foglalt jogok végrehajtásának ellenőrzésére. Az egyezmény személyi hatálya kiterjed a részes államok területén jogszerűen tartózkodókra, illetve a részes felek joghatósága alatt álló külföldiekre, így menekültekre, illegális bevándorlókra, vagy súlyos bűncselekményekkel vádolt személyekre is.²³¹ Az EJEE kidolgozásának idején a

²²⁷ Storey, Hugo: *i.m.* p. 24.

²²⁸ McAdam, Jane: *i.m.* p. 493-494.

²²⁹ *European Council on Refugees and Exiles*. *i.m.* p. 11.

²³⁰ *Az Európa Tanács Egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről*, 2005. 40. cikk. 4. bekezdés.

²³¹ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): *i.m.* p. 223-224.

tagállamok még nem sejtették, hogy – különösen a 3. cikk – mekkora jelentőséggel fog bírni az államok bevándorlási politikáját tekintve, hiszen az tradicionálisan a nemzeti szuverenitásuk alá esett.²³²

Az egyezmény 3. cikke a kínzás tilalmáról szól, amelynek értelmében „*senkit sem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni*”.²³³ Az EJEK joggyakorlata alapján a kiutasítás, amennyiben ennek következtében az illető kínzásnak vagy embertelen bánásmódnak lenne kitéve, az egyezmény 3. cikkének megsértésével járhat.²³⁴ Az EJEK 3. cikke a szakirodalomban elterjedt nézet szerint nagyobb védelmet nyújt az egyéneknek a kiutasítással szemben, mint a Genfi Egyezmény 33. cikke.²³⁵ Egyrészt, a 3. cikk nem tartalmaz semmiféle korlátozást, szemben a 33. cikkel, másrészt az EJEK cikkét kivétel nélkül mindenre alkalmazni kell, nem csak azokra a személyekre, akik a Genfi Egyezmény menekült-fogalmának küszöbét elérik.

Az EJEK, bár magas küszöböt állított fel a visszaküldés tilalmát életbe léptető okok bizonyítására, az egyéneknek nem kell bizonyítani a kínzás veszélye és a Genfi Egyezményben felsorolt öt ok közötti kapcsolatot. Az EJEK szerint a 3. cikk nem derogálható, még szükséghelyzet esetén sem. A *Soering-ügyben* a bíróság megállapította, hogy ha visszaküldése esetén kegyetlen vagy embertelen bánásmódban lenne része a felperesnek, az egyértelműen a 3. cikk megsértése lenne.²³⁶ Továbbá, „*nehezen lenne összeegyeztethető az egyezmény szellemiségével (...) az illető átadása egy olyan országnak, ahol alapos okkal feltételezhető, hogy kínzás veszélyének lenne kitéve, bármilyen szörnyű is legyen a büntetés amit elkövetett*”.²³⁷

A *Chahal-ügyben*²³⁸ a bíróság kifejtette, hogy a 3. cikk nem derogálható még szükséghelyzetben sem,²³⁹ és „*egy állam nemzeti érdekekre való hivatkozással nem hagyhatja figyelmen kívül az egyén érdekét, ha alapos okkal feltételezhető, hogy megalázó bánásmódnak lenne kitéve visszaküldése esetén*”,²⁴⁰ illetve az EJEK 3. cikke nagyobb védelmet nyújt, mint a Genfi Egyezmény 33. cikke. Bár az EJEK nem univerzális emberi jogi egyezmény, mégis szélesebb a védelmi spektruma mint a

²³² Pirjola, Jari: i.m. p. 641.

²³³ *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, 3. cikk.

²³⁴ Pirjola, Jari: i.m. p. 641.

²³⁵ Andrysek, Oldrich: i.m. p. 396-397.

²³⁶ *Soering v. The United Kingdom* (Application no. 14038/88) ECtHR, Judgment of 07 July 1989

²³⁷ Andrysek, Oldrich: i.m. p. 397.

²³⁸ *Chahal v. United Kingdom* (Application no. 22414/93), ECtHR, Judgment of 15 November 1996

²³⁹ Duffy, Aoife: i.m. p. 379.

²⁴⁰ Andrysek, Oldrich: i.m. p. 399.

menekültvédelem alapidokumentumaként számon tartott Genfi Egyezményé, illetve nagyobb védelmet nyújt mint a CAT,²⁴¹ ugyanis – ahogy már fentebb említettem – utóbbi dokumentumban a visszaküldés tilalma csak a kínzással összefüggésben hívható életre, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma nem került bele a 3. cikkbe.

Szintén az egyezmény 3. cikkére hivatkozott az EJEB a *D. vs United Kingdom-ügyben*, amelyben egy végső stádiumban lévő HIV fertőzött személy visszaküldéséről állította azt a bíróság, hogy az egyezmény 3. cikkét sértené.²⁴² Otthonában ugyanis nem kapott volna megfelelő egészségügyi szolgáltatást, és az ezzel járó stresszt az embertelen bánásmóddal tette egyenlővé a bíróság. A *Jabari v. Törökország-ügyben* a bíróság megtiltotta egy iráni nő visszaküldését hazájába, ahol korbácsolás veszélyének lenne kitéve, mert a bíróság szerint az tiltott bánásmódnak minősülne.²⁴³

Az EJEE 3. cikkével összhangban rendkívüli fontossággal bír az EJEB 2012-ben hozott ítélete, mely tovább erősíti az illegális migránsok számára a védelem szintjét. A *Hirsi és társai v. Olaszország-ügyben* a bíróság egyértelműsítette, hogy Olaszország megsértette az egyezmény 3. cikkét, amikor a tengeren feltartóztatott egy szómáiai és eritreai állampolgárságú, illegális migránsokat szállító hajót, majd a speciális helyzetükre való tekintet nélkül, érdemi eljárás hiányában visszaküldte őket Líbiába.²⁴⁴ Ezzel egyértelművé vált a *non-refoulement* elv területen kívüli alkalmazhatósága. Az EJEE 1. cikke értelmében a szerződő feleknek biztosítaniuk kell a joghatóságuk alatt álló minden személy számára az egyezményben foglalt jogokat,²⁴⁵ a *Hirsi és társai v. Olaszország-ügy* rávilágított arra, hogy a *non-refoulement* elv értelmében a menedékkérők akkor is egy állam joghatósága alá tartoznak, ha a tengeren vannak, de nem érték el az ország partjait.

Pinto de Albuquerque bíró különvéleményében hangoztatta, hogy a *non-refoulement* elvet nem lehet pusztán az államok területére limitálni, és a tengeren végrehajtott akciókra ugyanúgy vonatkozik, mint egy állam szárazföldi területére. Az EJEB azt is egyértelműsítette, hogy a tengeren való visszafordítás egyenértékű a csoportos kiutasítással, szintén arra alapozva, hogy a kiutasítás, csakúgy mint a *non-refoulement* elv nem korlátozható egy állam területére, így a nyílt tengeren is

²⁴¹Duffy, Aoife: *i.m.* p. 379.

²⁴²*D. v. United Kingdom* (Application no. 30240/96) ECtHR, Judgment of 2 May 1997

²⁴³*Jabari v. Turkey* (Application no. 400/35) ECtHR, Judgment of 11 October 2000

²⁴⁴*Hirsi Jamaa and others v. Italy* (Application no. 27765/09) ECtHR, Judgment of 23 February 2012

²⁴⁵*Emberi Jogok Európai Egyezménye*, 1. cikk.

elkövethetnek az államok jogsértéseket. Az ítélet tehát kétségtelenül erősítette az egyezmény területen kívüli alkalmazhatóságát.²⁴⁶

Az Emberi Jogok Európa Egyezmény 8. cikke a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról is rendkívül hangsúlyos a témában, az EJEB sok esetben erre a cikkre hivatkozik a kiutasítással összefüggésben. A 8. cikk értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, valamint lakását és levelezését tiszteletben tartsák, és csak akkor lehet ebbe beleavatkozni, ha az nemzetbiztonság, közbiztonság, az ország gazdasági jóléte, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése érdekében, a közegészség vagy az erkölcsök védelme érdekében szükséges.²⁴⁷

Az *M.P.E.V. and others v. Switzerland-ügyben* az EJEB megállapította, hogy sérülne az egyezmény 8. cikke akkor, ha a kérelmezőt visszaküldenék Ecuadorba. Svájc ugyanis megtagadta az illető menedékkérelmét, ugyanakkor a kérelmező felesége és lánya átmenetileg az ország területén maradhatott. A svájci bíróság érvelésében elhangzott, hogy a pár a kérelem beérkezésekor már elvált, a gyermek az anyjával élt, egyáltalán nem is tudott spanyolul, továbbá a férfi bűncselekményben is részes volt. Továbbá, bár a svájci bíróság tisztában volt azzal, hogy a férfi poszt-traumatikus stresszben szenved, úgy találták, hogy Ecuadorban is hozzáférhet a megfelelő orvosi kezelésekhez. Az orvosi vizsgálatok bár rávilágítottak arra, hogy az egészsége veszélybe kerülhet kiutasítása esetén, azonban a bíróság szerint a bűnözői múltja megfosztotta őt az átmeneti tartózkodási engedély megszerzésének lehetőségétől.²⁴⁸ A férfi felesége és gyermeke arra hivatkoztak, hogy el mennének választva egymástól, ha a férfinak távoznia kéne. Az EJEB figyelembe vette az ítélethozatalkor azt is, hogy a férfi kisebb bűncselekményekben volt vétkes, illetve, a család menedék iránti kérelmét több mint 10 éven át vizsgálták. Az EJEB szerint a svájci bíróság nem vette figyelembe a gyermek legfőbb érdekét sem, illetve aránytalannak minősítette a hatóság eljárását, és megállapította, sérülne a 8. cikk a férfi visszaküldése esetén.²⁴⁹

A *Senchishak v. Finland-ügyben* a finn hatóság elutasította az idős, orosz állampolgárságú nő tartózkodási engedély iránti kérelmét, aki családi kötelezésekre hivatkozva szeretne volna megszerezni azt. A nő arra hivatkozott, hogy állandó orvosi kezelésre szorul egy korábbi kardiovaszkuláris betegség miatt, és a lányára van utalva,

²⁴⁶ Hessbruegge, Jan Arno: *European Court of Human Rights Protects Migrants against 'Push Back' Operations on the High Seas*. American Society of International Law. Volume: 16 Issue: 14. p. 1-5.

²⁴⁷ *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, 8. cikk.

²⁴⁸ *M.P.E.V. and others v. Switzerland* (Application no. 3910/13) ECtHR Judgment of 8 July 2014

²⁴⁹ *Id.*

aki Finnországban él. Az EJEK megállapította, hogy nincs ok azt feltételezni, hogy a hölgy embertelen vagy megalázó bánásmódban részesülne visszaküldése esetén, hiszen az orosz emberi jogi helyzet alapján ezt nem lehetett feltételezni.²⁵⁰ Továbbá, a 8. cikk alapján a családi-fogalom csak a legszűkebb hozzátartozókra korlátozódik, egy felnőtt gyerek nem esik az egyezmény 8. cikkének hatálya alá. Az EJEK így egyhangúlag úgy határozott, hogy az esetben a 8. cikkre nem lehet hivatkozni, így a kérelmének ez a része elfogadhatatlan.²⁵¹

A *Balogun v. United Kingdom-ügyben* a kérelmező szintén a családi élet védelméhez való jogra hivatkozott, amikor a kiutasítására került a sor. Az EJEK megállapította, hogy bár az illető már letelepedett, olyan súlyos bűncselekményeket követett el, hogy a brit hatóság Nigériába való kiutasítása melletti döntése igazolható.²⁵² Látszik tehát, hogy az elkövetett bűncselekmény mértékét illetve a gyermekek mindenképp felett álló érdekét figyelembe veszi a bíróság az egyén lehetséges kiutasításakor.

Akkor is a gyerek mindenképp felett álló érdekét kell szem előtt tartani, ha a saját szülője erről másképp vélekedik. Az *Osman v. Denmark-ügyben* a szomáliai származású, mindössze 15 éves lány tartózkodási engedély iránti kérelmét elutasította a dán hatóság, a lányt ugyanis a Dániában élő apja küldte vissza a lány akarata ellenére Kenyába, hogy ott a nagyszüleivel éljen. A dán hatóság nem volt hajlandó megújítani a tartózkodási engedélyét, miután több mint egy évre elhagyta az országot. Az EJEK szerint a kérelmező még gyerek volt mikor a tartózkodási engedélye megújítását kérte, illetve, a hatóságot nem jogosítja fel a gyermek érdekének figyelmen kívül hagyására az a tény, hogy a családfő a gyerek akarata ellenére döntött annak utazásáról. A dán hatóság tehát megsértette az egyezmény 8. cikkét.²⁵³

Mindezen esetekből jól érzékelhető, hogy a családi élet védelme illetve a gyermek mindenképp felett álló érdeke a visszaküldés egy objektív gátja. Még olyan esetekben is, amikor a családfő valamilyen (kisebb) bűncselekményt követ el.

Az EJEK legfontosabb cikkei a téma szempontjából minden kétséget kizáróan a 3. és a 8. cikk, azonban érdemes megemlíteni, hogy az élethez való jog,²⁵⁴ a szabadsághoz

²⁵⁰ *Senchishak v. Finland* (Application no. 5049/12) ECtHR Judgment of 18 November 2014

²⁵¹ *Id.*

²⁵² *Balogun v. United Kingdom* (Application 60286/09) ECtHR Judgment of 29 September 2012

²⁵³ *Osman v. Denmark* (Application 38058/09) ECtHR Judgment of 14 June 2011

²⁵⁴ *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, 2. cikk.

és biztonsághoz való jog,²⁵⁵ a tisztességes eljáráshoz való jog,²⁵⁶ illetve a klasszikus szabadságjogokon túl²⁵⁷ a megkülönböztetés tilalma is fontos pillér.²⁵⁸

2.2. A menekültkérdés szabályozása Afrikában és Ázsiában

2.2.1. Az 1969. évi Addisz-Abebai Egyezmény

A 2. fejezetben vázolt regionális instrumentumok közül az Afrikai Egységszervezet (*Organization of African Unity, OAU*) 1969. évi Egyezménye kiemelkedő jelentőségű a menekültvédelmi reizsmben. A kontinensen százezrek és milliók váltak hontalanná köszönhetően a kolonializmusnak, függetlenségi harcoknak, helyi háborúknak, faji diszkriminációnak és etnikai konfliktusoknak.²⁵⁹ 1963 és 1966 között, mindössze három év alatt az afrikai menekültek száma több, mint a duplájára nőtt, 300 ezerről 700 ezerre. Bár az ilyen mértékű, tömeges kényszervándorlás nem volt precedens nélküli, mindenképpen hatalmas terheket rótt a függetlenségüket éppen kivívó, vagy éppen azért küzdő országokra.²⁶⁰

A regionális instrumentumok közül az afrikai egyezmény sajátos abban a tekintetben, hogy amíg Latin-Amerikában vagy Európában egy nagyon erős emberi jogi megközelítés öleli át a menekültkérdést, addig Afrikában ez az egyezmény a kolonializmus elleni harc egyik eszközeként is felfogható. Nyanduga szerint a menekültkérdés elválaszthatatlan a belső vagy külső elnyomás elleni küzdelemtől, nagyon sok esetben ugyanis emiatt került sor kényszervándorlásra.²⁶¹ Nem szabad megfeledkezni a diktatúrákról illetve az autoriter berendezkedésekről sem, ezek folyamatos emberi jogi jogsértésekért tehető felelőssé.²⁶²

Az egyezmény létrejöttének okai tehát részben a már fent említett okokkal magyarázhatóak, részben pedig azzal, hogy az 1951-es Genfi Egyezmény nem

²⁵⁵ Id. 5. cikk.

²⁵⁶ Id. 6. cikk.

²⁵⁷ Id. 9-11. cikkek.

²⁵⁸ Id. 14. cikk.

²⁵⁹ Tóth Judit (1994): i.m. p. 146.

²⁶⁰ Bond Rankin, Micah: *Extending the limits or narrowing the scope? Deconstructing the OAU refugee definition thirty years on*. UNCHR Working Paper No. 113. (2005) p. 1-2.

²⁶¹ Sharpe, Marina: *Engaging with refugee protection? The Organization of African Unity and African Union since 1963*. UNHCR Policy Development and Evaluation Service. Research paper No. 226. (2011) p. 5.

²⁶² *Persons covered by the OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees*. <http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. október 14.

tartalmazott a fegyveres konfliktusok miatti kényszervándorok – kiváltképpen a dekolonizációval, demokratizálódással, új államok létrehozásával összefüggésben – védelmére nézve egyetlen előírást sem. Ezen felül, Afrikában már a Genfi Egyezmény létrejöttékor érzékelték egy inkluzívabb definíció szükségességét,²⁶³ illetve látták, hogy az 1970-es évekre a menekültek száma drasztikusan nőni fog a térségben.²⁶⁴ Az Addisz Abebai Egyezmény célja nem a Genfi Egyezmény helyettesítése volt, sokkal inkább egy kiegészítő védelmi forma létrehozása,²⁶⁵ továbbá a Genfi Egyezmény 1A. cikk (2) bekezdése egy időkorlátot állított fel, aminek következtében nem lett volna alkalmazható az egyezmény az afrikai kihívásokra,²⁶⁶ legalábbis az előkészítő munkálatok idején. Ezenkívül felmerültek olyan félelmek is, hogy a menekültjog alapinstrumentuma nem alkalmazható a függetlenné vált államokra, illetve az idegen elnyomás alatt lévőkre.²⁶⁷ Az egyezmény a menedékkérelmekkel kapcsolatos kérdéseket is rendezi, illetve az önkéntes visszatéréssel kapcsolatos legfontosabb kérdéseket is szabályozza.²⁶⁸ Az Egyezmény értelmében sincs a menedékkérőnek joga a menedékhez, csak az ahhoz való kereséshez.²⁶⁹

Az Egyezmény 1974-ben lépett hatályba, 2014-ig 45 ország ratifikálta,²⁷⁰ négy ország bár aláírta, de nem ratifikálta az egyezményt, öt ország pedig nem írta alá, és nem is ratifikálta.²⁷¹ Az Egyezményt az Afrikai Államok Szervezetének akkori 42 tagjából 41 aláírta.²⁷²

²⁶³ Okoth-Obbo, George: *Thirty Years On: A Legal Review of the 1969 OAU Refugee Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*. Refugee Survey Quarterly, Vol. 20, No. 1. (2001) p. 87.

²⁶⁴ R. Gunning, Isabelle: *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View*. Fordham International Law Journal. Volume 13, Issue 1, (1989). p. 46.

²⁶⁵ Bond Rankin, Micah: *i.m.* p. 3.

²⁶⁶ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination*. UNHCR Legal and Protection Policy Research Series. (2013) p. 4.

²⁶⁷ Bond Rankin, Micah: *i.m.* p. 3.

²⁶⁸ Kugelman, Dieter: *Refugees*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law.

²⁶⁹ Hofmann, Rainer: *Refugee Law in the African Context*. Max Planck Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 1992. p. 324.

²⁷⁰ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination*. *i.m.* p. 5-6.

²⁷¹ *AU Convention Governing Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*. African Commission on Human and People's Rights. <http://www.achpr.org/instruments/refugee-convention/> Letöltve: 2014. november 16.

²⁷² R. Gunning, Isabelle: *i.m.* p. 47-48.

2.2.1.1. Az Egyezmény legfontosabb cikkei

Az egyezmény preambuluma kiemeli, hogy a menekültkérdés sokszor viszályokat és feszültségeket okozott a tagállamok között (OAU),²⁷³ valamint a kontinensen felmerülő összes problémát az Afrikai Egységszervezet Alapokmányának szellemében kell megoldani,²⁷⁴ továbbá szükséges megkülönböztetni a békés, nyugodt élet reményében menekülőket azoktól, akik ellenséges, felforgató tevékenységek következtében menekülnek el otthonukból.²⁷⁵

Az egyezmény menekült-fogalma bővebb, mint a Genfi Egyezményé, és az egyéni üldöztetési eseteken túl inkább azokra az eseményekre fókuszál, amelyek az egész társadalmat, mint közösséget tehetik tönkre.²⁷⁶ A Genfi egyezménnyel ellentétben, az Addisz-Abebai Egyezmény menekült-fogalma nem egy aktorra korlátozódik, sokkal inkább azokat az általános eseteket mutatja be, amelyek problémákat generálhatnak a társadalmon belül, illetve amelyek akkor is jelen lehetnek, ha nem az állami szereplők a főszereplők, hanem a kormány képtelen rendet tartani.²⁷⁷

A dokumentum definíciója értelmében menekült az, aki a Genfi Egyezményben lefektetett okokon túl „külső agresszió, megszállás, idegen uralom vagy a közrendet súlyosan megzavaró, akár az ország egy részén, akár az egész területén bekövetkezett események folytán kényszerül szokásos tartózkodási helyét elhagyni menedék keresése céljából a származási vagy az állampolgársága szerinti országon kívül”.²⁷⁸ Okoth-Obbo szerint ez a Genfi Egyezménynél egyszerűbben alkalmazható definíció olyan esetekben, amikor tömeges vándorlásról van szó. A „kényszerül” szó előfeltételezi a bomlasztó esemény és a menekülés közötti szoros kapcsolatot, az illetőnek tehát a bántalmazás elől kell menekülnie a fenti okokból, csak abban az esetben vonatkozik rá az egyezmény.²⁷⁹ A definíció két dimenzió mentén különíthető el: egyfelől a „külső agresszió, megszállás, idegen uralom”, másrészt pedig a „közrendet súlyosan megzavaró események” mentén. Az agresszió, megszállás, idegen uralom fogalmak a '60-as évekbeli eseményeknek

²⁷³ Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, 1969. Preambulum (3)

²⁷⁴ Id. Preambulum (8)

²⁷⁵ Id. Preambulum (4)

²⁷⁶ Bond Rankin, Micah: i.m. p. 7.

²⁷⁷ Bond Rankin, Micah: i.m. p. 7.

²⁷⁸ Convention Governing the Specific Apects of Refugee Problems in Africa. Article 1.

²⁷⁹ Sharpe, Marina: The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination. i.m. p. 12.

köszönhetően kerültek az egyezménybe, amelyek mára elavulttá váltak, azonban a szavak politikai érzékenysége is lehet a magyarázata annak, hogy manapság nagyon ritkán hivatkoznak a definíció e részére a menedékkérelmek elbírálásakor.²⁸⁰ Manapság túlnyomórészt a fegyveres konfliktusok a kényszervándorlások okai, de más egyéb tényező is ugyanilyen eredményre vezet.²⁸¹ Az agresszió fogalmának meghatározására univerzális síkon a 3314. (XXIX.) számú ENSZ közgyűlési határozat tesz kísérletet, a felsorolás azonban nem taxatív jellegű,²⁸² de példával szolgál az egyes esetek minősítésekor. A megszállás fogalma a nemzetközi humanitárius jog alapján értelmezendő, onnan is az 1949-es IV. Genfi Egyezmény a polgári lakosság védelméről a releváns. Utóbbi 2. cikke szerint az egyezményt akkor is alkalmazni kell, ha a szerződő fél területének egésze vagy egy része megszállás alatt van, és nem szükséges az, hogy ez a megszállás katonai ellenállásba ütközzön.²⁸³ Az idegen uralom kifejezés definícióba foglalása annak köszönhető, hogy az előkészítő munkálatok során sokan attól féltek, az agresszió és a megszállás fogalmak nem adják vissza tökéletesen a speciális afrikai helyzetet, illetve a kolonializmus okozta problémákra sem ugyanolyan fénnel világítanak rá.²⁸⁴ A „közrendet súlyosan megzavaró események” értelmezése már nem annyira kézenfekvő, mint az előbbi esetben. Néhány szerző szerint ez csak az ember okozta katasztrófákra vonatkozik, mások úgy érvelnek, a definíció eléggé tág ahhoz, hogy akár ökológiai katasztrófákat is magába soroljon, úgy mint a szárazság, éhínség, melyek az afrikai kontinensen rendkívül súlyos problémákat okoznak. Azonban egyik érvelés sem tisztázott.²⁸⁵ Az azonban világosnak tűnik, hogy az egyezmény nem alkalmazható azokra a kényszervándorokra, akik gazdasági okok miatt, például extrém (krónikus) szegénység következtében hagyják el hazájukat.²⁸⁶ Mindezek ellenére a definíció e része nyújtja a jogalapot nagyon sok menekült számára kérelmük

²⁸⁰ Bond Rankin, Micah: *i.m.* p. 14.

²⁸¹ *Persons covered by the OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees.* <http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. október 14.

²⁸² Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): *i.m.* p. 311.

²⁸³ *A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozó Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (IV.) Genfi Egyezmény.* 2. cikk.

²⁸⁴ Bond Rankin, Micah: *i.m.* p. 14.

²⁸⁵ *Id.* p. 16.

²⁸⁶ *Persons covered by the OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees.* <http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. október 14.

elbírálásakor.²⁸⁷ A közrend fogalmának boncolgatásakor a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok fogalma az első lépcső az államok sztenderd értelmezése alapján, vagyis amikor a béke és nyugalom megszűnt, a társadalom nagy része veszélyben van. A közrend megzavarásának egy alacsonyabb küszöbe a zavargások és feszültségek definíciós értelmezése. Ezek jellemzői, hogy az állami hatalomra illetve határozatlan számú személyre veszélyt jelentenek. Zavargásokról akkor beszélhetünk, ha az állam fegyveres erőt használ fel a rendfenntartás végett, míg feszültségekről akkor van szó, ha megelőző jelleggel kerül sor erő kifejtésre, a jogállam fenntartásának érdekében.²⁸⁸ Edwards és Rankin szerint a közrendet súlyosan megzavaró események nem fednek le minden szituációt, ugyanakkor azokat az eseteket igen, amikor az egyén valamilyen olyan, akár belső, akár nemzetközi események elől menekül, amelyek veszélyeztetik az életét, szabadságát, biztonságát.²⁸⁹ Belső konfliktusok, zavargások alkalmával az emberi jogok is sérül(het)nek, az Emberi Jogi Bizottság egyik általános kommentárjában kifejtette, melyek azok a jogok, amelyek mindenkit megilletnek minden szituációban, ezek: az élethez való jog, a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód, a rabszolgaság tilalma, gondolat, lelkiismeret- és vallásszabadság.²⁹⁰

Rankin szerint ha ezek a jogok széles körben, nagy tömegben sérülnek, akkor vélelmezni kell, hogy a közrendet súlyosan megzavaró cselekmények történtek, így ez lehet annak egy fokmérője.²⁹¹ Két dél-afrikai jogeset alapján elmondható, hogy a közrendet súlyosan megzavaró események arra az esetre is értendők, ha a kormány fennhatósága megszűnik egy terület felett, vagy pedig, amikor a kormány nem akarja vagy képtelen megvédeni a polgárokat.²⁹²

Sok esetben az egyezmény kétfajta menekült-fogalmának értelmezésekor komoly problémának merültek fel. Két guineai esetben például a Genfi Egyezmény

²⁸⁷ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination*. i.m. pp. 14.

²⁸⁸ Bond Rankin, Micah: i.m. p. 18.

²⁸⁹ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination*. i.m. p. 17.

²⁹⁰ Bond Rankin, Micah: i.m. p. 19.

²⁹¹ Id. p. 20.

²⁹² Id. p. 15.

„meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás” illetve az 1969-es Egyezmény „közrendet súlyosan megzavaró körülmény” fogalmát összemosták.²⁹³

Az egyezmény nem alkalmazható olyan személyekre, akik az egyezmény elveit, céljait súlyosan megsértő cselekményt vagy súlyos, nem politikai bűncselekményeket követtek el a fogadó országon kívül, vagy pedig menekültként való befogadásukat követően, vagy pedig az ENSZ céljaival és elveivel összeegyeztethetetlen tettet hajtottak végre.²⁹⁴ A menekültkérelem megadását az államok nem értelmezhetik ellenük elkövetett cselekedetként, illetve egy békés és humanitárius aktusként kell értékelni.²⁹⁵ Szintén a 2. cikk rendelkezik a *non-refoulement* elvről, senkit sem lehet visszaküldeni olyan helyre, ahol az élete, fizikai integritása vagy szabadsága veszélyben lenne a fent felsorolt okokból.²⁹⁶ Az 1969. évi Egyezmény *non-refoulement* elve bővebb, mint a Genfi Egyezményben foglalté, mert kivétel nélkül alkalmazandó, szemben a Genfi Egyezmény megszorító cikkével. Ennek ellenére nem tekinthető a *non-refoulement* elv abszolútnak, ugyanis nem alkalmazható olyan személyekre, akik valamilyen súlyos, nem politikai bűncselekményt követtek el, illetve ha a menekült megsérti az Egyezményben foglalt célokat és elveket.²⁹⁷ D’Sa szerint ez azt jelenti, hogy az 1969. évi Egyezmény – csakúgy, mint az 1951. évi – megengedi a visszaküldést bizonyos körülmények között.²⁹⁸ Ugyanakkor, az Addisz-Abebai Egyezmény *non-refoulement* cikkét olyan esetekben is alkalmazni kell, amikor a menedékkérő a határon tartózkodik, emiatt néhány szerző úgy véli, bővebb a cikk tartalma, mint az 1951. évi Genfi Egyezményé.²⁹⁹ Az 1951. évi Genfi Egyezmény *non-refoulement* cikkét ugyanis akkor alkalmazzák, ha a menedékkérő már a fogadó ország területén van.³⁰⁰ Goodwin-Gill és McAdam szerint azonban, az államok gyakorlata azt mutatja, hogy a *non-refoulement* elvet akkor is alkalmazzák, ha a menedékkérő az ország területén van, vagy még csak a határon.³⁰¹

²⁹³ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination*. i.m. p. 10-11.

²⁹⁴ *Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*. Article 1.

²⁹⁵ Id. Article 2. (2)

²⁹⁶ Id. Article 2. (3)

²⁹⁷ Sharp, Marina: *The 1969 African Refugee Convention: Innovations, Misconceptions and Omissions*. McGill Law Journal 58:1, 95 (2012) p. 106.

²⁹⁸ Id. p. 106.

²⁹⁹ Id. p. 106.

³⁰⁰ Hofmann, Rainer. i.m. p. 325.

³⁰¹ Goodwin-Gill, Guy – McAdam, Jane (2007): *The Refugee in International Law*. Oxford university Press, Oxford. p. 208.

A *non-refoulement* elvet nem lehet úgy értelmezni, amely automatikusan életre hívná a menekült-státust a kérelmezőnek, ugyanakkor átmeneti védelemben részesülhet a kényszervándor.³⁰²

A Cartagenai Nyilatkozattal ellentétben, Afrikában a menekültek nagyon nagy százalékát az Addisz-Abebai Egyezmény alapján ismerik el, nem pedig a Genfi Konvenció alapján,³⁰³ Latin-Amerikában, ahogy majd a 2.3.1-es fejezetben kifejtem, a Genfi Egyezmény a hangsúlyos, hiába létezik egy a Genfinél sokkal bővebb regionális eszköz, nem alkalmazzák. Az afrikai államok nemzeti jogrendszere, csakúgy mint a latin-amerikaiaké, tartalmazza mind a Genfi Egyezmény, mind pedig az 1969-es menekültfogalmat, azonban Latin-Amerikában nem alkalmazzák még ezek ellenére sem a gyakorlatban. Ez tehát egy jelentős különbség a két régió között, még akkor is, ha a Cartagenai Nyilatkozat nem kötelező erejű dokumentum. Az egyezmény azonban elmulasztott felállítani egy ellenőrző mechanizmust, így a gyakorlatban senki nem ellenőrizte, hogy az 1969-es egyezményt hogyan implementálták, illetve az elfogadását követő évtizedekben sem történt komoly szervezeti fejlődés.³⁰⁴ Hofmann rámutat, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is az 1969. évi Egyezmény menekült-fogalmát alkalmazza afrikai tevékenységei során.³⁰⁵

Az elmúlt években néhány szerző amellett érvel, hogy az Addisz-Abebai Egyezmény bővített menekült-fogalmát újra kéne gondolni, ugyanis, ahogy már fentebb említettem, a „külső agresszió”, „megszállás” és „idegen uralom” terminusok manapság már nem léteznek, legalábbis olyan kontextusban nem, amelyben egykor relevánsak voltak. Az új definíciónak jobban kellene tükröznie Afrika jelenlegi kihívásait, Okoth-Obbo szerint az Egyezmény példát vehetne a Cartagenai Nyilatkozattól,³⁰⁶ ugyanakkor a Cartagenai Nyilatkozatot részben az Addisz-Abebai Egyezmény paragrafusai ihlették.³⁰⁷ Ugyanakkor fontos rávilágítani, hogy az afrikai menekült-definíció sem lenne alkalmazható Afrikán kívül, annak speciális tartalma miatt, Hofmann szerint az Addisz-Abebai definíció Afrikán kívüli alkalmazására tett kísérletek mind

³⁰² Hofmann, Rainer: *i.m.* p. 325.

³⁰³ Sharpe, Marina: *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination.* *i.m.* p. 6.

³⁰⁴ Sharpe, Marina: *Engaging with refugee protection? The Organization of African Unity and African Union since 1963.* *i.m.* p. 16.

³⁰⁵ Hofmann, Rainer: *i.m.* p. 323.

³⁰⁶ Okoth-Obbo, George: *i.m.* p. 116.

³⁰⁷ Sharpe, Marina: *Engaging with refugee protection? The Organization of African Unity and African Union since 1969.* *i.m.* p. 16.

megbuktak.³⁰⁸ Mindazonáltal annyi bizonyos, hogy Latin-Amerika és Afrika kölcsönösen odafigyel egymás instrumentumaira menekültjog terén.

2.2.1.2. Részkonklúzió

Az afrikai kontinensen létrejött 1969. évi Egyezmény a regionális instrumentumok közül az első, amelyik nemzetközi jogi kötőerővel rendelkezik, illetve az univerzális síkon létrejött menekült-fogalmat kibővíti, és megpróbálja „afrikanizálni” a menekültkérdést. Mindemellett az egyezmény egy speciális időszakban jött létre, egy olyan érában, amelyben az afrikai államok a függetlenségi harcukat vívták, éppen ezért az egyezmény kontinensen kívüli alkalmazhatósága nem lehetséges.

Kétségtől szívesen segítenek a dokumentum bővebb menekült-definíciója, azonban fontos lenne az egyezmény újraértelmezése, illetőleg az evolutív értelmezése, tekintetbe véve mindazokat a problémákat, amelyek az egyezmény ratifikálása óta keletkeztek. Az új típusú kihívásokra a Genfi Egyezmény nem képes minden esetben hatékony választ adni, az Addisz Abebai társa pedig olyan elemeket is tartalmaz, amelyek a XXI. századra idejüket múlták, ugyanakkor az egyre növekvő természeti katasztrófák miatti kényszervándorlásra – egyelőre – nem tud hatékony választ adni.

2.2.2. Quo vadis, Asia?

Az ázsiai menekültvédelmi rendszer közel sem annyira kiforrott, mint az európai, latin-amerikai vagy afrikai társai. Tulajdonképpen nem is beszélhetünk semmiféle rendszerről, legalábbis olyan szintűről, mint ami Európában, Latin-Amerikában vagy éppen Afrikában létezik. Európában európai uniós irányelvek, Afrikában egy kötelező érvényű egyezmény, Latin-Amerikában egy deklaráció – amelynek tartalma szokásjogi szintre emelkedett –, illetve az 1954. évi területi menedékjogról szóló caracasi egyezmény garantálják a menekültek védelmét, természetesen a Genfi Egyezményen kívül. Ázsiában, főként Dél-Ázsiában még mindig százezrek keresnek menedéket, a régió azonban komoly védelmi vákuumokkal küzd,³⁰⁹ az említett régiókkal ellentétben nem mondható el a térségről, hogy sokat hozzátett volna a nemzetközi menekültjog

³⁰⁸ Hofmann, Rainer: *i.m.* p. 323.

³⁰⁹ Sum, Keane: *A New Comprehensive Plan of Action: Addressing the Refugee Protection Gap in Southeast Asia through Local and Regional Integration*. Oxford Monitor of Forced Migration. Volume 1. Number 1. February (2011). p. 60.

fejlődéséhez. Egyetlen dél-ázsiai állam sem részese az 1951-es Genfi Egyezménynek vagy az 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyvnek, annak ellenére, hogy a kényszermigrációval az egész régiónak szembe kellett néznie.³¹⁰ Kambodzsa, Kína, Japán, a Fülöp-szigetek csatlakoztak az egyezményhez, Banglades, India, Nepál, Pakisztán és Thaiföld nem.³¹¹ Az alacsony csatlakozási kedv, illetve a regionális, jogi kötőerővel bíró instrumentumok hiánya azzal magyarázható, hogy a régióbeli államok nem akarták a menekültekkel kapcsolatos politikákat külső kézbe adni, így akarták megőrizni kizárólagos autonómiájukat a kérdést tekintve. Azonban, mindenképpen említésre méltóak a regionális kezdeményezések, konzultációk, amelyek sokszor a UNHCR és különféle NGO kezdeményezései alapján valósultak meg. Bár ezeknek nincs nemzetközi jogi kötőerejük, mindenképpen hozzájárulhatnak a régióban a menekültjog fejlődéséhez, ilyen regionális kezdeményezések sorozata vezetett el például a Cartagenai Nyilatkozathoz vagy az Addisz-Abebai Egyezményhez is.³¹² A kezdeményezések közül feltétlen említést érdemel az 1966-ban, Bangkokban az *Ázsiai-Afrikai Jogi Konzultatív Bizottság* (AALCC) ülészakán elfogadott dokumentum, az úgynevezett *Alapelvek* (*Bangkok Principles*), amelyek a menekültekkel való bánásmódról szólnak. A szervezet ajánlásai nem rendelkeznek jogi kötőerővel, azonban az Alapelvek fontos alapot jelentettek az Afrikai Egységszervezet fent említett dokumentumához, illetve az ENSZ Közgyűlés határozatához a *Területi Menedékjogról*.³¹³ Bár a dokumentum alkalmazása nem kötelező, mégis egyfajta útmutatóként szolgált a régióbeli államok számára.³¹⁴ Az Alapelvek értelmében menekült az, aki „*az üldözés vagy faja, bőrszíne, vallása, politikai véleménye vagy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása miatti üldözéstől való megalapozott félelme következtében elhagyja az állampolgársága, illetve nemzeti hovatartozása szerinti országot, vagy állampolgársággal nem rendelkezve, a szokásos tartózkodási helye szerinti országot, vagy ezen országon kívül tartózkodik és nem képes, vagy nem kíván oda visszatérni vagy annak védelmét igénybe venni.*”³¹⁵ A definíció

³¹⁰ Oberoi, Pia: *Regional Initiatives on Refugee Protection in South Asia*. International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No. 1. (1999). p. 193.

³¹¹ Refugees and Stateless Persons, Convention Relating to the Status of Refugees. United Nations Treaty Collection.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=V~2&chapter=5&Temp=mtdsg2&lang=en Letöltve: 2014. november 2.

³¹² Oberoi, Pia: *i.m.* p. 193-194.

³¹³ Tóth Judit (1994): *i.m.* p. 148.

³¹⁴ Oberoi, Pia: *i.m.* p. 195.

³¹⁵ *Bangkoki Alapelvek a menekültekkel való bánásmódról*, 1. cikk

magában foglalja az önkéntesen illetve a kényszer miatt távozókat, kivéve azokat, akik menekültkénti befogadásuk előtt béke elleni, háborús, illetve emberiség elleni bűncselekményt hajtottak végre, vagy az ENSZ céljaival és alapelveivel összeütköző cselekményeket követnek el.³¹⁶ A dokumentum nyomatékosítja, hogy mindenkinek, kivétel nélkül jogában áll menedéket keresni,³¹⁷ továbbá senkit sem lehet visszaküldeni olyan helyre, ahol élete vagy szabadsága faji, vallási, nemzetiségi, etnikai hovatartozása vagy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása miatt veszélyeztetve lenne,³¹⁸ kivéve, ha veszélyezteti a nemzeti vagy közérdeket illetve a társadalmat,³¹⁹ vagyis a *non-refoulement* elv nem korlátozhatatlan itt sem. Ázsiában az Alapelvek az egyetlen, a menekültek védelmét szolgáló, átfogó, kodifikált eszköz.³²⁰ Említésre méltó még az úgynevezett *Átfogó Akcióterv (Comprehensive Plan of Action, CPA)*, amelyet 1989-ben fogadtak el az indokínai menekültkrízis kezelésére. Mintegy 70 ország képviseltette magát Genfben, az indokínai menekültek ügyében tartott nemzetközi konferencián. A '80-as évek végén még mindig több százezer vietnami volt kénytelen elhagyni a hazáját, és kis hajókra szállva, a jobb élet reményében a fejlett világ felé hajóztak. A CPA elfogadása egy nagyon fontos momentumnak tekinthető az ázsiai menekültvédelmi rezsimben. A dél-ázsiai államok, amelyek korábban visszaküldték (*push back*) érdemi eljárás nélkül a tengeren hajózókat, megállapodtak abban, hogy átmeneti védelemben részesítik a rászorulókat, illetve minden egyéni kérelem elbírálásra kerül. Ennek hatására a menedékkérőket nem fordították vissza a tengeren, a kérelmük elbírálásáig menekülttáborokban szállásolták el őket. 1988 és 1989 között 115,075 kérelmet vizsgáltak, ezek közül 32 ezer esetben adtak menekültstátuszt, és helyezték át a rászorulókat nyugat-európai országokba, a fennmaradó, mintegy 80 ezer esetben visszaküldték Vietnamban az illetőket, ha szükséges volt, erőszakkal.

A CPA hatására a menedékkérők száma drasztikusan csökkent a '90-es évek elején, 70 ezerről mintegy 41-re, illetve 125 ezer menekültet biztonságos harmadik államban, névleg az Egyesült Államokban, valamint Ausztráliában szállásoltak el. A CPA-nak sikerült véget vetnie a válságnak. Mindösszesen négy évvel az elfogadását követően egyetlen egy menedékkérő sem érkezett dél-ázsiai partokra.³²¹

³¹⁶ Tóth Judit (1994): *i.m.* p. 149.

³¹⁷ *Bangkoki Alapelvek a menekültekkel való bánásmódról*, 2. cikk

³¹⁸ *Id.* 3. cikk

³¹⁹ *Id.* 5. cikk

³²⁰ Oberoi, Pia: *i.m.* p. 197.

³²¹ Sum, Keane: *i.m.* p. 60-63.

Az ázsiai alulfejlett menekültvédelmi rezsim egyik magyarázata a '80-as évek végén tapasztalt krízis, illetve, a dél-ázsiai kormányok úgy találták, nagyobb nemzetközi figyelem vetül rájuk, ha a releváns menekültvédelemmel kapcsolatos nemzetközi jogi szabályokat ignorálják. Akárhányszor erőszakkal fordítottak vissza egy csónakot, vagy a menekülttáborokban lakók életkörülményei drasztikusan leromlottak, a nemzetközi támogatás mind nagyobb lett. Hong Kong akkori kormányzója szerint „nem hibáztathatóak a hong-kongi emberek azért, mert rájöttek, nagyobb nemzetközi segítséget kapnak, ha elnyomóbb politikákat alkalmaznak”.³²²

Ázsia tehát egy sajátos régió abban a tekintetben, hogy a regionális dokumentumok közül az Alapelvek volt időben az első, amit elfogadtak, és amelyben pontosan definiálják a menekült-fogalmat, azonban nem rendelkezik nemzetközi jogi kötőerővel, és a későbbiekben sem sikerült semmiféle szerződést létrehozni, amely valóban kötelezettségeket keletkeztetne az államok számára. Pedig az intenció már korábban jelen volt, mint Afrikában, Latin-Amerikában, vagy éppen Európában, úgy tűnik azonban, hogy Ázsiában a menekültvédelem sokkal jobban összekapcsolódik gazdasági érdekekkel, mint bárhol máshol a világon.

2.3. Latin-Amerika: menny és pokol

Latin-Amerika nagyban hozzájárult a nemzetközi menekültjog fejlődéséhez, kezdve az 1889-es *Treaty on International Penal Law*-tól, az 1969-es *Emberi Jogok Amerikai Egyezményén*, a *Cartagenai Nyilatkozaton* át egészen a *San José Deklarációig*.³²³ A latin-amerikai államok többsége részese a *Genfi Egyezménynek* illetve a *Kiegészítő Jegyzőkönyvnek*, kivétel ez alól Venezuela, amely csak a Kiegészítő Jegyzőkönyvet írta alá, illetve Kuba és Guyana, őket egyik sem köti.³²⁴ Közös a régiót tekintve az, hogy egyik állam sem csatlakozott azonnal a Genfi Egyezményhez, ugyanis a konvencióra úgy tekintettek, mint a fegyveres konfliktusokra adott európai válasz. A fegyveres konfliktusok az '50-es években Latin-Amerikában még nem okoztak problémát. Éppen ezért a kormányok és a jogászok többsége (köztük César Sepúlveda mexikói jogász is)

³²² Id. pp. 63-64.

³²³ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America*. Mexico City, 16. November 2004.

³²⁴ *United Nations Treaty Collection*. Databases.

https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?&src=TREATY&mtsg_no=V~2&chapter=5&Temp=mtsg2&lang=en Letöltve: 2014. október 7.

nem látta szükségét a csatlakozásra, úgy gondolták, az „elszórtan felmerülő belső üldöztetések” a diplomáciai menedékjoggal kezelni lehet.³²⁵ A latin-amerikai menekültügyi rendszer első válságát a '60-as években élte, ekkor képtelenek voltak az országok kezelni a menekülthullámokat, elsősorban a karibi térségből érkeztek a menekültek.³²⁶

A 2000-es évekre a régióban a menekültek, menedékkérők és a UNHCR mandátuma alá tartozó személyek száma elérte az 500 ezret, közülük sokan Kolumbiából származtak. 2006-ban szintén ebben az országban tartották számon a legtöbb *belső menekültet* (IDP), több mint 200 ezret.³²⁷ A UNHCR említése szerint egyes források a kolumbiai belső menekülteket közel 3 millióra teszik, közülük 500 ezren más országban keresnek menedéket.³²⁸ Közép-Amerikában Mexikó, Dél-Amerikában pedig különösen Kolumbia problematikus. Kolumbiában az általános erőszak és az emberi jogi visszaélések indukálják a kényszerszermigrációt, a védelemre szorulókat Costa Ricában, Ecuadorban, Venezuelában, Panamában és Brazíliában találhatnak menedéket.³²⁹

Közép-Amerikában a probléma gyökeréig egészen a '80-as évekig kell visszamenni, a hidegháború alatt, az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállásának következményeként Nicaraguában, El Salvadorban és Guatemalában a két milliót is meghaladta azoknak a száma, akik kénytelenek voltak elhagyni az országot, vagy pedig belső menekültté váltak a saját hazájukban. A növekvő humanitárius nyomás hatására a UNHCR sürgette a latin-amerikai államokat egy innovatív megoldás kidolgozását tekintve, ami az 1984-es Cartagenai Nyilatkozatban valósult meg.³³⁰ A Cartagenai Nyilatkozat kétségkívül rendkívül sokat segített, azonban még mindig sok a kényszerszermigrációt okozó esemény, amelyeket a nyilatkozat sem tudott megoldani. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy például az Andok régióban sokszor a segítségre szorulókat anonimitásba burkolóznak, és el sem jutnak odáig, hogy

³²⁵ Memoir of the Twentieth Anniversary of the Cartagena Declaration on Refugees. The Inadequacy of the Latin American Conventions on Asylum. 41. paragrafus.
http://www.en.refugeelawreader.org/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=68&lang=en Letöltve: 2014. február 5.

³²⁶ Id. 22. paragrafus.

³²⁷ *Latin America (Mexico Plan of Action)*. UNHCR Global Appeal 2008-2009.

³²⁸ ¿Qué es el Plan de Acción de México? UNHCR. Información general.
<http://www.acnur.org/t3/pam/informacion-general/> Letöltve: 2014. október 7.

³²⁹ *Latin America (Mexico Plan of Action)*. UNHCR Global Appeal 2008-2009.

³³⁰ William Spindler: *The Mexico Plan of Action: protecting refugees through international solidarity*. Forced Migration Review. FMR. 24. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR24/FMR2438.pdf> Letöltve: 2014. szeptember 1.

menedékkérelmet nyújtsanak be, és ennek elfogadását követően megkapják a menekültstátust.³³¹ Latin-Amerikában az elmúlt három évtizedben jelentős előrelépések történtek a menekültvédelemben, ennek egyik szelete a fejezet elején említett, a menekültvédelem alapkövének is tekintett Genfi Egyezményhez való nagy számú csatlakozás.³³² A dél-amerikai államok a releváns, nemzetközi illetve regionális emberi jogi instrumentumokat ratifikálták, elismerték az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság illetve az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság joghatóságát is.³³³ A régió országainak nagy része rendelkezik nemzeti szinten³³⁴ a menekültstátus meghatározásához szükséges institutionális háttérrel, jogszabályokkal, néhány állam elismeri, hogy az üldöztetés történhet kor, illetve nemi megkülönböztetés alapján, elismerik továbbá a férfiak, nők, gyermekek, idősebbek speciális szükségleteit.³³⁵

Bár az menedékkérelmek száma a régióban³³⁶ viszonylagos stabilitást mutat, a UNHCR előrejelzése szerint ez a szám növekedni fog az egyre növekvő erőszakos cselekedetek illetve az újonnan megjelenő nem állami aktoroknak köszönhetően.³³⁷

Az alfejezet sorra veszi azon latin-amerikai jogi instrumentumokat, amelyek mentén a menekültvédelem fejlődött, illetve megpróbálja áttekinteni, vajon ezek mennyivel nyújtanak többet, mint a Genfi Egyezmény, különös tekintettel a Cartagenai Nyilatkozatra. A fejezetnek nem célja az egyes nemzeti rendszerek áttekintése, illetve történeti, szociálpolitikai aspektusok csak a megértéshez szükséges mennyiségben fordulnak elő, a vizsgálat célja a nemzetközi dokumentumok áttekintése. Fontos még hangsúlyozni, hogy hagyományosan Latin-Amerikában a menedékjog³³⁸ (*asilo*) mást jelent, mint a világ többi részén, illetve az általános nemzetközi jogban. A *területi menedékjogtól* ugyanis különbözik a *diplomáciai menedékjog*, ami azt jelenti, hogy a

³³¹ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America*. Mexico City, 16. November 2004.

³³² Id. Chapter One.

³³³ *Latin America (Mexico Plan of Action)*. UNHCR Global Appeal 2008-2009.

³³⁴ Néhány országban azonban ez a rendszer nem tökéletes, és további forrásokra lenne szükség.

³³⁵ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America*. Id. Chapter One.

³³⁶ „Régió” egész Latin-Amerikát értem, a szakirodalom azonban megkülönbözteti a közép- és déli részeket.

³³⁷ UNHCR Global Appeal 2014-2015. Latin America.

³³⁸ Erről a terminológiai konfúzióról lásd: San Juan, César Walter – Manly, Mark: *El asilo y la protección internacional de los refugiados en América Latina: análisis crítico del dualismo „asilo-refugio” a la luz del Derecho Internacional de los derechos humanos*. Informe General de la Investigación. ACNUR. 2004.

külképviselőkre menekült személy kiadását megtagadják. Ez a jogintézmény³³⁹ már csak regionális keretekben, a latin-amerikai államokban létezik.³⁴⁰

2.3.1. Az 1984. évi Cartagenai Nyilatkozat

2.3.1.1. Ismertetés

Az 1970-1980-as években a közép-amerikai térségnek szembe kellett néznie a kényszmigrációval és így a menekültáradattal, amely addig precedens nélküli volt, és amely a latin-amerikai menekültügyi rendszer válságát jelentette. A közép-amerikai polgárháborús krízis több mint 2 millió kényszerszármazott eredményezett, akik közül mindössze 150 ezer számított konvencionális menekültnek (a Genfi Egyezmény értelmében). A felmerülő problémák kezelésére 1981-ben Mexikóvárosban és 1984-ben Cartagena de Indiasban is kollokviumot hívtak össze.³⁴¹ A Cartagenai Nyilatkozat tehát egy államok által kezdeményezett, akció-orientált kezdeményezés eredménye volt, miután bebizonyosodott, hogy az *Amerikai Államok Szervezete* (OAS) képtelen hatékony választ adni a krízisre.³⁴²

Az 1984-es Deklaráció egy *nem kötelező erejű* jogi dokumentum, egy kreatív és innovatív regionális kezdeményezés,³⁴³ amely számos újítás mellett – például annak kijelentése, hogy az 1951-es Genfi Egyezményben foglalt okokon túl is előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor egy személy nemzetközi védelemre szorul – amiatt is fontos, hogy a menekültekkel kapcsolatos alapelvek és kritériumok egyfajta összegzéseként is felfogható, amely útmutatóként szolgál a régióbeli államok számára, illetve az ENSZ Közgyűlés, az Amerikai Államok Szervezetének Közgyűlése, az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság, az Európai Parlament és a UNHCR is többször említette és hivatkozott a

³³⁹ A jogintézmény alapját az 1928. évi Havannai Egyezmény illetve az Amerikai Államok Szervezetének keretén belül létrejött, 1954. évi, a diplomáciai menedékjogról szóló Caracasi Egyezmény adják. Kardos Gábor – Lattmann Tamás (2010): *i.m.* p. 465.

³⁴⁰ Bokorné Szegő Hanna (2006): *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest. p. 249.

³⁴¹ Fischel de Andrade, José H: *Regional Policy Approach and Harmonization: A Latin American Perspective*. International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998) p. 400-401.

³⁴² Reed-Hurtado, Michael: *The Cartagena Declaration on Refugees and the Protection of People Fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in Latin America*. UNCHR Legal and Protection Policy Research Series. (2013). p. 4.

³⁴³ UNHCR (2004): *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solutions Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984*. Discussion Document. International Journal of Refugee Law. Volume 18, Issue 1 March 2006.

benne foglaltakra.³⁴⁴ A dokumentumot a közép-amerikai államok – Guatemala, Belize, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Costa Rica –, valamint Mexikó, Panama, Kolumbia és Venezuela fogadták el Kolumbiában.³⁴⁵ Fontos megemlíteni, hogy a dokumentum egy olyan érásban született az államok kezdeményezése útján, amikor a latin-amerikai államok többsége nem volt a Genfi Egyezmény részes állama, vagy csak nemrég csatlakozott hozzá, illetve a nemzeti jogszabályok, menekültügyi rezsim is kiforratlanok voltak.³⁴⁶

A Cartagenai Nyilatkozat kiemeli a visszaküldés tilalmát (*non-refoulement*), a menedékhez való jogot, a tartós megoldáskeresés szükségességét,³⁴⁷ illetve az egyetemes és regionális rendszerek harmonizációját és kooperációját, különösképpen az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával.³⁴⁸ Bár a deklaráció nem rendelkezik jogi kötőerővel, mégis 14 ország ültette át a hazai jogrendszerébe,³⁴⁹ ami azt mutatja, hogy a definíció helyi szinten, egy általános egyetértést tükröz, illetve az idők során kvázi kötelező érvényűvé vált.³⁵⁰ Hathaway szerint a nemzetközi szokásjog egységes és állandó állami gyakorlat meglétét követeli meg, amelyek egy idő után egy bizonyos kötelezettséget keletkeztetnek az államok között. Csak akkor beszélhetünk kialakult szokásjogról, ha ahhoz jogi kötőerővel is rendelkező aktusok társulnak, amelyek egyértelműen egy kialakult gyakorlat meglétét tükrözik. Jelen esetben ez a nemzeti jogrendszerekbe való átültetéssel támasztható alá.³⁵¹ Argentína, Chile és Nicaragua is átültette a gyakorlatba a definíciót, Bolívia pedig már 1983-ban, tehát egy évvel a Nyilatkozat elfogadása előtt a Genfi Egyezménynél sokkal bővebb menekült-fogalmat ültetett a jogrendszerébe.³⁵² Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság korábbi elnöke, Héctor Gross Espiell szerint a résztvevők szándéka az volt, hogy egy helyi szokást alakítsanak ki, a széleskörű alkalmazás az elfogadáskor meglévő *opinio juris*ből ered. Szerinte, akik egyoldalúan, magukra nézve kötelezőnek ismerték el a nyilatkozatot, őket

³⁴⁴ *Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados, repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina*. Conferencia Internacional sobre refugiados centroamericanos. (Cirefca) Ciudad de Guatemala, 29 al 31 de Mayo 1989). 14. bekezdés.

³⁴⁵ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*. UNHCR, Expert Roundtable. Montevideo, Uruguay, 15 and 16 October 2013. p. 1.

³⁴⁶ UNHCR (2004): i.m. p. 262.

³⁴⁷ *Declaración de Cartagena sobre refugiados*, 1984.

³⁴⁸ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*. i.m. p. 1.

³⁴⁹ Id. p. 1.

³⁵⁰ Reed-Hurtado, Michael: i.m. p. 5.

³⁵¹ Hathaway C., James (2005): i.m. p. 24.

³⁵² UNHCR (2004): i.m. p. 267.

köti, akik pedig bár formálisan nem fogadták el a dokumentumot, mégis átültették az abban foglaltakat a hazai jogrendszerükbe, rájuk nézve a szokásjog miatt rendelkezik a dokumentum kötőerővel. A deklarációt az egész dél-amerikai kontinens is támogatta, széleskörű elfogadásra talált, amelyet a már fentebb említett szervezetek többször is hangoztattak.³⁵³ A konferencia résztvevőinek célja az volt, hogy azok számára is megfelelő védelmi formákat alakítsanak ki, akik a Genfi Egyezmény értelmében nem tekinthetők konvencionális menekültnek, ugyanakkor nemzetközi védelemre van szükségük. A Cartagenai Nyilatkozat menekült-fogalmát az 1969-es Addisz Abebai Egyezmény ihlette, amelyik hasonlóképpen bővíti ki a menekültjog alapidokumentumának számító 1951-es egyezményt,³⁵⁴ ugyanakkor a deklaráció átveszi a Genfi Egyezmény menekült-fogalmát is.³⁵⁵

2.3.1.2. Definíciós elemek

Mielőtt rátérnék a Cartagenai Nyilatkozat menekült-fogalmának elemzésére, hangsúlyozni kell, hogy a nyilatkozatot nem szabad pusztán a menekült-fogalomra redukálni, az annál sokkal több, ha kizárólag a harmadik bekezdéssel azonosítjuk a kollokviumi dokumentumot, azzal jelentősen csökkentjük a szellemiségét.³⁵⁶ A nyilatkozat kiemelten fontosnak tartja a békés, politikától mentes, kizárólag humanitárius alagra helyezett menedékhez való jog biztosítását,³⁵⁷ a Genfi Egyezményt alá nem írók államoknak javasolja annak megtételét,³⁵⁸ hangsúlyozták a kollokvium résztvevői továbbá a nemzetközi emberi jogi, nemzetközi humanitárius és nemzetközi menekültjog közötti dinamikus interakciót illetve ennek elismerését.³⁵⁹

Az 1984-es dokumentum legnagyobb újítása kétségtől a bővebb menekült-fogalom. A definíció szerint menekültnek minősül az a személy, aki az 1951-es Genfi Egyezményben elismert okokon túl *„az életét, biztonságát vagy szabadságát fenyegető általános erőszak, külső agresszió, belső konfliktusok, az emberi jogok tömeges*

³⁵³ Fischel de Andrade, José H.: i.m. p: 402-403.

³⁵⁴ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*, p. 2.

³⁵⁵ UNHCR: Persons covered by the OAU Convention Governing the Special Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees (Submitted by the African Group and the Latin American Group) <http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. szeptember 5.

³⁵⁶ Reed-Hurtado, Michael: i.m. p. 10.

³⁵⁷ *Declaración de Cartagena sobre refugiados*, 1984. 4. bekezdés.

³⁵⁸ Id. 2. bekezdés.

³⁵⁹ Reed-Hurtado, Michael: i.m. p. 10.

megsértése vagy a közrendet megzavaró más körülmények miatt kénytelen menekülni.”³⁶⁰ A definíció két fontos kritériumot tartalmaz: egyfelől az életet, szabadságot, biztonságot fenyegető elemnek kell meglennie a menekültstátushoz, másfelől e három elemet a definícióban is felsorolt öt másik elem kell, hogy veszélyeztesse, ha a kettő között fennáll a kapcsolat, csak akkor minősülnek a kényszervándorok a Cartagenai Nyilatkozat értelmében menekültnek.³⁶¹ Természetesen, kulcsfontosságú az is, hogy a kérelmező a származási országán kívül tartózkodjon, egyéb esetben belső menekültnek minősülne. A definíció a hontalan személyeket is védi.³⁶² Az államok alkalmazhatják a nyilatkozatot akkor is, ha a benne felsorolt öt okon túl, annak egy következménye miatt kérelmezi a vándor a menekültstátust, ilyen lehet például a szegénység, gazdasági hanyatlás, erőszak, betegség. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a cartagenai definíció minden szituációra kiterjedne, az államoknak pusztán lehetőségük van az alkalmazásra.³⁶³ Pontosan emiatt merültek fel félelmek, néhány állam ugyanis úgy véli, hogy a bővebb definíció miatt tulajdonképpen minden kérelmezőnek meg lehet adni a menekültstátust, ez azonban nincs így, ugyanis a definíciót a nemzetközi emberi jog, a humanitárius jog és az általános nemzetközi jogelvek tükrében kell értelmezni, figyelembe véve a UNHCR gyakorlatát is.³⁶⁴

Nagyon fontos elhatárolni, hogy a Cartagenai Nyilatkozatban felsorolt öt ok pontosan mit jelent. Láttuk, hogy a fenyegető elem elengedhetetlen, azonban ezt a fenyegetést általános erőszak (*violencia generalizada*), külső agresszió (*agresión extranjera*), belső konfliktus (*conflicto interno*), emberi jogok tömeges megsértése (*violación masiva de los derechos humanos*), vagy a közrendet megzavaró más körülmény (*otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público*) kell hogy okozza.³⁶⁵

³⁶⁰ *Declaración de Cartagena sobre refugiados*, 1984. 3. bekezdés.

³⁶¹ *Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados, repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina*, i.m. 26. bekezdés

³⁶² *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*, i.m. p. 4.

³⁶³ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*, i.m. p. 3.

³⁶⁴ Corcuera Cabezut, Santiago: *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado*. Memoria del vigésimo aniversario de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. p. 216.

³⁶⁵ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*, i.m. p. 4.

Az *általános erőszak* és a fenyegető elem közötti kapcsolat elengedhetetlen, a fenyegetésnek ezenkívül valódinak, aktuálisnak és előre láthatónak kell lennie, tehát a személynek azért kell menekülnie, hogy így elkerülje az életveszélyt, szabadságvesztést. Önmagában az általános erőszak még nem elegendő ahhoz, hogy valaki menekültnek minősüljön. A világon számos társadalomban előfordul valamilyen mértékű általános erőszak, de ezek a személyek nem lesznek mindig üldöztetés áldozatai.³⁶⁶ A fenyegetést itt tehát az üldöztetéssel összhangban kell értelmezni, a probléma azonban az, hogy maga az üldöztetés nincs definiálva a Genfi Egyezményben.³⁶⁷ A CIREFCA³⁶⁸ – Nemzetközi Konferencia a közép-amerikai menekültekről, egy 1989-ben Guatemalavárosban kezdődött konferenciasorozat, amelynek célja a latin-amerikai menekültvédelemben elért eredmények, alapelvek, vívmányok áttekintése volt, illetve tartós megoldáskeresés a közép-amerikai menekültkrízisre³⁶⁹ – szerint az általános erőszak a fegyveres konfliktusokra vonatkozik, az általános jelző pedig azt jelenti, hogy folytonosnak kell lennie. Az általános erőszak eleme tehát a nemzetközi és belső fegyveres konfliktusokat értjük.³⁷⁰ Kiemelendő, hogy ilyen általános erőszakot nem csak az állam, hanem nem állami szereplők is elkövethetnek, a definíció akkor is alkalmazható.³⁷¹

A *külső agresszió* nem kimondottan a Cartagenai Nyilatkozat újítása, az 1969-es Afrikai Egyezményben is megtalálható. A nemzetközi humanitárius jog fényében kell értelmezni, minden olyan háborús esemény vagy más fegyveres konfliktus ide tartozik, amely egy vagy két fél között felmerülhet, és amely fegyveres erők bevonásával járhat.³⁷² Ezenkívül, a CIREFCA egyenlővé tette ezt az elemet az ENSZ Közgyűlése által 1974-ben elfogadott 3314. (XXIX) számú határozat szerinti definícióval, vagyis külső agresszió „*egy állam fegyveres erőinek alkalmazása egy másik állam*

³⁶⁶ Corcuera Cabezut, Santiago: *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado*. i.m. p. 216.

³⁶⁷ Id. pp. 217.

³⁶⁸ Conferencia internacional sobre refugiados centroamericanos.

³⁶⁹ Review of the CIREFCA process. UNHCR. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=3bd410804&query=Review%20of%20the%20CIREFCA%20Process> Letöltve: 2014. november 16.

³⁷⁰ Corcuera Cabezut, Santiago: *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado*. i.m. p. 217.

³⁷¹ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration*. i.m. p. 4.

³⁷² Corcuera Cabezut, Santiago: *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado*. i.m. p. 220.

szuverenitása, területi integritása vagy politikai függetlensége ellen, vagy e fegyveres erők igénybevételének minden olyan módja, amely az ENSZ Alapokmányával ellentétben áll”.³⁷³ Agressziónak minősül a másik állam területe elleni bombázás, invázió, megszállás, anektálás, szárazföldi, légi vagy tengeri fegyveres erők megtámadása, fegyveres bandák, csoportok, irreguláris vagy zsoldos egységek másik állam elleni fegyveres támadásai.³⁷⁴

A *belső konfliktusok* minden olyan esetre vonatkoznak, amelyeket az 1949. évi Genfi Egyezmény I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikke nem fed le, és amelyek kormányellenes fegyveres erők, illetve más szervezett fegyveres csoportok között tör ki, amelyek felelős parancsnokság alatt állnak és ellenőrzést gyakorolnak az ország területének egy része felett, ami lehetővé teszi számukra, hogy folyamatos és összehangolt harci tevékenységet folytassanak.³⁷⁵ Itt szükséges, hogy a belső konfliktus és az élet, szabadság, biztonság fenyegetettsége között kauzalitás legyen, máskülönben pusztán a belső konfliktus megléte is elengedő lenne.³⁷⁶

Kétségtől, az *emberi jogok tömeges megsértése* elem a Cartagenai Nyilatkozat ékköve, az afrikai társánál nagyobbat lépett előre a védelem szintjében.³⁷⁷ Az Amerikai-közi Emberi Jogi Bíróság útmutatásai alapján az *emberi jogok tömeges megsértése* elemében a „tömeges” jelző azokra az esetekre vonatkozik, amikor az áldozatok beazonosítása nehézkes a tömeges jogsértések miatt, amelyeket csoportok, vagy pedig az egész közösség ellen követnek el. Ha nem állami aktorok követik el a súlyos jogsértéseket, az állam felelőssége akkor is fennáll, így például amikor a hatóságok képtelenek vagy nem akarják megvédeni a polgárokat, illetve megtagadják a kivizsgálást, az emberi jogsértések büntetését. Ebben az értelemben tehát a kényszeres vándorlást (*forced displacement*) az emberi jogok tömeges megsértéseként is lehet értelmezni. A Cartagenai nyilatkozat értelmében azonban ezek a jogsértések is csak akkor aktiválják a védelmet, ha veszélyt jelentenek az életre, biztonságra, szabadságra. Ha még ehhez társul faji, vallási, nemzetiségi, társadalmi csoporthoz való tartozás vagy pedig politikai vélemény miatti üldözés, akkor a személy konvencionális

³⁷³ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): i.m. p. 311.

³⁷⁴ Id. p. 311.

³⁷⁵ Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv. (II. Jegyzőkönyv)

³⁷⁶ Corcuera Cabezut, Santiago: *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado.* i.m. p. 221.

³⁷⁷ Id. p. 221.

menekültstátust kap.³⁷⁸ A CIREFCA szerint az emberi jogok tömeges megsértéseként kell tekinteni a polgári, politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogok súlyos és szisztematikus megtagadását is. Azonban, ha egy országban az emberi jogok garantálása nehézkes, vagy éppen hiányosságokkal küzd, ez még nem jelenti feltétlen azok tömeges megsértését.³⁷⁹ Ha ugyanis egy személy rendkívül rossz anyagi körülményekkel kénytelen szembenézni, ezen anyagi feltételek általában nem jelentenek veszélyt az életére, biztonságára és szabadságára. Amennyiben ezek a feltételek annyira rosszak, hogy az már üldöztetésnek minősül, illetve kiváltképpen, ha egy meghatározott társadalmi csoport ellen irányulnak az intézkedések, akkor a nyilatkozat értelmében menekült az illető.³⁸⁰ A természeti katasztrófák következtében a kényszervándorok minősülhetnek menekültnek, amennyiben teljesítik a menekültfogalom garantálásához szükséges feltételeket.³⁸¹

Végezetül, a „közrendet súlyosan megzavaró más körülményekre” ugyanaz vonatkozik, mint az „általános erőszakra”, vagyis kapcsolatnak kell a lennie a közrendet megzavaró körülménynek és az egyén életének, szabadságának, biztonságának a fenyegetettsége között. A Közép-amerikai menekültek ügyében tartott konferencián a konferencia résztvevői kizárták azt, hogy a természeti katasztrófák áldozatai ehhez az okhoz tartoznának, ugyanis a körülményeknek ember által okozottnak kell lenniük. Ezek zavargásokat, belső feszültségeket ölelnek fel, amelyek elszórtak és sporadikusak.³⁸² A zavargások és a belső feszültségek közé az összecsapásokkal járó, nem fegyveres konfliktusokat sorolják, amelyek erőszakos cselekedetekkel járnak.³⁸³ Mindazonáltal, ezt az utolsó elemet alkalmazták a legkevésbé, holott a nyilatkozat célja az volt, hogy olyan esetekben is védelmet nyújtson, ahol a Genfi Egyezmény csődöt mond.³⁸⁴

³⁷⁸ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration.* i.m. p. 6-7.

³⁷⁹ Corcuera Cabezut, Santiago: i.m. p. 222-223.

³⁸⁰ Id. p. 224.

³⁸¹ *Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados, repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina.* i.m. 38. bekezdés.

³⁸² Corcuera Cabezut, Santiago: i.m. p. 219.

³⁸³ Id. pp. 219.

³⁸⁴ Reed-Hurtado, Michael: i.m. p. 15.

2.3.1.3. Értékelés

A definíció célja a Genfi Egyezmény hiányosságainak csökkentése volt, illetve védelem biztosítása azoknak a személyeknek, akik a konvencióban felsorolt okok miatt nem minősülnek menekültnek. Külön érdekesség, hogy az eredeti szándéktól eltérően a gyakorlatban egyéni esetekre is vonatkozik a nyilatkozat, holott a hatalmas népszerűségét annak köszönhetette a deklaráció, hogy tömeges esetekre volt értendő.³⁸⁵

Széles körben elismert az a tény, hogy amikor egy kényszervándor megkülönböztetés nélküli erőszak elől menekül, de nincs meg az elismeréshez szükséges „üldöztetés” elem, akkor számára a menekültstátus nem garantálható. A Cartagenai Nyilatkozat szövegéből kiolvasható a komplementaritás, így a dokumentum által védett személyek köre bővebb.³⁸⁶ Továbbá, olyan személyek is elismerhetők menekültnek, akik az országukat nem valamilyen fenyegetés következtében hagyták el, hanem munkalehetőség vagy tanulás céljából, de a visszatérésük előtt történik valamilyen nem várt esemény az anyaországban, amelynek következtében veszélynek lennének kitéve (*sur place elismerés*).³⁸⁷

A Cartagenai Nyilatkozat elfogadása nem pusztán amiatt volt rendkívül fontos, hogy az akkor fennálló krízis megoldását elősegítsék, a nyilatkozat egy mérföldkő a latin-amerikai menekültügy fejlődését tekintve.³⁸⁸

Elmondható tehát, hogy a nyilatkozat tényleg elérte a célját, és sikerült a Genfi Egyezménynél egy sokkal tágabb, emberközpontúbb dokumentumot létrehozni, amelyre számos univerzális szervezet is hivatkozik, és jelentéseikben üdvözlnek. Mindemellett, mit sem ér a jó szándék, a menekült-fogalom hazai rendszerekbe való átültetése, ha a nyilatkozatot nem használják, és a nemzeti rendszerek alulfejlettek. A döntéshozók gyakran azonosítják a Cartagena Nyilatkozat menekült-fogalmát a Genfi Egyezmény fogalmával, ami téves döntésekhez vezet. „A (nemzeti) jogban nincs hierarchia a két dokumentum alkalmazását tekintve, azonban mi nagyobb arányban alkalmazzuk a Genfi Egyezményt”.³⁸⁹ Az argentin hivatalnokkal készült interjúból

³⁸⁵ Reed-Hurtado, Michael: *i.m.* p. 11.

³⁸⁶ *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration.* *i.m.* p. 2.

³⁸⁷ *Id.* p. 9.

³⁸⁸ UNHCR: Persons covered by the OAU Convention Governing the Special Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees (Submitted by the African Group and the Latin American Group) <http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. szeptember 5.

³⁸⁹ Interjú egy argentin hivatalnokkal. Reed-Hurtado, Michael: *i.m.* p. 19.

kiderül, hogy a döntéshozók nem nézik meg feltétlenül az összes definíciós elemet a menekültkérelmek elbírálásakor.³⁹⁰ Az is problematikus, hogy a definíciót nem egy az egyben ültették át az államok a nemzeti jogrendszereikbe, ez alól az egyedüli kivétel Ecuador, ahol elsőként, 1987-ben átültették a hazai jogba, bár itt is viszonylag ritkán használták. Brazília, Kolumbia, Paraguay és Peru limitálták a definíciót, és belekerült a jogszabályokba a „kényszer” szó. Peru „az általános erőszak” kifejezést kivette a definícióból, és helyette a „külföldi megszállást” tette bele. Honduras az emberi jogok megsértése részhez hozzáadta a „tömeges, tartós és szisztematikus” jelzőket is. Mexikó mind az univerzális, mind pedig a regionális menekült-fogalmat átültette a jogrendszerébe.³⁹¹

2.3.2. A San José Nyilatkozat

Az 1990-es évek közepére a közép-amerikai térséget (Mexikó, Costa Rica, Guatemala, Belize, Nicaragua és El Salvador) érintő súlyos humanitárius válság megoldása már javában zajlott. Az említett országok megtették a szükséges lépéseket a válság kezelésére, enyhítésére, mely lépések két lépcsőből álltak: egyfelől megkönnyíteni a menekültek önkéntes hazatérését, másfelől segíteni az integrációt.³⁹²

A San José Nyilatkozatot (*Declaración de San José sobre refugiados y personas desplazadas*) a costa ricai kormány kérésére összeült kollokviumon fogadták el 1994-ben.³⁹³ A kollokvium összehívásának oka a Cartagena Nyilatkozat 10. évfordulója volt, a nyilatkozat pedig összefoglalja a Cartagenai Nyilatkozat óta eltelt (1994-ig) 10 év jogi keretrendszerben bekövetkezett változásokat, elért eredményeket.³⁹⁴ A San José Nyilatkozat hangsúlyozza az 1984-es Nyilatkozat alkalmazásának fontosságát, a benne foglalt (kiterjesztett) menekült definíció szükségességét, amely az elmúlt években egy rendkívül hatékony eszköznek minősült az államok számára a nemzetközi védelem kiterjesztését illetően, és amely bővebb, mint a Genfi Egyezményé.³⁹⁵ A Nyilatkozat hangsúlyozza a regionális emberi jogi instrumentumokhoz, illetve az ellenőrző

³⁹⁰ Id. p. 20-21.

³⁹¹ Id. p. 16-18.

³⁹² UNHCR (2002): *La protección y asistencia a refugiados en América Latina*. Colección de instrumentos jurídicos internacionales relativos a refugiados, derechos humanos y temas conexos. Documentos regionales 1981-1999. México. pp. 42-43.

³⁹³ *Declaración de San José sobre refugiados y personas desplazadas*. Costa Rica, del 5 al 7 de diciembre de 1994.

³⁹⁴ UNHCR (2002): *La protección y asistencia a refugiados en América Latina*. i.m. p.39-40.

³⁹⁵ *Declaración de San José sobre refugiados y personas desplazadas*. 2. pont.

mechanizmusokhoz való csatlakozás szükségességét, továbbá sürgeti az államokat a menekültügy terén a normák, kritériumok és nemzeti jogrendszereik harmonizálására.³⁹⁶ Hangsúlyozza továbbá az emberi jogok, a humanitárius jog, illetve a menekültjog közötti konvergenciát, valamint azok komplementer jellegét,³⁹⁷ ami nagyon fontos, hiszen a három jogterület sokáig elkülönülten jelent meg.³⁹⁸ A Nyilatkozat sürgeti az államokat a nemzetközi kooperáció erősítésére is.³⁹⁹ Erősíti a védelmet az is, hogy a nyilatkozat megtiltja az államoknak a menekülteket elismerő kritériumok kibővítését.⁴⁰⁰

A Nyilatkozatba belekerült egy nagyon fontos újítás is, ugyanis elismerik benne a migrációt kiváltó egyéb okokat is, úgy mint a gazdasági okok, és hangsúlyozzák, hogy az ilyen esetekben is mindenkit megilletnek az emberi jogok, melyeket maximálisan tiszteletben kell tartani.⁴⁰¹ A konferencia néhány résztvevője úgy érvelt, hogy a jövőben a legfőbb kihívás a gazdasági okok miatti kényszervándorlás lesz.⁴⁰²

2.3.3. A Tlatelolcói Deklaráció

Öt évvel a San José Nyilatkozat létrejötte után, 1999-ben újabb ünnepélyes nyilatkozat született (*Declaración de Tlatelolco sobre Acciones Prácticas en el Derecho de los Refugiados en América Latina y el Caribe*), ezúttal Mexikóban, amely nyilatkozat célja – csakúgy, mint az elődjéé – a Közép- és Dél-Amerikai térségben fennálló menekültügyi problémák megoldása volt.⁴⁰³

A Deklaráció összegzi az 1980-1990-es években, a menekültvédelem terén elért eredményeket, és hangsúlyozza, hogy ezek nagyrészt az államok kooperációjának köszönhetőek, hiszen, deklarációkról, operatív cselekvési tervekről, szakértői hozzájárulásokról lévén szó, nem kötelező erejű dokumentumok születtek, mégis a felek betartják őket.⁴⁰⁴ Az elért eredmények mellett természetesen figyelembe vették a tanácskozás résztvevői azt is, hogy sajnos még a régió néhány országában az üldöztetés, az emberi jogok súlyos megsértése, belső és nemzetközi fegyveres konfliktusok és a

³⁹⁶ Id. 3. és 5. pontok.

³⁹⁷ Id. 3. pont.

³⁹⁸ UNHCR (2002): *La protección y asistencia a refugiados en América Latina*. i.m. p. 40.

³⁹⁹ Id. pp. 40.

⁴⁰⁰ *Declaración de San José sobre refugiados y personas desplazadas*. 8. pont.

⁴⁰¹ Id. 10. pont.

⁴⁰² UNHCR (2002): *La protección y asistencia a refugiados en América Latina*. i.m. p. 42.

⁴⁰³ UNHCR (2002): *La protección y asistencia a refugiados en América Latina*. i.m. p. 43.

⁴⁰⁴ *Declaración de Tlatelolco sobre Acciones Prácticas en el Derecho de los Refugiados en América Latina y el Caribe*, 1999.

nemzetközi humanitárius jog megsértése jelen van, – illetve a kényszervándorlást előidéző okok között említik – az extrém szegénységet, a munkalehetőség hiányát, a politikai részvétel miatti üldöztetést, demográfiai problémákat illetve a természeti katasztrófákat is.⁴⁰⁵

A Nyilatkozatba belekerült egy nagyon fontos tétel, elismerik a résztvevők ugyanis, hogy a menekültek nem jelentenek terhet (*carga*) az őket befogadó államok számára, és a jelenlétük pozitív is lehet.⁴⁰⁶ Jelentős eltérést mutat ez összehasonlítva az európai attitűddel, ahol a '90-es évek végén is még az volt a jellemző, hogy a menekült teher a befogadó ország számára, illetve a menekültügy a konkrét szabályozási formák ellenére is nehézkesen fejlődik, addig az óceánon túl a felek kooperációja és az állami akarat az, ami a fejlődést viszi előre.

A Tlatelolco Nyilatkozat is említi a *non-refoulement* (*no devolución*) elvet, mint a nemzetközi szokásjog részét és mint *ius cogens* szabályt, illetve annak kötelező alkalmazását *kivétel nélkül*, továbbá felhívja azon államok figyelmét a releváns emberi jogi (illetve a Genfi Egyezményhez) dokumentumokhoz való csatlakozásra, amelyek mindezáig nem tették azt meg.⁴⁰⁷ Ahogy már fentebb említettem, a (klasszikus) menekültjogban a visszaküldés tilalma nem abszolút jellegű, míg az emberi jogi rezsimben az, a latin-amerikai gyakorlat tehát az emberi jogi rezsimben tapasztalt gyakorlathoz áll közelebb. A latin-amerikai kooperáció abban is megnyilvánul, hogy a szeminárium résztvevői felhívták a nemzetközi közösség figyelmét arra, hogy ezeket az erőfeszítéseket anyagi és technikai erőforrásokkal támogassák.⁴⁰⁸

2.3.4. A Mexikói Akcióterv (Plan de Acción de México)

A Mexikói Akciótervet (*La Declaración y el Plan de Acción de México para Fortalecer la Protección Internacional de los Refugiados en América Latina*, PAM) 2004-ben 20 latin-amerikai és karibi állam kormányai írták alá a menekültvédelem megerősítésének céljával, illetve a tartós megoldáskeresés érdekében,⁴⁰⁹ a Cartagena

⁴⁰⁵ San Juan, César Walter – Manly, Mark: *El asilo y la protección internacional de los refugiados en América Latina: análisis crítico del dualismo „asilo-refugio” a la luz del Derecho Internacional de los derechos humanos*. Informe General de la Investigación. ACNUR. 2004. p. 35.

⁴⁰⁶ *Declaración de Tlatelolco sobre Acciones Prácticas en el Derecho de los Refugiados en América Latina y el Caribe*, 1999.

⁴⁰⁷ Id. Segunda Parte.

⁴⁰⁸ Id. Segunda Parte.

⁴⁰⁹ ¿Qué es el Plan de Acción de México? UNHCR. Información general. <http://www.acnur.org/t3/pam/informacion-general/> Letöltve: 2014. október 7.

Nyilatkozat 20. évfordulójának alkalmával.⁴¹⁰ A Deklaráció a Genfi Egyezményben foglalt normák és alapelvek fontosságát hangsúlyozza, továbbá a *non-refoulement* elv *ius cogens* státusát, amely az Emberi Jogok Amerikai Egyezmény 22. cikk (8) bekezdésében is megjelenik.⁴¹¹ Említi a nemzetközi együttműködés szükségességét a hatékony menekültvédelem érdekében, továbbá a szolidaritás és a felelősség-megosztás elvét az effektív és tartós megoldások kidolgozása végett.⁴¹² Az Akcióterv több mint egy magasztos politikai intenciókkal teli, ám használhatatlan deklaráció: konkrét lépéseket tartalmaz a menekültvédelmet (mind az országhatáron átívelő, mind a belső menekülteket) tekintve.⁴¹³ A PAM három pillérre épül⁴¹⁴, a deklarációban szerepel az integráció (*Cities of Solidarity Programme*); a társadalmi és gazdasági fejlődés elősegítése a határközeli részeken úgy, hogy abból a menekültek is részesüljenek (*Borders of Solidarity Programme*); illetve az áttelepítéssel kapcsolatban egy konkrét program felállítását írja elő (*Resettlement in Solidarity Programme*).⁴¹⁵ Az Akcióterv első pillérében (integráció) a legfontosabb célok az egészségbiztosítás, oktatás, munkához jutás elősegítése illetve a megfelelő otthon biztosítása a menekültek számára. A második pillér szoros kapcsolatban áll a különféle nemzeti és régiós fejlesztési tervekkel, míg a harmadik pillér a szolidaritás és a felelősség-megosztás egyik kifejeződése. A már fentebb említett kolumbiai menekülteket például Argentína, Brazília, Chile fogadja be az Akcióterv keretében, a menedékkérők le is telepednek ott.⁴¹⁶

Az Akcióterv 2004-ben történt elfogadása óta számos előrelépés történt a korábbi gyakorlathoz képest, mind jogszabályi, mind áttelepítési, mind pedig védelmi téren.⁴¹⁷ Az Akcióterv kidolgozásakor a kormányok elismerték az elmúlt 30 évben tapasztalt latin-amerikai erőfeszítéseket a menedékhez való jog biztosítását tekintve, bár utaltak a hiányosságokra is.⁴¹⁸

⁴¹⁰ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America.*

⁴¹¹ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America.*

⁴¹² Id. Chapter Three.

⁴¹³ William Spindler: *The Mexico Plan of Action: protecting refugees through international solidarity.* Forced Migration Review. FMR. 24. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR24/FMR2438.pdf> Letöltve: 2014. szeptember 1.

⁴¹⁴ UNHCR: *Refugee Protection and International Migration in the Americas: Trends, Protection Challenges and Responses.* Background Document. 2009. 110. bekezdés.

⁴¹⁵ Id.

⁴¹⁶ *Latin America (Mexico Plan of Action).* UNHCR Global Appeal 2008-2009.

⁴¹⁷ William Spindler: *The Mexico Plan of Action: protecting refugees through international solidarity.* Forced Migration Review. FMR. 24. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR24/FMR2438.pdf> Letöltve: 2014. szeptember 1.

⁴¹⁸ *Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America*

Mindazonáltal még így is számos kihívással kell szembenéznie a térségnek. A munkanélküliség illetve a munkaerőpiachoz való limitált hozzáférés megnehezíti a menekültek integrációját. További nehézség, hogy néhány országban terminológiai nehézségeket tapasztalni a hatóságok részéről, így a menekültügy illetve a migráció nem különülnek el. Így olykor a menekültek kiszorulnak a tényleges védelemből. Mexikóban és Közép-Amerikában a menekültügyi rendszer hiányosságai adnak aggodalomra okot.⁴¹⁹

2.3.5. Részösszefoglalás

Latin-Amerika tehát a menekültügyi rendszert tekintve minden kétséget kizáróan az egyik legfejlettebb régió. Az 1980-as évekbeli súlyos, humanitárius válságra egy rendkívül hatékony válasz érkezett az államok részéről, a Cartagenai Nyilatkozat formájában, majd ez a dokumentum konferenciák sorozatát nyitotta meg, a CIREFCA-tól kezdve a San José Nyilatkozaton át egészen a Mexikói Akciótervig.⁴²⁰ A Cartagenai Nyilatkozat bővebb menekült-fogalmát a világ többi régiója is üdvözli, és a dokumentum felhívta a figyelmet a Genfi Egyezmény restriktív menekült-fogalmára, illetve megerősítette a régióban a *non-refoulement* elv abszolút jellegét. A San José Nyilatkozat legalább olyan fontos dokumentum, mint a fent említett Cartagenai Nyilatkozat, ugyanis ünnepélyes keretek között lett hangsúlyozva a nemzetközi menekültjog, a nemzetközi emberi jogi rezsim illetve a nemzetközi humanitárius jog közötti konvergencia és a közöttük lévő komplementer jelleg, ezenkívül elkötelezett a tartós megoldáskeresésben illetve a konfliktusok megelőzésében. Bár nagysága nem mérhető a Cartagenai Nyilatkozathoz, illetve a nyilatkozat tartalma sem annyira ismert a nemzetközi közösség előtt, mint az 1984. évi dokumentumé, regionális szinten mégis egy fontos lépcsőfoknak tekinthető a menekültvédelem fejlődését tekintve.

A Tlatelolcói Deklaráció is hasonlóan fontosnak tartja a nemzetközi menekültjog egyik alappillérét, a *non-refoulement* elvet, illetve említi azt a nagyon fontos tényt is, amely szerint a menekült nem jelent terhet a befogadó ország számára, sokkal inkább pozitív az ott tartózkodásuk, így ez a dokumentum új színben világítja meg a kérdést, illetve évekkel megelőzi például Európát is.

⁴¹⁹ *Latin America (Mexico Plan of Action)*. UNHCR Global Appeal 2008-2009.

⁴²⁰ *Iniciativa Cartagena +30. La protección internacional y la efectiva integración: Recomendaciones de la sociedad civil frente a las dimensiones actuales del asilo y la apatridia en América Latina y el Caribe.* <http://www.refworld.org/docid/54290dcf6.html> Letöltve: 2014. november 2.

A 2004-es Mexikói Akcióterv egy kicsit másfajta dokumentum, mint az előző három, ugyanis nevéből következően itt konkrét lépésekre szánták el magukat az államok, amelynek eredményekképpen komoly változások és előrelépések történtek.

Mindemellett, a régió továbbra is egyike a világ menekültgócponyjainak, a súlyos emberi jogi jogsértések, a nem állami aktorok jogsértő cselekedetei, a fegyveres konfliktusok mind pull-faktornak tekinthetők. Az egyetlen vigasz az, hogy a régió a szívéen viseli a menekültek sorsát, és az évek folyamán csak nőtt a tartós megoldáskeresések érdekében létrehozott konferenciák, nyilatkozatok, deklarációk száma.

3. Ökológiai menekültek

„Although there is a growing awareness of the perils of climate change, its likely impact on human displacement and mobility has received too little attention.”⁴²¹

António Guterres

„Climate change is real”, hangzott el Ban Ki-Moon ENSZ-főtitkár díszdoktorrá avatási ceremóniáján, amelyet a Budapesti Corvinus Egyetemen tartott.⁴²² A két idézet jól tükrözi a nemzetközi közösség aggodalmait, amelyeket a klímaváltozás által okozott egyre nagyobb számú természeti katasztrófák, a környezetszennyezés, az élőhelyek fokozatos pusztulása hívnak életre. A klímaváltozás manapság már szemmel látható, mindezek hatásait a nemzetközi migrációra ugyanakkor még nem elemezte a szakirodalom kellő súllyal,⁴²³ így nincs még kiforrott rezsím az új típusú problémák hatékony kezelésére. Guterres, ENSZ menekültügyi főbiztos 2009-ben, Koppenhágában arra hívta fel a figyelmet, hogy a jövőben a klímaváltozás lesz a népességmozgás legnagyobb mozgatórugója, mind országhatáron belül, mind azon kívül.⁴²⁴

A fejezetben azt vizsgálom, hogy az 1951-es Genfi Egyezmény által nem szabályozott „ökológiai menekülteket”,⁴²⁵ vagy ahogy a szakirodalomban sűrűn nevezik őket, „klíma-menekülteket” milyen jogi rezsím védi, el lehet-e ismerni őket

⁴²¹ António Guterres, UN High Commissioner for Refugees. UNHCR: *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. 2009. pp. 1.

⁴²² Ban Ki-moon előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 8-án.

⁴²³ IOM (2012): *Climate Change, Environmental Degradation and Migration*. International Dialogue Migration. p. 17.

⁴²⁴ Climate Change Could Become the Biggest Driver of Displacement: UNHCR Chief. <http://www.unhcr.org/4b2910239.html> Letöltve: 2014. február 10.

⁴²⁵ Az elnevezés nemzetközi jogilag inkorrekt, de a dolgozatban ezt a terminológiát fogom követni a jelenség vizsgálás során.

menekültként a Genfi Egyezmény által felsorolt okokból,⁴²⁶ helyes-e jogilag a klímaváltozás, természeti katasztrófák sújtotta területeket elhagyni kényszerülők „menekültkénti” aposztrofálása, illetve léteznek-e olyan kiegészítő védelmi mechanizmusok, amelyek számukra elérhetőek, akár univerzális, regionális vagy nemzeti szinten. A fejezetből kiderül, hogy olykor nemzetállami szinten a kérdést körültekintőbben kezelik, mint regionális és univerzális keretek között, még az Egyesült Államok – holott nem tagja a Genfi Konvenciónak – is kialakította a saját, természeti katasztrófa-sújtotta szabályrendszerét. A 3. részben nem vizsgálom részletesen a klímaváltozás jelenségét, sem az erre adott válaszokat, a releváns nemzetközi instrumentumok csak a kérdéshez kapcsolódóan, és a megértéshez szükséges mennyiségben fordulnak elő. Nem képezi a vizsgálat tárgyát a klímaváltozás lehetséges forgatókönyveinek elemzése sem. A korábbi fejezetektől eltérően ebben a részben nem áll rendelkezésemre nagy mennyiségű klímamenekült-tárgyú bírósági ítélet, ugyanis ez még nem egy kiforrott rezsim, a jogtudósok még csak elméletileg foglalkoznak a kérdésekkel, joghatásokkal.

3.1. Kik is azok a klíma-menekültek?

A *Kormányközi Panel a Klímaváltozásról (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC)* már egy 1990-es reportjában felhívta a figyelmet arra, hogy a klímaváltozás súlyosabb hatásai a migrációban fognak manifesztálódni a leginkább, a 2007-es jelentésben pedig az is kifejtésre került, hogy a klímaváltozás egyre nagyobb ütemben történik, és egyre súlyosabb hatásokkal jár a környezetre és az emberekre, élőhelyeikre.⁴²⁷ Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala és a Norvég Menekültügyi Tanács szerint a klímaváltozással összefüggésbe hozható természeti katasztrófák évről évre milliókat fognak az otthonuk elhagyására kényszeríteni. 2008-ban ezek az események 36 millió embert kényszerítettek költözésre, közülük 20 millióra tehető azok száma, akik kimondottan a klímaváltozással összefüggésbe hozható természeti katasztrófák kárvallottjai voltak.⁴²⁸ A környezetváltozás miatti migráció, mint

⁴²⁶ Fontos már az elején leszögezni, hogy ekkor sem „klíma-menekült” kategóriáról van szó, hanem a hagyományos értelemben vett konvencionális menekültfogalomról.

⁴²⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: *Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law*. 2009. p. 1.

⁴²⁸ Kolmanskögg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 308-310.

válasz a romló életkörülményekre nem új jelenség, a probléma a jelen korban az, hogy mindezen hatások emberi tevékenységekre vezethetők vissza (*anthropogenic*). A klímaváltozás káros hatásainak egyre nagyobb számú és egyre drasztikusabb előfordulása megváltoztatja a hagyományos adaptációs képességeket.⁴²⁹ Nem önmagában a globális felmelegedés indukálja emberek millióinak kényszermigrációját, hanem annak a hatásai: a *természeti katasztrófák, tengerszint-emelkedés, a környezet fokozatos pusztulása, talajerózió, a biodiverzitás csökkenése, talajszikesedés, erdőirtás, elsivatagosodás*. Becslések szerint a XXI. század közepére 50 és 200 millió⁴³⁰ közé tehető azon migránsok száma, akik a konvencionális menekültfogalomtól eltérő okok miatt lesznek kénytelenek elhagyni élőhelyeiket. Chirala ennél sokkal drasztikusabb képet fest, ő a felső határt 1 milliárdnál húzza meg.⁴³¹ Klaus Topfer, az ENSZ Környezetvédelmi Programért felelős igazgató 2004-ben úgy fogalmazott, hogy „*a környezeti menekültek száma 50 millióra is nőhet pusztán 8 év alatt, ami átlagosan napi 8500 új menekültet jelent*”.⁴³² Jacobson szerint az 1 méteres tengerszint-emelkedés 50 millió új környezeti menekültet eredményezhet.⁴³³ A környezeti migránsok egy (nagy) része országhatáron belül marad (*Internally Displaced Person*),⁴³⁴ akik viszont átlépik a határt és egy másik országban próbálnak szerencsét, jogi vákuumokkal kell, hogy szembenézzenek. A természeti katasztrófákból eredő, országhatárt átlépő kényszermigráció a nemzetközi menekültjogban kevésbé szabályozott.⁴³⁵ Ahogy már említettem, a migránsokat két csoportra lehet bontani, önkéntes (*voluntary*), illetve a kényszermigráns, ha a vándor *életét, élőhelyét, egészségét vagy tulajdonát* veszélyeztetik a környezeti hatások.⁴³⁶

⁴²⁹ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) p. 2-3.

⁴³⁰ A szakirodalomban eltérő adatokat találni, a kérdés prediktív jellegéből kifolyóan szinte lehetetlen megjósolni, hány embert fog ez érinteni.

⁴³¹ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) p. 360-361.

⁴³² Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) p. 78.

⁴³³ Black, Richard: *Environmental Refugees: Myth or Reality?* Working Paper No. 34. University of Sussex. UK. (2001) p. 7.

⁴³⁴ Chirala V., Sireesha: *i.m.* p. 360-361.

⁴³⁵ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. p. 4.

⁴³⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: *Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law*. p. 3-4.

A környezeti migráció egy rendkívül komplex, sok dimenziójú jelenség, amelynek társadalmi, gazdasági és politikai okai is lehetnek.⁴³⁷ Vág szerint a migráció nincs determinisztikus kapcsolatban a környezetromlással, Lonergan idézve tulajdonképpen megismétli a Nemzetközi Migrációs Szervezet definícióját: „...*helyi, országos és nemzetközi szinten működő, összetett gazdasági, társadalmi, kulturális, népesedési és politikai folyamatok hasonlóan összetett és igen változatos manifesztációja*”.⁴³⁸ A környezeti menekültek problémája először 2005-ben váltott ki nagy sajtóérdeklődést, ekkortájt figyeltek fel arra a jelenségre, hogy a környezet állapota sok helyen annyira leromlott, hogy az ott élők kénytelenek voltak azt elhagyni.⁴³⁹

3.1.1. Konceptualizálás

Az *ökológiai menekült (ecological refugee)* fogalmat legelőször 1948-ban használták, William Vogt vezette be a köztudatba,⁴⁴⁰ azonban a szakirodalomban „hivatalosan”⁴⁴¹ 1985-től létezik (*environmental refugee, environmental migrants*),⁴⁴² Essam El-Himnawi az ENSZ Környezeti Programja keretében kiadott könyvében tesz említést erről.⁴⁴³ Ettől a javaslatától kezdve datálható az is, hogy időről időre felmerül a kategória Genfi Egyezménybe való illesztése.⁴⁴⁴ El-Himnawi definíciója szerint környezeti menekült „*az a személy, akinek ideiglenesen vagy véglegesen el kellett hagynia életterét egy lehetséges környezeti veszély vagy az életfenntartó ökoszisztémák megzavarása miatt*”. Három kategóriát sorolt fel: 1) ideiglenes elköltözők valamilyen hirtelen környezeti stressz miatt, mely lehet földrengés, vulkánkitörés, ciklon stb, 2) végleges elköltözők az élőhely végleges megváltozása miatt, 3) végleges elköltözők

⁴³⁷ IOM (2012): *Climate Change, Environmental Degradation and Migration*. International Dialogue Migration. p. 17.

⁴³⁸ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. p. 63.

⁴³⁹ Vág András: *Környezeti migráció Európába*. Társadalomkutatás. 28, 3. (2010) p. 307.

⁴⁴⁰ Egea Jiménez, Carmen – Soledad Suescún, Javier Iván: *Los desplazados ambientales, más allá del cambio climático, un debate abierto*. Cuadernos Geográficos, 49. (2011-2) p. 203.

⁴⁴¹ Az *environmental refugee* fogalom már egy évvel korábban, 1984-ben felbukkant egy dokumentumban, az International Institute for Environment and Development munkássága során. Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) p. 75-130.

⁴⁴² UNHCR (2011): *i.m.* p. 4-5.

⁴⁴³ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. p. 60.

⁴⁴⁴ Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) p. 13.

abból kifolyólag, hogy az eredeti élőhelyük már nem biztosítja számukra az alapvető szükségleteket.⁴⁴⁵

Lee Shin-Wha környezeti menekült-definíciójába beleértette mindazokat, akiknek a puszta életben maradásukhoz nincs más választásuk, mint elhagyni élőhelyüket, természeti vagy ember okozta ökológiai katasztrófa miatt, és az okok között említette a kormány környezetrombolói intézkedéseit is. Myers szerint a környezeti menekültek létbiztonsága talajerózió, aszály, elsivatagosodás és egyéb környezeti problémák miatt szűnik meg. Künce szerint a környezeti menekültek problémája ma a következő okok sorozatának következményeként jelenik meg: erdőpusztulás, sivatagosodás, talajerózió, vízhiány és aszály, az öntözött földek szikesedése, a mezőgazdaság káros környezeti hatásai, a biológiai sokféleség csökkenése, éghajlatváltozás, szélsőséges időjárás eseményei, betegségek és alultápláltság. Black az előzőekkel ellentétben azon az állásponton van, hogy kizárólag környezeti menekültek nem léteznek, mert a tényezők mindig szorosan kötődnek más politikai és gazdasági érdekekhez.⁴⁴⁶ Black definíciója áll a legközelebb a már fent említett IOM fogalomhoz. Trolldalen menekültfogalmába beleértette a természeti csapások; természeti kincsek kiaknázása; akaratlan áttelepítés (*involuntary resettlement*); ipari balesetek; háborúk utóhatásai; és klímaváltozás áldozatait.⁴⁴⁷

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) egy 2008-as jelentésében a környezeti migránsok három kategóriáját különítette el. Az első kategória a környezeti okokra visszavezethető migrálás (*environmentally motivated migrants*), akik azelőtt hagyják el élőhelyüket, hogy annak romlása megtörténne, és fontos elem még, hogy a környezet további romlását ebben az esetben megfelelő politikákkal meg lehetne állítani, illetve vissza lehetne fordítani. Ezeket az embereket gyakran gazdasági migránsként emlegetik. A második kategória azokra vonatkozik, akik már valamilyen bekövetkezett környezeti károk miatt távoznak (*environmentally forced migration*), úgy mint tengerszint-emelkedés, termőföld pusztulás. A harmadik csoportba tartoznak a környezeti menekültek (*environmental refugees*), akiknek már az életük is veszélyben van. Az IOM kidolgozott egy olyan definíciót, amely mindhárom felsorolt kategóriára érvényes lenne: „A környezeti migránsok (*environmental migrants*) olyan személyek, vagy személyek csoportja, akik valamilyen hirtelen vagy fokozatos, életüket és életfeltételeiket

⁴⁴⁵ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. p. 60.

⁴⁴⁶ Id. p. 60-61.

⁴⁴⁷ Black, Richard: *i.m.* p. 22.

*negatívan befolyásoló környezeti kényszerítő erők hatására kénytelenek elhagyni otthonukat, vagy erre a döntésre jutnak, akár országhatáron belül maradnak, akár külföldre távoznak.*⁴⁴⁸

A szerző véleménye szerint az IOM definíciója jól tükrözi a nemzetközi közösség álláspontját a kérdést tekintve. Sokan nem vonják kétségbe,⁴⁴⁹ hogy a környezeti faktorok emberéleteket is veszélyeztethetnek, és adott esetben súlyos emberi jogi jogsértések is történhetnek,⁴⁵⁰ azonban a szervezet elhatárolódik attól, hogy „menekültként”, ne pedig „migránsként” említse a kényszerszállásokat. Ennek egyik oka, hogy a Genfi Egyezmény definíciójába nem illeszthetők az üldözést kiváltó okok.⁴⁵¹ Fontos tényező viszont az is, hogy a menedékkérelem megadása jogokkal ruházza fel a menekülteket, a környezeti tényezők hatására menekülni kényszerülők száma pedig minden bizonnyal drasztikus ütemben nőni fog, így nem zárható ki pusztán a politikai akarathány sem.

Az FMO (*Forced Migration Online*) definíciója szerint a kényszerű migráció „*általános kifejezés a menekültekre, belső menekültekre (IDPs), illetve olyan emberekre, akik környezeti katasztrófák, vegyipari vagy nukleáris balesetek, éhínség, vagy pedig beruházások következtében kénytelenek távozni*”.⁴⁵²

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint nehéz meghúzni a határt, és valamelyik kategóriába beilleszteni ezeket a migránsokat, ugyanis – hasonlóan az IOM gondolataihoz – a konfliktusoknak mindig vannak környezeti, és gazdasági okaik is. A „menekült” (*refugee*) fogalomhasználat viszont helytelen az új típusú kényszerszállások konceptualizálására, mert ez egyrészt szűken értelmezett, hidegháborús kontextusból eredő definíció, másrészt fogalmilag sem illeszthető a meglévő rezsimbe.⁴⁵³

⁴⁴⁸ IOM (2008): *Expert Seminar: Migration and the Environment*. p. 22-23.

⁴⁴⁹ Olyan hangokat is hallani, akik szerint a környezeti tényezők egyáltalán nem vonhatók felelősségre az emberek migrációjáért, de ők vannak kisebbségben. Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) p. 14-15.

⁴⁵⁰ Lásd a későbbi fejezeteket.

⁴⁵¹ Lásd az 3.3.1-es fejezetet.

⁴⁵² Forced Migration Online: <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm> Letöltve: 2014. február 20.

⁴⁵³ UNHCR (2011): *i.m.* p. 8.

3.2. Mítosz vagy valóság? A legveszélyeztetettebb régiók

A klímaváltozás és annak káros hatásai súlyos következményekkel fognak járni a Föld egész lakosságára nézve. A környezeti okok miatti migráció leginkább Ázsiát, Afrikát és Latin-Amerikát érinti. Ázsiában a nagy népsűrűség és az alacsonyan fekvő tengerpartok (Banglades) okoznak problémát, Afrikában a szárazság és a vízkészlet hiánya, míg Latin-Amerikában, elsősorban Venezuelában és Uruguayban árvizek, Guatemalában és Mexikóban pedig extrém szárazság indukálhatja a migrációt.⁴⁵⁴

Kiribati, Tuvalu és a Maldív szigetek csak néhány példa arra, hogy a tengerszint-emelkedés országokat tüntethet el. A UNHCR szerint a klímaváltozás legdrasztikusabb manifesztációja egyértelműen a tengerszint-emelkedés következményeként említhető süllyedő államok lesz.⁴⁵⁵ NGO-k jelentései szerint Kiribati és Tuvalu 2050-re lakhatatlan lesz, lakói pedig a világ első klíma-menekültjei lesznek.⁴⁵⁶ Kiribati lakossága 100 ezerre tehető, Tuvalu pedig mindössze 10 ezer lakosú, de mindkét ország népsűrűsége nagy. A 2004-es Otin Taai Deklarációban a *World Council of Churches* figyelmeztetett arra, hogy az ember okozta klímaváltozás milyen hatásokkal jár majd a csendes-óceáni kis szigetállamokra, ezek között említették a tengerszint-emelkedést, egyre erősebb viharokat, tájfunokat, áradásokat, korallszigetek pusztulását, szárazságot, vízhiányt.⁴⁵⁷ A Tanács szerint Kiribati már most is súlyos károkat szenvedett, a sós víz betörése a szárazföldi területekre tönkreteszi a talajt és az édesvíz-készletet, a tengerpartok erodálódnak, a korallzátonyok pusztulnak.⁴⁵⁸

Banglades esetében a tengerszint-emelkedés 2080-ra partjainak 30%-át mossa majd el a számítások szerint, és áradásokkal, talajerózióval, extrém viharokkal is kénytelen lesz szembe nézni a klímaváltozás miatt. Szakértők szerint elképzelhető, hogy 2050-re Bangladesből 30 millió embert kell majd kitelepíteni a fenti okokból.⁴⁵⁹ Myers 200 millióra teszi azon környezeti menekültek számát, akiknek a tengerszint-emelkedés

⁴⁵⁴ Bierman, Frank – Boas, Ingrid: *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol*. Environment, November-December (2008) p. 2.

⁴⁵⁵ UNHCR (2008): *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. p. 7.

⁴⁵⁶ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) p. 8.

⁴⁵⁷ Id. p. 9.

⁴⁵⁸ World Council of Churches: http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water/otin-tai-declaration?set_language=en. (Letöltve: 2014. március 21.)

⁴⁵⁹ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) p. 11-12.

következtében kell menekülniük, és ebben a számban nincs benne az egyéb környezeti katasztrófák okozta vándorlás.⁴⁶⁰

Ezen becsléseket azonban óvatosan kell kezelni, hiszen kellő pontossággal szinte lehetetlen megjósolni, hány ember kerül potenciálisan veszélybe az emelkedő tengerszint miatt, és hány ember válhat környezeti menekültté (*climate refugee*), ugyanis – ahogy egy bangladesi esettanulmányból kiderül – a lakosság sokszor hatékony választ tud adni a környezeti kihívásokra, illetőleg a környezeti katasztrófák illetve a nemzetközi védelem szükségessége között nem biztos, hogy kapcsolat van.⁴⁶¹

3.3. Szabályozási keretek: elegendő védelem, vagy jogi vákuum?

3.3.1. A Genfi Egyezmény alkalmazhatósága

Ahogy már fentebb kifejtettem, az 1951. évi Genfi Egyezmény a menekülteket az alábbi okok miatt ismeri el: „...*faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai nézetei miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni...*”⁴⁶² A definícióból kitűnik, hogy ez egy restriktív meghatározás,⁴⁶³ csak a felsorolt feltételek valamelyikének fennállása idézi elő a menekültstátust. A terminológia nem fedi le azokat, akik a klímaváltozás hatásainak következtében voltak kénytelenek migrálni.⁴⁶⁴ A konvenció egy speciális történelmi és geopolitikai időszakban jött létre, a környezet védelmét nem tűzték ki célul a szerződő felek, és a környezet pusztulása és az emberi jogok között nem láttak akkor még ok-okozati kapcsolatot. Az egyezmény prioritása a II. világháború utáni, elsősorban politikai okokból való üldözést elszenvedők problémáira való megoldáskeresés volt. Csak az utóbbi évtizedben kezdte felismerni a nemzetközi közösség, hogy az emberi jogok és a környezet, illetve a migráció között szoros kapcsolat áll fenn.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Black, Richard: *i.m.* p. 7.

⁴⁶¹ Id. p. 8.

⁴⁶² A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951).

⁴⁶³ Chirala V., Sireesha: *i.m.* p. 372.

⁴⁶⁴ Id.

⁴⁶⁵ Salcedo Mesa, Rocca: *i.m.* p. 88.

Miért nem alkalmas tehát a meglévő Genfi Egyezmény a védelemre? Egyrészt, a definíció csak azokra vonatkozik, akik már átlépték az országhatárt,⁴⁶⁶ ez a fajta migráció azonban elsősorban belső migráció, határátlépés nélkül.⁴⁶⁷ Kolmannskog és Trebbi szerint ez a jövőben sem fog drasztikusan változni.⁴⁶⁸ Másodszor, a definíció rendkívül fontos eleme az „üldöztetés” (*persecution*), jogilag viszont a klímaváltozást nagyon nehéz üldöztetést kiváltó okként kezelni. A tengerszint-emelkedés, talajszikesedés, az egyre nagyobb károkkal járó időjárási jelenségek bár kétségkívül súlyos problémákkal járnak, mégsem érik el a Genfi Egyezmény *persecution*-fogalmának küszöbét a jelenlegi nemzetközi jogban. A kérdéshez hozzátartozik, hogy a klímaváltozás lehet-e egy személyben *persecutor*, vagyis ami az üldöztetést megvalósítja.⁴⁶⁹ A Genfi Egyezményt szűken értelmezve ugyanis csak az állam által megvalósított üldöztetés miatti félelem eredményezhet elismerést.⁴⁷⁰ De mi a helyzet akkor, amikor az állam mindent megtenne az állampolgárainak védelme érdekében, mégsem sikerül megvédeni őket? Kiribati és Tuvalu kormánya nem tehető felelőssé a klímaváltozásért, és a tengerszint-emelkedésért, és nem hajt végre egyetlen olyan cselekedetet sem, amelyeknek a környezet számára káros hatásuk lenne, így megvalósíthatnának súlyos emberi jogsértést, ezáltal állam általi üldöztetést. Felmerülhet a kérdés, vajon ilyen esetben nem lehetne-e az egész nemzetközi közösséget felelősségre vonni, vagyis mindazokat a fejlett és fejlődő országokat, amelyek szén-dioxid kibocsátása nagyban hozzájárul a klímaváltozáshoz, így a kis szigetállamok süllyedéséhez.

Ez azonban a Genfi menekült-fogalom teljes kifordítása és félreértelmezése. Az érintettek nem a saját államuk elől menekülnek, hanem egy olyan tényező elől, amelynek elhárításához még a kényszervándor állampolgársága szerinti állam is hozzájárul,⁴⁷¹ hiszen az állam legfontosabb érdeke a puszta léte. Kiribati és Tuvalu kormánya meg akarja védeni a saját állampolgárait, azonban erre nem képes. Ez tehát nem ugyanaz az eset, amelyre a Genfi egyezmény védelme kiterjedne. Végül pedig,

⁴⁶⁶ UNHCR (2011): *i.m.* p. 8-10.

⁴⁶⁷ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) p. 8.

⁴⁶⁸ Kolmannskog, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección.* International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 310.

⁴⁶⁹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 12-14.

⁴⁷⁰ Ez súlyos problémákat vetett fel, ugyanis sokszor állam alatti szervek cselekedeti váltottak ki jogsértéseket. Európában ezt a hiányosságot a Kvalifikációs Irányelvvel küszöbölték ki.

⁴⁷¹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 12-14.

nem elég pusztán az üldöztetés, hanem annak kell, hogy legyen valamilyen más aspektusa: faji, vallási, nemzetiségi, politikai vagy társadalmi csoporthoz való tartozás.

A környezeti katasztrófák ugyanakkor nem válogatnak, ilyen esetekben szinte lehetetlen megmondani, pontosan milyen okokból történt az üldöztetés, egy ország lakosságára egyformán súlyos következményekkel járnak. Az a felvetés, hogy tekintsék őket *meghatározott társadalmi csoportnak*, szintén nem állja meg a helyét,⁴⁷² mert ilyenkor kell, hogy legyen valamilyen alapvető, megváltoztathatatlan (*immutable*) vonás, amely a csoporthoz kötné őket, az üldöztetés ténye viszont nem az. A meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás azt jelenti, hogy valami olyan jellemző köti össze ezeket az embereket, amelyeket a csoport tagjai nem tudnak vagy nem akarnak megváltoztatni, mert az identitásuk részét képezi.⁴⁷³ A genfi definícióból tehát csak egy érvényesülhet a környezeti migránsok esetében, ez pedig az országhatár átlépése.⁴⁷⁴ Egyik másik kategória sem vonatkozik rájuk.

A *Canada vs. Ward-ügyben* az ausztrál Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a Genfi Egyezmény nem alkalmazható azokra az „*egyénekre, akik a jobb életkörülmények reményében, vagy pedig természeti katasztrófák miatt kénytelenek elhagyni élőhelyüket, még akkor sem, ha az állampolgárságuk szerinti állam képtelen védelmet nyújtani nekik.*”⁴⁷⁵ A bíróság álláspontja szerint az üldöztetés-fogalom az egyezményben behatárolja a humanitárius alapon történő elismerést, még akkor is, ha súlyos járványról, éhínségről legyen is szó, az egyezmény menekültfogalma alkalmazhatatlan. A Lordok Háza is ugyanezen az állásponton volt, önmagában a fent felsorolt veszélyek nem alapozzák meg a jogalapot, legyenek bármennyire komolyak is, csak a konvencionális okok miatti fenyegetés az, ami miatt meg lehet adni a vándornak a menedékkérelmet. Az új-zélandi Refugee Status Appeals Authority is úgy érvelt, hogy Tuvalu minden állampolgára ugyanolyan veszélynek van kitéve, és nincs arról szó, hogy a kérelmezőket be lehetne sorolni az öt kategória valamelyikébe.⁴⁷⁶

Mindezek ellenére a nemzetközi menekültjoggal foglalkozó szerzőtársadalom megosztott abban a kérdésben, hogy a Genfi Egyezmény menekültfogalmát ne

⁴⁷² Id. p. 12-14.

⁴⁷³ Foster, Michelle (2007): *International Refugee Law and Socio-Economic Rights*. Refuge From Deprivation. Cambridge University Press. p. 296.

⁴⁷⁴ UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches*. p. 31.

⁴⁷⁵ *Canada (Attorney General) v. Ward*, 21937. 30 of June 1993

⁴⁷⁶ UNHCR (2011): *i.m.* p. 13-14.

alkalmazzák-e szélesebb körben. Salcedo Mesa szerint az 1951-es egyezménynek el kellene ismerni a környezeti okok miatti kényszervándorokat menekültként, és mindenképpen az egyezmény egy tágabb értelmezése lenne kívánatos. Úgy véli, hogy sokszor a transznacionális cégek környezetromboló aktusai vezetnek oda, hogy élehetlenné válik az emberek korábbi lakóhelye, erre viszont mindenképpen valamilyen nemzetközi jogi megoldást kéne találni, amit ő a Genfi Egyezmény keretein belül képzel el, az érintetteket ő ugyanis egy meghatározott csoport tagjainak gondolja.⁴⁷⁷ Azt azonban már fentebb kifejtettem, hogy miért alkalmazhatatlan ez a kategória. R. Gunning egy 1989-es tanulmányában szintén amellel foglal állást, hogy az 1951-es Genfi Egyezmény menekült-fogalmát ki kellene terjeszteni az 1969-es Addisz Abebai-i Egyezményhez hasonlóan, ő azonban ekkor még nem a környezet pusztulásában látta a nexust, hanem abban, hogy az emberi jogokat minél szélesebb körben meg lehessen védeni.⁴⁷⁸

Az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül is voltak élénk viták voltak abban a kérdésben, hogy ne terjesszék-e ki a menekültfogalmat azokra, akik természeti katasztrófák elől menekülnek. 2000-ben aztán lekerült a napirendről ez a pont, ugyanis rendkívül nehéz lett volna egy egységes definíciót találni, a „környezeti menekült” nem elégséges a probléma inherens voltából fakadóan, a természeti katasztrófák ugyanis jönnek-mennek, és az ENSZ szerint sincs egy üldöző (*persecutor*).⁴⁷⁹

A bíróságok/hatóságok eddigi gyakorlatából látszik, hogy a Genfi konvenció alkalmazhatatlan erre az új típusú kihívásra. Ha menekültként nem lehet elismerni őket, akkor vajon milyen más védelmi mechanizmusokban részesülhetnek? Alkalmazhatóak-e az egyes nemzetközi instrumentumok a védelmükben?

3.3.2. A Cartagenai Nyilatkozat és az Addis Abebai Egyezmény

A 2. fejezetben említett két instrumentum menekült-fogalma bővebb, mint a Genfié. Az Afrikai Egységszervezet (*Organization of African Unity*) 1969-es egyezménye az 1. cikk (1) bekezdésében átveszi a Genfi Egyezmény menekült-fogalmát, a (2) bekezdésben ugyanakkor kibővíti⁴⁸⁰ azt: „a menekült-fogalom minden olyan személyre

⁴⁷⁷ Salcedo Mesa, Rocca: *i.m.* p. 81-82.

⁴⁷⁸ Gunning, Isabelle: *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View*. Volume 13, Issue 1. (1989) p. 35-37.

⁴⁷⁹ Salcedo Mesa, Rocca: *i.m.* p. 103.

⁴⁸⁰ Gunning, Isabelle: *i.m.* p. 37.

*alkalmazandó, aki külső agressziónak, megszállásnak, idegen uralomnak vagy a közrendet súlyosan megzavaró cselekményeknek van kitéve...*⁴⁸¹ Kulcsfontosságú ebben a definícióban a környezeti migránsokat tekintve az, hogy lehet-e klímaváltozás⁴⁸² hatásait mint a „közrendet súlyosan megzavaró” cselekményeket olyanként értelmezni, amelyik kiváltja a menekültstátust. Edwards érvelése szerint elméletileg nincs akadálya annak, hogy újfajta értelmezést nyerjen így az egyezmény, de arra rámutat, hogy attól, mert a szomszédos államok menedéket nyújtanak a menedékkérőknek, nem deklarálják⁴⁸³ azt, hogy az egyezmény 1. cikkének (2) bekezdése értelmében vett kiterjesztett fogalom (kimondottan a környezeti károk) miatt nyújtának védelmet. Az pedig, hogy egy állam mivel érvel, alapvető fontossággal bír az egyezmények értelmezésekor. Edwards szerint a természeti katasztrófák áldozatainak nyújtott segítséget inkább úgy kell értelmezni, mint az átmeneti védelem fejlődéséhez való hozzájárulást humanitárius alapokra helyezve, semmint szokásjogi alapot, és semmiféleképpen sem szerződéses kötelezettségként.⁴⁸⁴

Kälin és Schrepfer szerint az egyezménynek nincs környezeti vonatkozása, de attól nem zárkóznak el, hogy esetleg a jövőben tágabban értelmezze a jog az egyezményt, utat engedve így a védelemnek. Ugyanakkor, Kälin szerint ha a kormány felelőssé tehető valamilyen természeti katasztróféért, mert nem tette meg a megfelelő óvintézkedéseket, vagy elmulasztotta a segítségnyújtást, úgy már alkalmazható az egyezmény.⁴⁸⁵ Okoth-Obbo szerint a „közrendet súlyosan megzavaró cselekmények” definíció – bár tágnak tűnik –, mégsem éri el maradéktalanul a célját, pont azért, mert kategorizálja ezeket a cselekményeket.⁴⁸⁶ Gino J. Naldi ugyanakkor úgy érvel, hogy az OAU egyezmény magában foglalja a klíma-menekültek védelmét is, ugyanis míg a Genfi Egyezmény az egyénre fókuszált, egyéni üldöztetéstől való félelem szükséges a definíció szerinti menekültstátus megadásához, addig az Afrikai Egységszervezet

⁴⁸¹ Addisz-Abebai Egyezmény az afrikai menekültkérdés egyes speciális vonatkozásairól (1969).

⁴⁸² Az Afrikai Unió 2009-es Kampala Egyezménye kifejezetten szól a környezeti katasztrófákról, de ez a belső menekülteket védi, így dolgozatom szempontjából irreleváns.

⁴⁸³ Lásd még: Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 318.

⁴⁸⁴ UNHCR (2011): i.m. p. 15.

⁴⁸⁵ UNHCR (2012): i.m. p. 48.

⁴⁸⁶ Okoth-Obbo, George – O’Connor, Courtney Mireille – Kjaerum, Morten – Chantavanich, Supang (2003): *Regional Approaches to Forced Migration*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiilligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 31-47.

hibásnak tartotta ezt a szűk definíciót, pont azért, mert nem veszi számításba a speciálisan Afrikában jellemző problémákat, így például a nemzeti felszabadítási mozgalmakat, környezeti katasztrófákat (szárazság, éhínség), amelyek tömeges kényszervándorlásokat okoznak.⁴⁸⁷

Hasonló analógia lenne alkalmazható a Cartagenai Nyilatkozat III (3)⁴⁸⁸ cikkére is, amelyben menekült az a személy, aki „*az élőhelyét, biztonságát, vagy szabadságát veszélyeztető általános erőszak, külső agresszió, belső konfliktus, az emberi jogok tömeges megsértése vagy egyéb, a közrendet súlyosan megzavaró körülmények miatt kénytelen menekülni*”.⁴⁸⁹ Az Amerikai Államok Szervezete (OEA – *Organización de los Estados Americanos*) felismerte, hogy a klímaváltozás negatív hatásai egyre nagyobb mértékben okoznak emberi jogsértéseket, és egyik célkitűzése mind az államok, mind a népesség adaptációs lehetőségeinek növelése. A baj csak az, hogy nem szólnak a deklarációi a határon átvélő migrációról, csakúgy, mint a Kampalai Egyezmény, itt is a belső menekültek védelméről van inkább szó.⁴⁹⁰

Latin-Amerikában a menekültvédelem a Cartagenai Nyilatkozat nyomvonalán fejlődött, a menekült-fogalmat 14 latin-amerikai ország átvette a nemzeti joganyagába is.⁴⁹¹

A régióban nincs teljes egyetértés a Cartagenai Nyilatkozat alkalmazásával kapcsolatban, Costa Rica, Panama és Venezuela aggodalmukat fejezték ki az egyezmény bővebb menekültfogalmával kapcsolatban. Ezek többek között a következők: a menekültfogalom helytelen értelmezése és alkalmazása olyan személyekre, akik belső feszültségek, politikai instabilitás, általános erőszak, vagy belső fegyveres konfliktus miatt menekülnek; az egyezmény alkalmazhatósága tömeges vándorlás esetén (tipikusan ilyen lehet a környezeti problémák miatti kényszermigráció); a nem egyértelmű szabályozást azt tekintve, hogy a veszély ami miatt menekülnek, egyedüli vagy csoportos, illetve veszélyeztet-e a migránsok életet

⁴⁸⁷ Okoth-Obbo, George: *Thirty Years On: A Legal Review of the 1969 OAU Refugee Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*. Refugee Survey Quarterly, Vol. 20, No. 1. (2001) p. 87.

⁴⁸⁸ „...considere también como refugiados a las personas que han huido de sus países porque su vida, seguridad o libertad han sido amenazadas por la violencia generalizada, la agresión extranjera, los conflictos internos, la violación masiva de los derechos humanos u otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público.”

⁴⁸⁹ Cartagenai nyilatkozat a menekültekről (1984).

⁴⁹⁰ UNHCR (2012): i.m. p. 49.

⁴⁹¹ UNHCR: *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solution Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984*. International Journal of Refugee Law. (2006) p. 262-263.

vagy sem; illetve a benne foglaltak elérték-e a szokásjog szintjét.⁴⁹² Aggodalmakat váltott ki az is, hogy a „közrendet súlyosan megzavaró tényezők” (*otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público*) vajon mit takarnak. Eszerint bárkinek meg lehetne adni a menedéket, aki természeti katasztrófák elől menekül. Franco és Santistevan De Noriega szerint ez azonban csak akkor állja meg a helyét, ha ok-okozati kapcsolat van az életet fenyegető esemény és a közrendet súlyosan megzavaró tényező között. A kiváltó oknak valósnak, aktuálisnak és valódi fenyegetésnek kell lennie. Tehát egy közrendet megzavaró eseménysorozat miatt nem lesz valaki menekült, ahhoz tényleges fenyegetés is szükséges. Ezek az emberek ilyenkor nincsenek *üldöztetésnek*⁴⁹³ kitéve. Ennél is fontosabb, hogy ember által okozott cselekmény következtében kell fennállnia a közrendet súlyosan megzavaró tényezőknek, tehát a természeti katasztrófák nem állítják be a menekültstátust.⁴⁹⁴ Ezt a Nemzetközi Konferencia a Közép-amerikai menekültekről (*Conferencia Internacional sobre los refugiados centroamericanos – CIREFCA*) is egyértelműsítette.⁴⁹⁵ De Andrede szerint ez a tágabb menekült-fogalom inkább humanitárius jellegű, a menekültstátushoz kell egy életveszélyes szituáció, amelyet a fent felsorolt öt ok egyike idéz elő.⁴⁹⁶

Murillo González a kényszerű migráció okai között egyáltalán nem tesz említést a környezeti tényezőkről. A régióbeli kényszerszermigráció okai között az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog tömeges megsértését, a belső konfliktusokat, általános erőszakot, gender kérdések miatt üldözést, politikai nézetek miatt üldözést említi.⁴⁹⁷

Demant⁴⁹⁸ szerint a környezeti katasztrófákat, a klímaváltozás hatásait, annak mind társadalmi, mind gazdasági vetületeit nem szabad a „hagyományos” problémáktól elkülönülten kezelni, mert ezeknek egymást erősítő hatásuk van. Szerinte sem illeszthető a környezetpusztulás miatti kényszerszermigráció a Genfi keretbe, és ő tovább

⁴⁹² Id.

⁴⁹³ Az üldöztetés fogalma nincs definiálva a Genfi Egyezményben, csak annak okai.

⁴⁹⁴ Franco, L. – Santistevan de Noriega, J (2004).: *La contribución del proceso de Cartagena al desarrollo del derecho internacional de los refugiados en América Latina*. Memoria del Vigésimo Aniversario de la Declaración de Cartagena Sobre los Refugiados. p. 85-93.

⁴⁹⁵ „*otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público, deben ser resultado de actos del hombre y no de desastres naturales.*” *Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina*. Conferencia Internacional sobre refugiados centroamericanos. CIREFCA, Guatemala, 1989. p. 11.

⁴⁹⁶ Fischel de Andrade, José H: *Regional Policy Approach and Harmonization: A Latin American Perspective*. International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998) p. 402-404.

⁴⁹⁷ Murillo González, Juan Carlos: *La protección internacional de los refugiados en las Américas*. Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los refugiados. (é.n.) ACNUR, Costa Rica. p. 265-266.

⁴⁹⁸ Eva Demant, Chief of the Resettlement Section.

megy, ugyanis úgy gondolja, hogy jelenleg egyetlen olyan nemzetközi instrumentum sincs, amely hatékonyan tudná kezelni a problémát.⁴⁹⁹ Ebből tehát látszik, hogy még a Genfinél sokkal bővebb Cartagenai Nyilatkozatot sem tekinti megoldásnak a problémára, ahogy a kiegészítő és átmeneti védelmi mechanizmusokat sem.

3.4. Kiegészítő védelmi mechanizmusok

Az 3.1.-es és az 3.1.1-es fejezetből kiderült, hogy a klímaváltozással összefüggésbe hozható migráció elszenvedőire még egy, mindenki által elfogadott definíció sem létezik, az új jelenség szabályozása pedig végképp hézagos. A nemzetközi menekültjog alapinstrumentuma, a Genfi Egyezmény keretei közé nem illeszthetők, és a regionális dokumentumok – Addisz Abebai Egyezmény és a Cartagenai Nyilatkozat – alkalmazásakor sem kristályosodott még ki az a gyakorlat, vajon a szélesebb menekültfogalom ellenére megilleti-e őket a menekültstátus. Az viszont kétségtelen, hogy a talajerosztás, szélsőséges időjárási körülmények, tengerszint-emelkedés olyan alapvető emberi jogokat sértenek, mint az élethez, egészséghez, tulajdonhoz, kultúrához, önrendelkezéshez való jog. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy az emberi jogok védelme még a mai nemzetközi jogban is sok kívánnivalót hagy maga után, a klímaváltozás kérdését tekintve pedig pont azok a régiók a legveszélyeztetettebbek, ahol az emberi jogok betartása és védelme koránt sem járnak élen.⁵⁰⁰ A Genfi Egyezmény védelmi rendszerét kiegészítendő a nemzetközi jog ismeri az úgynevezett *kiegészítő védelmi mechanizmusokat* (*complementary* vagy *subsidiary protection*), mely az emberi jogokat hívja segítségül. Az egyes emberi jogi instrumentumok (*Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*, *Kínzás Elleni Egyezmény*), nemzetközi jogelvek (*non-refoulement*) és regionális, nemzeti szabályozások (Európai Unió Kvalifikációs irányelve, USA, Mexikó, Új-Zéland, Kanada) hatékony védelmet nyújthatnak azoknak, akik kívül esnek a rendszeren.

A kiegészítő védelem, mint fogalom az 1990-es években került előtérbe, de az eredetéhez egészen a Nemzetek Szövetségéig kell visszamenni, ez akkor még a diplomáciai és konzuli jogi jogsértésekre adott válasznak volt tekinthető. Jogi

⁴⁹⁹ Demant, Eva: *30 años de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. Avances y desafíos de la protección de refugiados en Latinoamérica*. Agenda Internacional. Año XX, No 31. (2013) p. 137-138.

⁵⁰⁰ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. p. 16.

értelemben a kiegészítő védelmi mechanizmus olyan védelmi formát jelent, amelyet államok garantálnak olyan egyéneknek, akik nemzetközi védelemre szorulnak, de kívül esnek a Genfi Egyezmény szabályozási körén. Emberi jogi szerződéseken és emberi jogi elveken, így a visszaküldés tilalmán (*non-refoulement*) alapulnak.⁵⁰¹

A *non-refoulement* szokásjogi szabály is, de a Genfi Egyezmény 33. cikke,⁵⁰² a Kínzás elleni egyezmény 3. cikke,⁵⁰³ beleértve a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. cikke,⁵⁰⁴ és az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikke is rendelkezik róla.⁵⁰⁵ Vagyis, senkit nem lehet visszaküldeni olyan helyre, ahol élete vagy szabadsága veszélyben lenne, illetve kínzásnak, vagy más megalázó, embertelen bánásmódnak lenne kitéve. Míg a Genfi Egyezményben ez a jog nem korlátozhatatlan, és bizonyos esetekben ettől eleshet olyan személy, „*akiről alaposan feltételezhető, hogy veszélyeztetni annak az országnak biztonságát, amelynek területén van, vagy aki, mivel különösen súlyos bűncselekményért jogerősen elítélték, veszélyt jelent az illető ország lakosságára nézve*”,⁵⁰⁶ addig az emberi jogi rezsimben abszolút jog ez.⁵⁰⁷ Elméletileg minden emberi jogi jogsértés beállítaná a *non-refoulement*-t, a gyakorlatban ez azonban nem ennyire egyszerű. A *Kacaj v. Secretary of State for the Home Department*-ügyben elhangzott, hogy a kérelmezőnek olykor szinte lehetetlen bebizonyítania, hogy származási országában embertelen bánásmódnak lenne kitéve.⁵⁰⁸ A gazdasági és szociális jogok tekintetében még delikátabbá válik a kérdés, a bíróságok kínosan ügyelnek arra, hogy alaposan körülírják az „*embertelen bánásmód*” fogalmat, ellenkező esetben bármilyen ügy nemzetközi védelmet vonhatna maga után, ahol a gazdasági és szociális jogok akár csak a legkisebb mértékben sérülnek, pl. munkanélküliség esetében. Az azonban kétséges, hogy a klímaváltozás hatásai vajon kimerítik-e az embertelen bánásmód fogalmat (láttuk fentebb, hogy a *persecutor*-fogalom küszöbét nem éri el), a nemzetközi jogászok szerint nem.⁵⁰⁹

⁵⁰¹ McAdam, Jane (2007): *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford University Press. p. 19-24.

⁵⁰² *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)*

⁵⁰³ *A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény (1984)*

⁵⁰⁴ *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)*

⁵⁰⁵ *Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)*

⁵⁰⁶ *A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)* 33. cikk.

⁵⁰⁷ McAdam, Jane (2007): *i.m.* p. 22.

⁵⁰⁸ *Klodiana Kacaj v. Secretary of State for the Home Department*, [2002] EWCA Civ 314, United Kingdom: Court of Appeal (England and Wales), 14 March 2002

⁵⁰⁹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 16.

A két legfontosabb jog a kiegészítő védelmi mechanizmus ernyője alatt az élethez való jog, és a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetés tilalma. Ez nem jelenti azt, hogy csak ez a kettő hívja életre a *non-refoulement* elvet, de ezt a kettőt ismeri el a nemzetközi jog olyanként, amelyek veszélybe kerülése esetén feltétlenül szükséges a visszaküldés tilalma.⁵¹⁰ A kiegészítő védelmi mechanizmusok egyik gyenge pontja, hogy főként regionális viszonylatban alkalmazzák őket, az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Amerikai Emberi Jogi Egyezmény alkalmazása során alakult ki a joggyakorlata. Afrikában ennek nincsenek gyökerei. A másik gyenge láncszem a gazdasági és szociális jogok védelme. A rendszer igyekszik kizárni azokat, akik gazdasági, vagy pedig a környezeti okok miatt vándorolnak.⁵¹¹

3.4.1. Az élethez való jog

Az élethez való jog alapvető emberi jog, mind a nagy univerzális, mind pedig regionális emberi jogi egyezményekben megtalálhatóak.⁵¹² Az Emberi Jogi Bizottság egyik általános kommentárjában kifejtette, hogy ez a jog nem derogálható még olyan szükséghelyzetben sem, amely egy nemzet biztonságát fenyegetné.⁵¹³ Az élethez való jog szorosan összefügg más emberi jogokkal, úgy mint az élelemhez, ivóvízhez, megfelelő életkörülményekhez való jogok, a globális felmelegedés pedig súlyos károkat okoz a mezőgazdaságban, halászatban, talajszikesedéshez vezethet, így veszélyezteti ezeket az alapvető jogokat. McAdam érvelése szerint, amelyet az ENSZ Emberi Jogi Bizottság egyik megállapításának analógiájára alapoz, a klímaváltozás miatti környezetpusztulást lehetne az élethez való jog veszélyeztetésének értékelni.⁵¹⁴ Azonban a gyakorlatban minden eset egyedi, ezért annak súlyossága döntené el, hogy sérül-e az élethez való jog.⁵¹⁵ Véleményem szerint McAdam ezzel akarva-akaratlanul is rámutatott ennek gyengeségére. Ha ugyanis az államok, döntéshozók diszkrecionális jogkörén múlik az, hogy nyújtanak-e védelmet olyan esetekben, amelynek a

⁵¹⁰ Id. 18.

⁵¹¹ Betts, Alexander: *A Survival Migration: A New Protection Framework*. Global Governance 16. (2010) p. 365.

⁵¹² Id. *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* 3. cikk, *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* 6. cikk, *Emberi Jogok Európai Egyezménye* 2. cikk, *Amerikai Emberi Jogi Egyezmény* 4. cikk, *Embereket és Népeket Jogainak Afrikai Chartája* 4. cikk, *Arab Emberi Jogi Charta* 5. cikk.

⁵¹³ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 6: Article 6 (Right to Life)*, 30 April 1982, paragraph 1.

⁵¹⁴ UNHCR (2011): *i.m.* p. 19.

⁵¹⁵ Id. p. 20.

szabályozása kiforratlan, és az esetek súlyosságát skála-szerűen bírálják el, akkor biztosítható, hogy nagyon sok esetben ítélik majd meg úgy a helyzetet, hogy az adott esemény nem veszélyezteti az illető életét. A klímaváltozással és a menekültjoggal foglalkozó szakértők mind egyetértenek abban, hogy milliókat érint ez a problémahalmaz, így figyelembe kell venni azt is, hogy a recipiens államok társadalmi és gazdasági rendszere nem biztos, hogy megfelelő adaptációs képességekkel rendelkezik a környezeti menekültek befogadását, integrálását tekintve.

Weeramantry bíró a *Bős-Nagymaros-ügy* kapcsán különvéleményében hangoztatta, hogy „a környezet védelme a mai emberi jogi rezsim egyik vitális kérdése...elengedhetetlenül szükséges az egészséghez és az élethez való jogok gyakorlásához”.⁵¹⁶

Az Európai Emberi Jogi Bíróság a *Budayeva v. Russia-ügyben* úgy találta, hogy az állam felelőssége az egyének életének védelme, és ez kiterjed a természeti katasztrófákra is, ahol nagy azok kockázata.⁵¹⁷ Ez egy rendkívül fontos érv a jövőbeli jogfejlődést tekintve, ugyanakkor, mivel az államok természeti katasztrófákra való válaszadási képessége meglehetősen limitált, kérdéses, hogy ez valóban megfelelő védelmet nyújthat-e. Illetve az sem egyértelmű, hogy ez vajon a klímaváltozásból következő természeti csapásokra is értendő-e.

Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság rámutatott az élethez való jog és a fizikai környezet közötti kapcsolatra a *Yanomami-ügyben*, illetve az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság a *Yakye Axa v. Paraguay-ügyben* megállapította, hogy az őslakosok erőszakos elköltöztetése a földjeikről megsértheti az élethez való jogot és az emberi méltósághoz való jogot is.⁵¹⁸ Az Afrikai Emberi Jogi Bizottság szintén úgy foglalt állást, hogy sérült az élethez és az egészséghez való joguk azoknak, akiktől Mauritániában elkobozták a földjeiket.⁵¹⁹

Ramcharan, kimondottan az emberi jogokra specializálódott jogász szerint „a környezet pusztulása egész csoportok életét veszélyeztetheti; a kapcsolat az élethez való jog és a környezet között evidens.”⁵²⁰

⁵¹⁶ *Bős-Nagymaros-ügy*, Nemzetközi Bíróság, 1997.

⁵¹⁷ *Budayeva and others v. Russia* (Applications nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02), ECtHR, Judgment of 29 September 2008

⁵¹⁸ *Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay*. Judgment of June 17, 2005.

⁵¹⁹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 21.

⁵²⁰ Salcedo Mesa, Rocca: *i.m.* p. 93.

Kolmanskogg és Trebbi felvetnek egy érdekes gondolatot, szerintük az emberi jogok súlyos és szisztematikus megsértése egyenlő az üldözéssel (*persecución*), és mind a természeti katasztrófák, mind pedig a fegyveres konfliktusok súlyosan sértik az emberi jogokat.⁵²¹ Ezen a gondolatmeneten elindulva azonban nemcsak a kiegészítő védelmi mechanizmusok, hanem szélsőséges esetben még akár a Genfi Egyezmény is alkalmazható lenne, ha a klímaváltozás hatásait mind üldözést tekintjük. Továbbá, ez azt jelentené, hogy az államok akkor is súlyosan megsértenék az emberi jogokat, ha meg akarnák védeni az egyéneket, pusztán nincs megfelelő kapacitásuk, infrastruktúrájuk ehhez.⁵²² Véleményem szerint ennél mindenképpen cizelláltabb megközelítést kíván a kérdés.

Látható tehát, hogy a fizikai környezetben bekövetkező változások és az élethez való jog közötti kapcsolatot a különböző bírói fórumok is elismerik. Ez mindenképpen öröndetes hír figyelembe véve azt, hogy egy rendkívül súlyos és tömegeket érintő problémával nézhet szembe belátható időn belül a nemzetközi közösség. Ha a környezet pusztulása sértheti az élethez való jogot, az élethez való jog veszélyeztetése életre hívja a *non-refoulement* elvet, akkor az emberek számára ez a kiegészítő védelmi kategória létező alternatíva lehet.

3.4.2. Kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya tiltja a kínzást, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot.⁵²³ Az Emberi Jogi Bizottság nem tartja kívánatosnak azt, hogy tételszerűen felsorolja a kegyetlen bánásmód formáit illetve hogy élesen elhatárolja egymástól ezeket a cselekedeteket, ez mindig az adott körülményektől és szituációtól függ.⁵²⁴ Ebből látszik, hogy nagyon nehéz annak eldöntése, hogy az egyes esetekben a PPJNE (ICCPR) 7. cikkének mely aspektusáról van szó.⁵²⁵

⁵²¹ Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 319.

⁵²² Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) p. 22.

⁵²³ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 7. cikk.

⁵²⁴ Human Rights Committee, General Comment 20. Article 4. 1994.

⁵²⁵ UNHCR (2011): *i.m.* p. 23.

A 7. cikk magával vonja a *non-refoulement* kötelezettségét,⁵²⁶ azonban a klímaváltozás következményeivel összhangban nem biztos, hogy életre lehet hívni ezen egyezmény 7. cikke alapján ezt a nemzetközi szokásjogi elvet. A természeti katasztrófák, legyenek akár emberi tevékenységek következtében előidéztettek, kétséges, hogy megfeleltethetőek-e a mai nemzetközi jogban értett kínzás fogalmának.⁵²⁷

A *Soering v. United Kingdom*-ügy óta az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikkét egy gátként tekintik, amely nem engedi, hogy egy személyt olyan helyre küldjenek vissza, ahol az illető kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód *veszélyével* kell hogy szembenézzon. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a 3. cikk abszolút jellegű, nem enged mérlegelési lehetőséget az államoknak semmilyen körülmények között. A bíróság nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy egy esetleges általános erőszak vajon megsértheti-e a 3. cikket. Ehhez az kell, hogy az erőszak mértéke elérjen egy szintet, „*real risk of ill-treatment simply by virtue of an individual being to such violence on return*”.⁵²⁸ A brit UK Asylum and Immigration Tribunal az egyik ügyben (*AM & AM*) úgy érvelt, hogy a nagyon rossz humanitárius körülmények, úgy mint az élelemhez, menedékhez és egyéb, az élethez szükséges alapfeltételekhez való hozzájutás veszélye még nem sérti az egyezmény 3. cikkét. Ez pedig egy nagyon magas küszöböt állít fel a környezeti menekülteket tekintve. Igaz ugyan, hogy a klímaváltozás hatásai az alapvető életfeltételeket károsíthatják, a 3. cikk viszont csak akkor alkalmazható, ha az egyén már kimondottan valami súlyos, extrém bánásmód áldozata lett, semmiképpen sem lehet hivatkozni rá akkor, ha az esemény még nem következett be, vagy pedig várhatóan a jövőben lesznek súlyos következményei. A romló környezeti életfeltételek miatti migránsok számára tehát nem jelent ez valós alternatívát, ugyanis egy esetleges, a jövőben bekövetkező eseményre nem vonatkozik.⁵²⁹

3.4.3. Gazdasági és szociális okok

Az emberi jogi szerződések és a védelmükre létrehozott testületek hagyományosan nem fektettek akkora hangsúlyt a gazdasági, szociális, kulturális jogokra, mint a polgári és politikai jogokra. Mindez ahhoz vezetett, hogy a polgári és politikai jogokhoz

⁵²⁶ Id.

⁵²⁷ Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 321.

⁵²⁸ Id. p. 24.

⁵²⁹ Id. p. 25.

inherensen hozzátartoznak a gazdasági és szociális jogok. A gazdasági és szociális jogsértéseket ezért az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértéseként is értékelik a bírói fórumok. A *D. v. United Kingdom-ügyben* a kérelmezőt nem küldték vissza a származási országába, ahol elérhetetlennek bizonyult számára az orvosi ellátás igénybevétele, ezt pedig a klímaváltozás hatásaival (élelem és vízhiány stb.) összefüggésben nagyon gyakran idézik fel, mint egy potenciális kiegészítő védelmi mechanizmust. A fent megnevezett ügyben az Európai Emberi Jogi Bíróság összefoglalta, hogy az illető származási országába való visszaküldés veszélyeztetné a kérelmező életkilátásait a meglehetősen szegényes egészségügyi ellátásnak köszönhetően, és mentális és fizikai szenvedést is okozna neki.⁵³⁰ Ezzel szemben az *N. v. United Kingdom-ügyben* megállapította a bíróság, hogy „*az a tény, hogy a kérelmező körülményei, beleértve a várható élettartamát, lecsökkenne annak következtében, hogy elutasítják a kérelmet, önmagában nem elégséges a 3. cikk szerinti jogsértéshez.*”⁵³¹ Látható tehát, hogy a bíróság egy nagyon magas küszöböt állított fel. Ahhoz, hogy a klímaváltozás hatásai miatti kényszervándorok számára ez egy valós védelem legyen, még valószínűleg évtizedek fognak eltelni.

3.4.4. Az átmeneti védelemről szóló EU-s irányelv

A Tanács 2001/55/EK irányelvét a tömeges beáramlás esetén nyújtandó átmeneti védelemről 2001. július 20-án fogadták el, és 2002. december 31-ig minden tagállamnak át kellett ültetnie a belső jogba.⁵³² Az irányelv 2. cikk (c) pontja értelmében a „*lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek harmadik ország állampolgárai vagy hontalan személyek, akiknek el kellett hagyniuk származási országukat, illetve régiójukat, illetve evakuálták őket, különösen nemzetközi szervezetek fellépésének eredményeképpen, és akik az adott országban fennálló helyzet miatt nem képesek biztonságos és tartós feltételek mellett visszatérni, akik a Genfi Egyezmény 1A. cikkének, vagy más nemzetközi védelmet nyújtó nemzetközi vagy nemzeti jogszabályok hatálya alá tartoznak, különösen olyan személyek, akik fegyveres konfliktus, vagy helyi erőszakos cselekmény helyszínéről menekültek el, és ki vannak téve emberi jogaik*

⁵³⁰ Id. p. 26.

⁵³¹ Id. p. 26.

⁵³² Kende Tamás – Szűcs Tamás szerk. (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. p. 684.

rendszeres, vagy általános megsértése komoly kockázatának, illetve ennek áldozatait.”⁵³³

McAdam szerint ez nyújthatna védelmet a környezeti menekülteknek, ugyanis a 2. cikk (c) pontja nem definiálja pontosan, kik esnek a hatálya alá,⁵³⁴ és ahogy láthattuk a korábbi fejezetekből, az emberi jogaik súlyosan sérülnek.

Az irányelv megszövegezésekor a különböző delegációk között vita volt abban a tekintetben, hogy a környezeti okok miatti lakóhely-elhagyást belefoglalják-e az irányelvbe. A finnek bele szeretnék volna foglalni az irányelv végső szövegébe, azonban a belgák és spanyolok tiltakozása miatt végül nem került bele explicite a szövegbe.⁵³⁵

A tömeges beáramlást (*mass influx*) nem definiálja az irányelv, ugyanakkor az, hogy az irányelv az átmeneti védelem nyújtását a tömeges beáramlással összeköti, gyengítheti ezt a típusú védelmet. Nem tisztázott ugyanis az, hogy egyéni esetekben alkalmazható-e.⁵³⁶ A kérelmező akkor is védelemre szorulhat, ha nincs szó tömeges áramlásról.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint az államok nyújthatnának átmeneti védelmet azoknak, akik a klímaváltozás hatásainak, természeti katasztrófáknak, vagy akut distressz egyéb formáinak vannak kitéve.⁵³⁷ Des Browne, korábbi brit belügyminiszter szerint a direktíva lehetőséget ad majd a tagállamoknak a humanitárius segítségnyújtásra háború és természeti katasztrófák áldozatainak, és gyorsabb reagálást tesz majd lehetővé az emberi szenvedés megelőzését tekintve.⁵³⁸

Az átmeneti védelemről szóló irányelvet 2011. nyaráig nem alkalmazták, habár az arab tavasz kapcsán ez felmerült,⁵³⁹ de akkor sem természeti katasztrófák miatti okokból.

⁵³³ 2001/55/EK irányelv a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről

⁵³⁴ UNHCR (2011): i.m. p. 38-39.

⁵³⁵ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) p. 316.

⁵³⁶ Id. p. 317.

⁵³⁷ UNHCR: *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. 2009. pp. 9.

⁵³⁸ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: i.m. p. 317.

⁵³⁹ Kende Tamás – Szűcs Tamás szerk. (2011): i.m.. p. 684.

3.4.5. A 2011/95/EU-s irányelv mint alternatív védelem

Az Európai Tanács 2004/83/EK irányelve szerint kiegészítő védelemre jogosult az a személy, aki „*olyan harmadik országbeli állampolgár vagy hontalan személy, aki nem minősül menekültnek, de akivel kapcsolatban megalapozott okokból azt kell feltételezni, hogy származási országába, illetőleg hontalan személy esetében a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti országba való visszatérése esetén a 15. cikk szerinti súlyos sérelem elszenvedése tényleges veszélyének lenne kitéve...*”⁵⁴⁰ A 15. cikk szerinti súlyos sérelem az irányelv szerint a halálbüntetés kiszabására vagy végrehajtására; a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmódra illetve a nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktushelyzetben felmerülő megkülönböztetés nélküli erőszak következtében a polgári személy életének vagy sértetlenségének súlyos és egyedi fenyegetettségére terjed ki.⁵⁴¹ McAdam szerint az irányelv nem tartalmaz egy olyan rendelkezést sem, amely alkalmazható lenne erre az új típusú migrációra. A Bizottság felvetette annak lehetőségét, hogy az irányelv szövegébe belefoglalják a környezeti katasztrófákat mint a kiegészítő védelmet aktiváló okot, de erről még csak komoly viták sem születtek a szövegezéskor,⁵⁴² és egyetlen tagállam sem nyújtott be javaslatot ezzel kapcsolatban, így a végső szövegből is kimaradt.⁵⁴³ Az irányelv szövegezésekor felmerült, hogy a kiegészítő védelem vonatkozzon „*az emberi jogok általános vagy szisztematikus megsértésére*” is, ezt azonban leszavazták.⁵⁴⁴ Ha ezt a verziót fogadták volna el, úgy minden bizonnyal a környezeti migránsokat is megillette volna a kiegészítő védelem az emberi jogaik megsértése miatt. Az Európai Parlament hangsúlyozta, hogy a határokon átívelő, környezeti okok miatti kényszervándorok ugyanúgy védelemre szorulnak, mint a konvencionális menekültek illetve az irányelv védelme alatt álló személyek, továbbá sürgeti a megfelelő védelmi instrumentumok kialakítását.⁵⁴⁵

Alkalmazható-e a Kvalifikációs Irányelv a környezeti migránsokra? Jakuleviciene szerint nem, mert a természeti katasztrófák elől menekülőket más instrumentumok

⁵⁴⁰ 2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról. 2. cikk. f.

⁵⁴¹ Id. 15. cikk

⁵⁴² UNHCR (2011): i.m. p. 39.

⁵⁴³ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: i.m. p. 319.

⁵⁴⁴ Id. p. 320.

⁵⁴⁵ Id. p. 319.

védik, vannak, akik a Genfi Egyezmény hatálya alá esnek abban az esetben, ha az öt genfi ok egyike miatt a saját kormányuk marginalizálja őket, természeti erőforrásokat felhasználva, humanitárius okokból pedig szintén nem köteles egy tagállam a kiegészítő védelem garantálására.⁵⁴⁶

Problémás az is, hogy a 15. cikk „súlyos és egyedi” fenyegetettségéről beszél, ráadásul nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktushelyzettel egyetemben. Még ha fegyveres konfliktussá eszkalálódna egy környezeti okok miatti konfliktus, a kiváltó ok, egy pusztító tájfun vagy vulkánkitörés, elsivatagosodás emberek százait, ezreit, szélsőséges esetben akár tízezreit is érintheti, tehát itt nem egyedi fenyegetettségéről van szó. A cikk értelmezésével a nemzeti bíróságok és az Unió bírósága is folyamatosan küzd, a Luxemburgi Bíróság az *Elgafaji-ügyben* úgy határozott, hogy a fenyegetettség súlya és a fenyegetés személyessége csereviszonyban áll, vagyis minél súlyosabb a fenyegetés, annál kevésbé kell bizonyítani, hogy konkrétan a kérelmező személye ellen irányul.⁵⁴⁷

Az irányelv 21. cikke a visszaküldés elleni védelemről szól. A cikk szerint a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk a *non-refoulement* elvet a nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban.⁵⁴⁸ Az emberi jogi rezsimben a *non-refoulement* elve abszolút jellegű, és abban az esetben alkalmazható, ha a visszaküldéssel fennáll a veszélye a jogsértésnek.⁵⁴⁹ Az 3.4.1-es fejezetből kiderült, hogy az élethez való jog sérülése esetén a *non-refoulement* elv aktiválódik, a fizikai környezet pusztulása és az élethez való jog közötti kapcsolatot pedig a bírói fórumok is elismerik, így bár az irányelv szövege nem tesz említést a klíma-menekültekről, azonban véleményem szerint alkalmazható lenne rájuk a visszaküldés tilalma, hiszen az irányelv szövegezése szerint a *non-refoulement* elvet a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban kell értelmezni, az emberi jogok védelme, illetve azok betartása viszont az. Az Európai Emberi Jogi Bíróság a *Budayeva and others v. Russia-ügyben* úgy találta, hogy sérült a felperes élethez való joga, miután a hatóságok nem tettek meg mindent a földcsuszamlás megakadályozásáért.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Jakulevicie, Lyra: *Is There a Need for an Extension of Subsidiary Protection in the European Union Qualification Directive?* Jurisprudence. (2010) p. 226-227.

⁵⁴⁷ Kende Tamás – Szücs Tamás szerk. (2011): *i.m.* p. 686.

⁵⁴⁸ 2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról 21. cikk

⁵⁴⁹ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *i.m.* p. 323.

⁵⁵⁰ Id. p. 320.

Az irányelv hatálya alá nem tartoznak azok a személyek, akik bár humanitárius okokból valóban segítségre szorulnának, de a 15. cikk szerinti küszöböt nem érik el.⁵⁵¹ Ugyanakkor, az irányelv csak egy minimumot ír elő, a tagállamoknak diszkrecionális jogkörükben áll az, hogy ennél kedvezőbb elbánásban részesítsék a rászorulókat,⁵⁵² így elméletileg nincs akadálya annak, hogy egy tagállam megengedőbb legyen. Így járt el Dánia is, amikor humanitárius alapon védelembe részesített olyan személyeket, akik extrém életkörülményeknek voltak kitéve.⁵⁵³

Összegezve tehát elmondható, hogy az irányelv mainstream értelmezése szerint nem részesülhetnek védelemben a környezeti migránsok, amelynek inkább politikai, mintsem jogi gátja van. A szabályozás a korábbi joghézagok pótlására született, azonban erre az új kihívásra még nincs felkészülve a nemzetközi közösség.

3.4.6. A vízhez való jog, mint kiegészítő védelmi mechanizmus?

Az 3.4.1.-es fejezetből kiderült, hogy az élethez való jog sérülése esetén életbe lép a visszaküldés tilalma, illetve a különböző bírói fórumok is elismerik a fizikai környezet illetve az élethez való jog közötti kapcsolatot. Vajon mi a helyzet akkor, amikor egy másik jog, nevezetesen a vízhez való jog szoros kapcsolatban áll a fent említett élethez való joggal? Vajon annak sérülése is magával vonja a *non-refoulement* elvet, így a kiegészítő védelmi mechanizmusok közé lehet sorolni? A dolgozatban röviden elemzem a vízhez való jog nemzetközi jogi státusát, különös tekintettel annak *szokásjogi*, illetve *ius cogens* jellegére.

A vízhez való jog⁵⁵⁴ biztosítása hagyományosan állami feladat, azonban a vízhez való jog emberi jogi rezsimbe való illesztésekor már nemzetközi jogalkotásra van szükség.⁵⁵⁵ A vízhez való jog tartalmának⁵⁵⁶ elemzésekor megkerülhetetlen a Gazdasági és Szociális Jogok Bizottsága (CESR) 15. sz. kommentárja. A kommentárban meghatározott definíciókat a szakirodalom is széles körben használja, azonban a

⁵⁵¹ UNHCR (2005): *Protection Mechanism Outside of the 1951 Convention („Complementary Protection”)*. p. 18.

⁵⁵² Id. p. 20.

⁵⁵³ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *i.m.* p. 324.

⁵⁵⁴ A vízhez való jog kifejezés a szakirodalomban a következőképpen jelenhet meg: *megfelelő vízhez való hozzáférés joga* (*right to access sufficient water*), *vízhez való hozzáférés joga* (*right to access to water*), *tiszta vízhez való jog* (*right to clean water*), *ivóvízhez való jog* (*right to drinking water*), *iható vízhez való jog* (*right to potable water*). Kecskés Gábor: *A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója*. Állam- és Jogtudomány. L. évfolyam 2009, p. 569.

⁵⁵⁵ Id. p. 569.

⁵⁵⁶ Erről lásd részletesen a Gazdasági és Szociális Jogok Bizottsága (CESR). 15. számú kommentárját.

definíciókat egyetlen kötelező erejű nemzetközi dokumentumban sem találhatjuk meg, a kommentárok tartalma nem létesít állami kötelezettségeket.⁵⁵⁷ Ennél is fontosabb az, hogy a kommentárban elhangzottak nem a vízhez való jogról, mint általános nemzetközi normáról szólnak, hanem a szerződő felek kötelezettségeinek meghatározásáról van szó, kiindulva a Gazdasági és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányából.⁵⁵⁸

A vízhez való jog mint *önálló emberi jog* a jelenlegi nemzetközi rendszerben még nem létezik, azonban ez a jog több nemzetközi szerződésben – akár explicit, akár implicit formában – előkerül, továbbá számos NGO, nemzetközi jogászok illetve emberi jogokat védő szervek szorgalmazzák a vízhez való jog mint önálló jog elismerését,⁵⁵⁹ köztük az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa. Bizonyos első generációs emberi jogok elvonatkoztatathatatlank a vízhez való jogtól, ilyen például az élethez való jog,⁵⁶⁰ hiszen a vízhez való hozzáférés minden élőlény számára a létfenntartás egyik alapköve, nélkülözhetetlen eleme, továbbá bizonyos második generációs jogok vizsgálatakor (mint például az egészséges környezethez való jog) felmerülhet, hogy a két jog között annyira erős a kötődés, hogy akár második generációs jogként is elfogadható lenne a vízhez való jog definiálása.⁵⁶¹

Ahogy már említettem, a vízhez való jog nem sorolható az emberi jogok katalógusába a nemzetközi jog kötelező erejű, kodifikált szabályai alapján,⁵⁶² azonban annak emberi jogként való megfogalmazására és elismerésére már történtek kísérletek. Explicit szerződéses forrásokban megjelenik például a *Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezményben*, a *Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményben*, illetve a *Gyermekek jogairól szóló egyezményben*, azonban más jog derivátumaként, nem pedig individuális jogként.⁵⁶³ *Soft law* normákban gyakran megjelenik a vízhez való jog mint emberi jog, de annak főként az az oka, hogy az államok anélkül hangsúlyozhatják a vízhez való jog fontosságát, hogy bármiféle kötelezettséget kellene tenniük annak biztosítására. Az

⁵⁵⁷ Szappanyos Melinda (2013): *A vízhez való jog érvényesíthetősége az ENSZ keretében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. Veszprém. p. 17.

⁵⁵⁸ Id. p. 19.

⁵⁵⁹ Id. p. 25.

⁵⁶⁰ A vízhez való jog azonban szoros kapcsolatban áll a következő emberi jogokkal: megfelelő életkörülményekhez való jog; egészséghez való jog; lakhatáshoz való jog; élelemhez való jog; élethez és emberi méltósághoz való jog; munkához való jog; jog a kulturális életben való részvételre. Id. pp. 29.

⁵⁶¹ Kecskés Gábor: *i.m.* p. 570.

⁵⁶² Id. p. 573.

⁵⁶³ Szappanyos Melinda (2013): *i.m.* p. 34-37.

implicit elismerés által azonban a vízhez való jog – tudvalevő annak összefüggését számos emberi joggal, melyek biztosításához elengedhetetlen ez a jog – az absztrakt jog részjogává válhat a vízhez való jog a kiterjesztő értelmezés miatt.⁵⁶⁴

Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, vajon a vízhez való jog elérte-e a nemzetközi szokásjog küszöbét, vagyis tekinthető-e szokásjogi szabálynak, meg kell néznünk, mi is az a nemzetközi szokásjog. A szokásjog nem szerződéses úton keletkezik, hanem egy állami érdek érvényesítése érdekében folytatott gyakorlat eredményeként kristályosodik ki.⁵⁶⁵ Két eleme van, az állami gyakorlat illetve a jogi meggyőződés, az *opinio iuris*. Az állami gyakorlatnak egységesnek, széles körűnek és folytatólagosnak kell lennie, továbbá, egy államnak lehetősége nyílik a kialakuló új szabályozás alól mentesíteni magát, ha az új normával nem ért egyet (*persistent objector*).⁵⁶⁶

A *Nemzetközi Jogi Egyesület* 2000-ben tartott londoni konferenciáján elhangzott, a nemzetközi szokásjog keletkezéséről szóló riportja alapján egy új szokásjogi szabály kialakulásához mindkét előbb említett feltételnek fenn kell állnia.⁵⁶⁷ Az egyhangúan elfogadott közgyűlési határozatok kivételes esetben létrehozhatnak nemzetközi szokásjogi normát, de csak akkor, ha nem sérül az egyhangúság követelménye.⁵⁶⁸ A téma szempontjából releváns dokumentum az ENSZ Közgyűlése által elfogadott 2010-es határozat (*The Human Right to Water and Sanitation*), amit azonban 41 tartózkodás mellett sikerült csak elfogadni, mutatva így a vízhez való joggal kapcsolatos egységes álláspont hiányát. Tehát, a vízhez való jog, amellet, hogy nincs önálló emberi jogi státusa, ma még nem tekinthető szokásjogi normának sem.⁵⁶⁹

Ahhoz, hogy a vízhez való jog sérülése aktiválja a *non-refoulement* elvet, így hatékony védelmet nyújthasson a menekülteknek, legfőképpen a környezeti okok miatti kényszervándoroknak, az (is) kellene, hogy a vízhez való jog *ius cogens* norma legyen. A Szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény 53. cikke értelmében a *ius cogens* olyan szabály, „amelyet az államok nemzetközi közössége mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni.”⁵⁷⁰ Kétségtelen, hogy

⁵⁶⁴ Kecskés Gábor: *i.m.* p. 581-583.

⁵⁶⁵ Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010): *i.m.* p. 52.

⁵⁶⁶ Id. p. 52-53.

⁵⁶⁷ International Law Association (ILA): *Committee on Formation of Customary (General) International Law*. London Conference. 2000. Part. I.

⁵⁶⁸ Id. Part IV.

⁵⁶⁹ Szappanyos Melinda (2013): *i.m.* p. 52-55.

⁵⁷⁰ A Szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény, 1969. 53. cikk.

bizonyos emberi jogi normák elérték már a *ius cogens* rangot, ilyenek például az élethez való jog illetve a kínzás tilalma, a rabszolgaság tilalma, azonban ezen normák tételes, taxatív felsorolása még várat magára, illetve meglehetősen nehézkes is. Néhány jogtudós szerint az emberi jogokra vonatkozó összes szabályozás a *ius cogens* része.⁵⁷¹

A vízhez való jog mint önálló emberi jog formális elismerése még egyetlen egy kötelező erejű nemzetközi dokumentumban sem történt meg, bár számos nyilatkozat illetve nem kötelező erejű dokumentum említi.⁵⁷²

Megállapítható, hogy a vízhez való jog se nem *kógens* jellegű szabály, sem pedig a nemzetközi szokásjog része.⁵⁷³ A vízhez való jog tehát önmagában véve – hiszen individuális jogként az emberi jogi rendszerben sem jelenik meg szerződésben – nem elégedő ahhoz, hogy a menekültek számára védelmet nyújtson. Még úgy sem, hogy a vízhez való jog az élethez való jog egyik szeleteként is értelmezhető, és az élethez való jog pedig egyértelműen *ius cogens* norma, így annak sérülése magával vonja a visszaküldés tilalmát. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a jövőben ne lehetne evolutívan értelmezni a vízhez való jogot, illetve annak más jogokkal való kapcsolatát.

3.5. Nemzeti szabályozás: követendő példa?

Bár a dolgozat célja a menekültek nemzetközi védelmének bemutatása, úgy gondolom, érdemes röviden elemezni néhány ország példáján keresztül, hogyan szabályozzák a természeti katasztrófák okozta kényszervándorlást, adott esetben ez a későbbiek folyamán inspirációs forrást jelenthet mind az univerzális, mind a regionális szintű szabályozást (korrekcióját) tekintve.

Európában csak Finnország és Svédország nyújt védelmet kimondottan környezeti katasztrófák miatti okokból. A finn *Aliens Act* 88(a) pontja szerint ideiglenes tartózkodási engedélyt kapnak azok, akiket nem lehet menekültként elismerni, és nem részesülhetnek kiegészítő védelemben sem, de nem térhetnek vissza a származási országukba vagy a korábbi tartózkodási helyükre környezeti katasztrófák vagy belső illetve nemzetközi fegyveres konfliktus miatt bekövetkező rendkívül rossz biztonsági körülmények illetve elégtelen emberi jogi helyzet miatt.⁵⁷⁴

⁵⁷¹ Szappanyos Melinda (2013): *i.m.* p. 57-58.

⁵⁷² *Id.* p. 58.

⁵⁷³ *Id.* p. 58.

⁵⁷⁴ *The Finnish Aliens Act*. Article 88.

A finn szabályozás, ellentétben a svédde, nem követeli meg, hogy legyen a katasztrófa-sújtotta országban egy biztonságos rész, ahová a menekülni kényszerülők mehetnének.⁵⁷⁵

A svéd *Aliens Law* 4. fejezetének 2(3) része szerint védelemre szorul az a személy, aki képtelen visszatérni a származási országába környezeti katasztrófák miatt.⁵⁷⁶ A *travaux préparatoire* szerint a környezeti katasztrófák miatt általában átmeneti védelemre szorulnak a kényszervándorok, de megemlítték benne azokat a problémákat, amelyekre tartós megoldást kell majd találni, pl. a süllyedő szigetek.⁵⁷⁷ A védelem garantálásához elengedhetetlen, hogy az adott országban ne legyen belső menekülési alternatíva, egy biztonságos országrész, ahová a kényszervándor fordulhatna, illetve a környezeti katasztrófa hirtelen kell, hogy bekövetkezzen.⁵⁷⁸

Az Egyesült Államok, bár nem tagja sem a Genfi Egyezménynek, és értelemszerűen nem vonatkozik rá a Kvalifikációs Irányelv sem, a környezeti katasztrófákat tekintve mégis rendelkezik a Bevándorlási és Állampolgársági Törvényében (*Immigration and Nationality Act*) átmeneti védelmi státuszról (*Temporary Protected Status – TPS*). A 244. paragrafus olyan személyeket véd a TPS, akik származási országában „földrengés, áradás, szárazság, járvány vagy más környezeti katasztrófa” sújtott, és a „külföldi állam képtelen átmenetileg kezelni a helyzetet”,⁵⁷⁹ és a külföldi állam kifejezetten kérte a TPS megadását az állampolgárai számára.⁵⁸⁰ Kulcsfontosságú, hogy ez csak olyan személyekre vonatkozik, akik a katasztrófa idején már az USA-ban tartózkodnak, tehát azokra nem, akik a felsorolt természeti katasztrófák előtt menekülnek. A 2010-es Haiti földrengés után a TPS miatt maradhattak haiti állampolgárok az USA-ban, de Peru, Pakisztán, Sri Lanka, India, Indonézia, Szomália lakosai is védelmet élveztek.⁵⁸¹

Az USA-féle szabályozás a jövőbeli problémákat tekintve nem tekinthető elégséges szabályozásnak, ugyanis Kiribati, Banglades vagy Tuvalu lakosainak nem nyújt majd védelmet ez a fajta szabályozás. A svéd szabályozás gyengesége, hogy a belső

⁵⁷⁵ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) p. 385.

⁵⁷⁶ *The Swedish Aliens Law*. Chapter 4. Section 2 (3).

⁵⁷⁷ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) p. 322.

⁵⁷⁸ Chirala V., Sireesha: *i.m.* p. 384.

⁵⁷⁹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 37.

⁵⁸⁰ Chirala V., Sireesha: *i.m.* p. 382.

⁵⁸¹ UNHCR (2011): *i.m.* p. 37.

menekülési alternatíva-konceptióján alapul, ami gyengítheti a védelmet. A finn *Aliens Act* viszont megelőzte a korszakot.

3.6. Szemelvények az új-zélandi bíróságok joggyakorlatából

Az elmúlt hónapokban a nemzetközi közösség, így a nemzetközi joggal foglalkozó jogtudósok és szakértők számára kellő publikálási lehetőséget biztosított Új-Zéland, ugyanis két fontos ítélet született a klíma-menekültek tárgyában. Egyik szentencia sem ismerte el a környezeti okok miatti kényszervándorokat menekültként, azonban ez a két ítélet mégis rendkívüli fontossággal bír a későbbi jogfejlődést tekintve.

2013. november 26-án az új-zélandi Legfelsőbb Bíróság (*High Court of New Zealand*) elutasította Ioane Teitiota kiribati lakos keresetét, melyben azt kérte, ismerjék el őt a világon elsőként klíma-menekültként. Szerinte a globális felmelegedés az üldözés egy formája, és a Genfi Egyezmény hatálya alá tartozik. A bíróság megállapította, hogy a felperes nem sorolható a konvencionális menekültek közé, mert nem fenyegeti a Genfi egyezményben felsorolt üldöztetési okok közül őt egy sem.⁵⁸² A felperes ugyanazoknak a körülményeknek van kitéve, amelyeknek Kiribati lakossága, az ország kénytelen lesz szembenézni a tengerszint-emelkedés problematikájával. Az ítélet rávilágított arra is, hogy a lakosság nagy része szerint az ország lakhatatlan lesz, a felperes pedig ezen percepcióra alapozva kérvényezte a menekültstátuszt.⁵⁸³ Teitiota kérelme elutasításra került, ugyanis John Priestley bíró szerint nem az új-zélandi bíróság feladata a Genfi Egyezmény kibővítése, bármennyire is érthető a felperes helyzete humanitárius szempontból, mindez nem változtat a Genfi Egyezmény alkalmazási körén.⁵⁸⁴

2014. június 4-én az Új-zélandi *Immigration and Protection Tribunal* az *AD (Tuvalu)-ügyben* első hallásra meglepőnek tűnő ítéletet hozott, amikor egy család számára biztosította az Új-Zélandon való tartózkodást. Az ítélet azonban nélkülözte a klímaváltozás következményeinek boncolgatására alapozott érvelést, és pusztán humanitárius okokból nem utasították el a kérelmet. A kérelmező (AD) család

⁵⁸² *Ioane Teitiota and the Chief Executive of the Ministry of Business Innovation and Employment*. High Court of New Zealand Auckland Registry, CIV-2013-404-3528 (2013) NZHC 3125

⁵⁸³ *Id.* Art. 14-15.

⁵⁸⁴ The Ecologist: Kiribati and the Impending Climate Refugee Crisis. http://www.theecologist.org/News/news_analysis/2183695/kiribati_and_the_impending_climate_refugee_crisis.html (Letöltve: 2013. december 6.)

indítványában jelezte, hogy jól megalapozott okokból azt feltételezik, az esetleges Tuvaluba történő visszatérésük esetén kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód veszélyének lennének kitéve az ivóvíz- és földhiány miatt, illetve a tengerszintemelkedés és a klímaváltozás hatásainak következtében.⁵⁸⁵ Ennél sokkal erősebb érvelésnek bizonyult az, hogy a kérelmező családja Új-Zélandon élt évek óta, egy részük állampolgárként, más részük érvényes tartózkodási engedéllyel, így visszatérése esetén el lett volna választva a családjától. Az Immigration and Protection Tribunal tisztában volt Tuvalu földrajzi adottságaival illetve az elmúlt néhány évben a klímaváltozás miatti környezetpusztulás emberi életre gyakorolt hatásaival,⁵⁸⁶ azonban azt nagyon hamar egyértelművé tette, hogy a kérelmező család semmiféleképpen sem minősül menekültnek, ugyanis az elszenvedett sérelem (vagy a jövőben elszenvedett sérelem) nem köthető a Genfi Egyezményben lefektetett egyik okhoz sem. A bíróság elutasította azt az érvelést, mely szerint a család kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak lenne kitéve hazatérése esetén, ugyanis a család nem tartozott semmiféle olyan csoporthoz, amely ellen Tuvalu kormánya megkülönböztető intézkedéseket fogantatosított volna, ezzel hátrányba hozva őket. A rossz gazdasági körülmények és a szegénység még nem minősülnek „bánásmódnak” (treatment), azonban az olyan állami intézkedések, amelyek társadalmi-gazdasági károkkal járnak, minősülhetnek ilyen bánásmódnak.⁵⁸⁷

A bíróság szerint a kérelmező gyermekeinek fiatal kora még sebezhetőbbé teszi őket a klímaváltozás hatásaival szemben, így számukra az a legjobb megoldás, ha Új-Zélandon maradnak.⁵⁸⁸

A kérelmező család tehát Új-Zélandon maradhatott, de pusztán humanitárius okokból, a bíróság diszkrecionális döntése alapján. A döntés nem teremt precedenst, pusztán arra mutat rá, mennyire hézagos a jelenlegi nemzetközi jogi szabályozás.⁵⁸⁹ Bár ebben az ítéletben sem született pozitív döntés kizárólag a klímaváltozás hatásait illetve a klíma-menekültek kategóriáját tekintve, mégis egy fokkal közelebb került a nemzetközi közösség a probléma gyökeréhez, annak felismeréséhez és (részleges) megoldásához. Ha nem is klíma-menekültként, de humanitárius okokból védelmet

⁵⁸⁵ McAdam, Jane: *No „Climate Refugees” in New Zealand.* <http://www.brookings.edu/blogs/planetpolicy/posts/2014/08/13-climate-refugees-new-zealand-mcadam> Letöltve: (2014. szeptember 15.)

⁵⁸⁶ Immigration and Protection Tribunal New Zealand, AD (Tuvalu), (2014) NZIPT 501370-371.

⁵⁸⁷ McAdam, Jane: *i.m.*

⁵⁸⁸ Immigration and Protection Tribunal: Id. Art. 25-26.

⁵⁸⁹ McAdam, Jane: *i.m.*

kapnak a rászorulókat, akár a családdegyesítés mint nemzetközi jogi elv, akár a gyermek legfőbb érdeke miatt, figyelembe véve a sebezhetőségüket (kimondottan természeti katasztrófák miatt), akkor *de facto* hatékony védelemet élvezhetnek a rászorulókat egy része.

3.7. *Megoldási javaslatok*

A fejezetből kiderült, hogy a környezeti okok miatti kényszmigránsok problémája rendkívül összetett, és mindeztidáig hézagos a szabályozása. Mi lehet akkor a megoldás? A Genfi Egyezmény nem alkalmas a probléma kezelésére, hiszen teljesen más okok vezettek a létrehozásához, illetve sem fogalmilag, sem tartalmilag nem illeszthető a klíma-menekültek problematikájába a konvencióba. A kiegészítő védelmi mechanizmusok nyújthatnak védelmet számukra, ám a bíróságok joggyakorlata is eltérő, nincs konszenzus a környezeti menekültek védelmét tekintve.

Felmerült a nemzetközi közösség körében egy új egyezmény kötése ugyanúgy, mint esetleg egy második *kiegészítő jegyzőkönyv* létrehozása a már meglévő Genfi Egyezményhez,⁵⁹⁰ ezt a Maldív szigetek illetve Banglades támogatja is.⁵⁹¹ Tapasztalatok szerint egy teljesen új egyezményt létrehozni mindig könnyebb, mint egy már meglévőt kiegészíteni,⁵⁹² azonban ebben az esetben ez nem biztos, hogy így lenne. Ennél az új típusú kihívásnál ugyanis nagyon nehéz elkülöníteni a klímaváltozást más egyéb migrációs motivációktól, ami nagyban megnehezítené az új egyezmény alkalmazhatóságát. Problematikus az is, hogy egy új egyezmény valószínűsíthetően egyéni menedékkérelmekre vonatkozó szabályokról szólna, a klímaváltozás pedig pont egy olyan jelenség, amely tömegesen onthatja a kényszervándorokat. Figyelembe kell venni azt is, hogy egy klíma-menekült tárgyú konvenciónál a politikai érdekek is nagyon fontos szerepet játszanának, így elképzelhető, hogy létre sem jöhetne hasonló megállapodás,⁵⁹³ vagy ha mégis létrejönne, konszenzus hiányában nagyon sok állam nem ratifikálná, vagyis nem válna részesévé, úgy pedig nem lehetne kikényszeríteni sem.⁵⁹⁴ A migrációs politikák egyik fő jellemzője, hogy főként nemzeti szinten történik

⁵⁹⁰ UNHCR (2011): *i.m.* p. 55.

⁵⁹¹ UNHCR (2012): *i.m.* p. 46.

⁵⁹² Hoffmann Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. március 18-án.

⁵⁹³ UNHCR (2011): *i.m.* p. 55-56.

⁵⁹⁴ UNHCR (2012): *i.m.* p. 69-70.

a szabályozásuk, így az államok már csak ezért sem lennének hajlandóak egy teljesen új egyezményt létrehozni, ami kötelezettségeket róna rájuk.⁵⁹⁵

Az 3.5. alfejezetben említett, nemzeti szabályozás a védelem egy hatékony formáját jelentheti. A finn, svéd és amerikai példa eklatáns bizonyítéka annak, hogy a környezeti katasztrófák indukálta kényszermigrációt törvényes keretek között, nemzeti szinten lehet szabályozni, azonban közös ezekben a regulákban az, hogy a hatóságok diszkrecionális döntésén alapul a védelem, humanitárius okokból kifolyólag, nem pedig jogi kötelezettségekből adódóan.⁵⁹⁶ A nemzeti szabályozási formák meglete kétségkívül üdvös, de még itt is túl nagy hangsúly kerül a diszkrecionalitásra.

Születhetne egy új klíma-menekült tárgyú *Guiding Framework*, ami nem róna az államokra plusz kötelezettséget, ellenben tisztázná, hogy a meglévő nemzetközi szabályokat hogyan lehetne úgy alkalmazni, hogy hatékony védelmet nyújtsanak a kényszervándoroknak. Ezeket az ajánlások aztán idővel a nemzeti jogba is át lehetne ültetni. Hasonló megoldás lenne az ENSZ Főtitkár által létrehozott, környezeti migránsokkal foglalkozó bizottság (*Global Commission on Movement of Persons in the Context of Climate Change*), amelynek feladata elsősorban a kutatás, elemzés, konzultációs anyagok elkészítése lenne, ezek alapján pedig ajánlásokat fogalmazna meg.⁵⁹⁷

Regionális szinten is kialakulhatnának új védelmi mechanizmusok, Afrikában ezeknek különösen nagy jelentőségük van. Ezek előnye, hogy regionális szinten az államoknak sokkal nagyobb az együttműködési hajlandóságuk, így hatékonyabb védelmi formát jelenthetnek ezek a lokális együttműködések.⁵⁹⁸ Ami Európát illeti, a már említett, ET Parlamenti Közgyűlési határozat javasolta egy munkacsoport felállítását más Európai Unió intézményekkel karöltve, egy átfogó tanulmány készítése céljából, mely a meglévő jogi hiányosságokat térképezné fel a klíma-menekültek tárgyában, illetve egy új európai kerethatározat létrehozásának lehetőségét vitatná meg. Illetőleg, üdvözlendő lenne az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez egy új kiegészítő jegyzőkönyv is, amely az egészséghez és a biztonságos környezethez való jogról szólna.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵ Id. p. 67.

⁵⁹⁶ Id. p. 45-46.

⁵⁹⁷ Id. p. 75.

⁵⁹⁸ Id. p. 76.

⁵⁹⁹ Európa Tanács, Parlamenti Közgyűlés 1862(2009) sz. határozata, 6.2 és 6.3.

Az ENSZ sem közömbös az új típusú migrációt tekintve. 2009-ben az ENSZ Főtitkár a Közgyűlés kérésére egy átfogó tanulmányt készített a klímaváltozás lehetséges biztonsági kihívásairól.⁶⁰⁰ A riport szerint a kényszmigráció a béke és biztonság egy potenciális veszélyforrása lehet a jövőben,⁶⁰¹ illetve szükséges lenne egy új jogi keret kialakítása, amely a klíma-menekülteket védi.⁶⁰² A Biztonsági Tanács a klímaváltozást még nem említette egy határozatában sem, azonban nem vonja kétségbe annak nemzetközi békére és biztonságra gyakorolt hatását, 2011-ben ezeket a hatásokat a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető faktorok között említette.⁶⁰³

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is arra az álláspontra helyezkedett, hogy azonosítani kell a meglévő joghézagokat illetve tanulmányokat kell készíteni a klímaváltozás okozta scénáriókat feltérképezendő.⁶⁰⁴

Kiribati, Tuvalu és a Maldív-szigetek esetében az *áttelepítés* is szóba került,⁶⁰⁵ ez azonban nem tekinthető globális válasznak a problémára, ugyanis túl sok embert veszélyeztetnek a környezeti hatások, és nincs elég terület, ahová költözhetnének a vándorok. Ez utóbbi megoldás a legkevésbé népszerű, egyrészt biztonsági okok miatt, másfelől viszont az áttelepítettek elveszítenék identitásukat, kultúrájukat.⁶⁰⁶

Az áttelepítés költségeit viselhetné a már meglévő négy (Európai Menekültügyi Alap; Európai Integrációs Alap; Európai Visszatérési Alap; Európai Külső Határok Alap)⁶⁰⁷ alapon túl egy újonnan létrehozott finansziális intézmény (*Climate Refugee Protection and Resettlement Fund*). A legdelikátabb kérdés ennél az eszköznél az, hogy vajon mennyivel lesznek hajlandók az egyes országok a költségekhez hozzájárulni.⁶⁰⁸

⁶⁰⁰ UNHCR (2012): *i.m.* p. 50.

⁶⁰¹ Id. p. 50-51.

⁶⁰² UN General Assembly: *Climate Change and its possible security implications: Report of the Secretary-General*. 2009. 59. paragrafus.

⁶⁰³ UNHCR (2012): *i.m.* p. 51.

⁶⁰⁴ UNHCR: *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. 2009. p. 10.

⁶⁰⁵ UNHCR (2011): *i.m.* p. 58.

⁶⁰⁶ Id. p. 58-59.

⁶⁰⁷ Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 30-án.

⁶⁰⁸ Bierman, Frank – Boas, Ingrid: *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol*. Environment, November-December (2008)

Konklúzió

A nemzetközi menekültjog – szemben a nemzetközi migrációs joggal – valóban egy kiforrott, pontos és konkrét definíciókkal teli jogi rendszer. Mindezek ellenére, ahogy a fejezetekből kiderült, az egyes instrumentumok alkalmazása nem mindig egyértelmű, és az egyes esetek mindig újabb és újabb kérdéseket vetnek fel. Az 1951. évi Genfi Egyezmény továbbra is a nemzetközi menekültjog fundamentuma, azonban szakértők is elismerik, hogy bizonyos esetekben alkalmatlan a védelemre.

Regionális szinten mind Afrika, mind Latin-Amerika sokkal előrébb járnak, mint Európa, az utóbbi két térségben már évtizedekkel ezelőtt érzékelték egy inkluzívabb definíció szükségességét, Afrikában ezt egy nemzetközi egyezménybe is foglalták, amelyet használnak is. Latin-Amerikában, bár csupán egy nyilatkozat született, amely mára már a regionális szokásjog része, tehát elméletileg a létrehozó államokat köti, mégis inkább a Genfi Egyezmény alapján ismerik el a menekülteket, noha a Cartagenai Nyilatkozat kibővítené a védelemben részesítettek körét. A Nyilatkozat gyér alkalmazása némiképp árnyalja az egyébként egyértelműen pozitív, a latin-amerikai menekülteket védeni célzó jogi rendszer fejlődését.

A dolgozathoz kiderült, hogy a nemzetközi közösség csak néhány éve kezdett el foglalkozni egy új típusú migrációval, a klímamigránsokkal, és jelenleg nincs konszenzus még a konceptualizálást tekintve sem. Univerzális síkon a Genfi Egyezmény védelmében nem bízhatnak, a két regionális egyezmény menekült-fogalma pedig a jelenlegi *mainstream* szerint nem vonatkozik rájuk, azonban néhány szerző optimista, és úgy véli, idővel evolutív értelmezést kapnak a regionális dokumentumok vonatkozó cikkei, és alkalmasak lesznek az ökológiai menekültek védelmére.

Az élethez való jog, illetve a kínzás tilalma *ius cogens* erejű normák, amelyek megsértésének elkerülése érdekében alkalmazható a *non-refoulement* elv, és úgy tűnik, az élethez való jog és a fizikai környezet között a bírói fórumok is erős kapcsolatot látnak, így a *non-refoulement* elven keresztül a rászorulókat hatékony védelemben részesülhetnek. A vízhez való jog azonban – mint az élethez való jog egyik derivátuma – még nem rendelkezik sem *ius cogens*, sem *szokásjogi* státussal, így a víz hiába az élet alapfeltétele, ez a jog, mivel nem képez egy önálló emberi jogot, nem tekinthető a kiegészítő védelmi mechanizmusok egy formájának.

Az EU Tanács 2001/55/EK irányelvét – bár nem rendelkezik kimondottan természeti katasztrófákról – mégis egy potenciális védelmi instrumentumként tartja számon a szakirodalom, ugyanis már az előkészítő munkálatok során felmerült az irányelvbe való illesztésük, és bár a 2. cikk (c) pont nem definiálja a hatálya alá eső személyeket, az emberi jogok súlyos sérelme miatt a tagállamok dönthetnek úgy, hogy védelembe részesítik a rászorulókat. Az irányelv gyengesége, hogy tömeges beáramlást említ, amit nem definiál, és nem egyértelmű, hogy egyéni esetekben alkalmazható-e. Bár a klímaváltozás miatt migráció milliókat érinthet a jövőben, ha az egyes kérelmek elfogadhatatlanná válnak a *mass influx* kitétel miatt, akkor gyengül a védelem szintje.

A Tanács és az Európai Parlament 2011/95/EK irányelvének megszövegezésekor ugyancsak felmerült az, hogy vonatkozzon olyan személyekre is, akiknek az emberi jogaik sérülnek, azonban ezt is leszavazták, így a végén nem került ez a passzus a szövegbe. Az irányelvek egy minimumot írnak csak elő, így a tagállamok humanitárius okokból védelemben részesíthetnek természeti katasztrófák elől menekülőket, ezek azonban csak egyedi, elszeparált esetek lennének, és ha a helyzet komolyra fordul, valószínűsíthető, hogy ez a védelem is elhalványul.

A migráció ezen új típusa által felvetett jogi és politikai problémákra megoldást találni rendkívül nehéz, és valószínűleg majd kényszer hatására születik valamilyen konszenzus. A megoldási javaslatok között felmerült már mind egy univerzális szintű új egyezmény létrehozása, mind pedig a már meglévő egyezmények evolutív értelmezése, egyelőre egyik sem arat osztatlan sikert. Egy univerzális, a Genfi Egyezményhez hasonló, klíma-menekült tárgyú új egyezmény létrehozására kevés az esély, főként politikai okokból. Amíg a klímaváltozással kapcsolatos tárgyalásokon sincs konszenzus arra, kinek kéne csökkenteni és mennyivel a károsanyag-kibocsátást, hogyan próbálják meg a már meglévő környezeti problémákat közös erővel megoldani, addig nem lesz intenció arra, hogy a legveszélyeztetettebb térségben élőket univerzális szinten megpróbálják megvédeni.

Az olvasó jól érzékeli, ha úgy látja, a számtalan egyezmény, regionális instrumentum, szokásjogi szabály ellenére sokszor nem hatékony a menekültvédelem, és a rászorulók nem részesülnek megfelelő védelemben. Véleményem szerint ezt a kérdést sem lehet csak és kizárólag egy oldalról vizsgálni, ugyanis manapság, ahogy a dolgozat legelején rávilágítottam, emberek százezrei, millió kénytelen otthonukat, hazájukat, valamilyen kényszerítő okból kifolyólag elhagyni, és sokszor oda nem is

térhetnek már vissza, így őket valahol el kell helyezni. Ez pedig többletköltséget jelent a fogadó államnak, amely elsősorban a saját polgáraival törődik, és a kapacitásai végesek. Ideális esetben nem lennének menekültek sehol a világban, ez azonban nem fog megvalósulni soha. Ennélfogva, véleményem szerint a jelenleginél nagyobb nemzetközi összefogásra lenne szükség, olyan felfogásra, politikák kialakítására, amelyben a menekült nem teher a fogadó állam számára, hanem a fejlődés egyik építőköve. A fejlett államok a diktatórikus, emberi jogokat súlyosan megsértő rezsimek alapvető gondolkodásmódját úgysem tudják megváltoztatni, ezért lenne szükséges a „nyugat” optimistább hozzáállása.

Gondolataimat António Guterres soraival zárom:

„Számos, a mai társadalmakat érintő kihívásokkal – legyenek azok konfliktusok, klímaváltozás, vagy az ebola terjedése – csak úgy lehet felvenni a harcot, ha a politikai vezetők félreteszik a nézeteltéréseiket és ellentéteiket, és közösen dolgoznak. A humanitárius alapokon nyugvó megoldások nem elegek és nem is lesznek azok. A valódi megoldás, mint mindig, csak politikai lehet.”⁶⁰⁹

⁶⁰⁹ „Many of today's fundamental challenges to human society – be it conflict, climate change, or the spread of Ebola – can only be addressed if political leaders truly leave behind their differences and contradictions and seriously commit themselves to working together. Humanitarian action is not enough and will not be enough. The real solution, as always, can only be a political one” António Guterres, Statement. General Assembly, 69th Session, 5 November 2014. <http://www.unhcr.org/545b36759.html>
Letöltve: 2014. november 20.

Bibliográfia

I. Elsődleges (primér) források

ENSZ-dokumentumok

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény (1984)

A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény (1989)

UN General Assembly: Climate Change and its possible security implications: Report of the Secretary-General. 2009

A Biztonsági Tanács határozatai

Security Council Resolution 1269 (1999) on combatting terrorism

Security Council Resolution 1377 (2001) on threats to international peace and security caused by terrorist acts

A Közgyűlés határozatai, dokumentumai

General Assembly Resolution 50/186 of 22 December 1995 on human rights and terrorism

Az Emberi Jogi Bizottság dokumentumai

UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 6: Article 6 (Right to Life)*, 30 April 1982

UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 15: The Position of Aliens Under the Covenant*, 11 April 1986

UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992

UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 24: Issues Relating to Reservations Made upon Ratification or Accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in Relation to Declarations under Article 41 of the Covenant*, 4 November 1994

A Kínzás Elleni Bizottság dokumentumai

Halil Haydin v. Sweden, Communication No. 101/1997, U.N. Doc. CAT /C/21/D/101/1997

Egyéb univerzális nemzetközi jogi dokumentumok

Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv. (II. Jegyzőkönyv)

A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény (1951)

A menekültek helyzetére vonatkozó Genfi Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve (1967)

Európa Tanács dokumentumai

Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950).

Egyezmény az emberkereskedelem elleni fellépésről (2005)

Európa Tanács, 1862(2009). sz. parlamenti közgyűlési határozat

Európai uniós jogi aktusok

Római Szerződések (1957)

Az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződés (1992)

Lisszaboni Szerződés (2007)

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010)

2001/55/EK irányelv a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről

2003/9/EK irányelv a menedékkérők befogadása minimumszabályainak megállapításáról

2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról

2008/115/EK irányelv a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról

2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és a hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

Egyéb regionális nemzetközi dokumentumok

Addisz-abebai Egyezmény az afrikai menekültkérdés egyes speciális vonatkozásairól (1969).

Amerikai Emberi Jogi Egyezmény (1969).

Emberek és Népek Jogainak Afrikai Chartája (1981).

Cartagenai Nyilatkozat a menekültekről (1984).

Arab Emberi Jogi Charta (2004).

Kampala Egyezmény (2009).

Egyéb dokumentumok

Declaración de San José sobre refugiados y personas desplazadas. Costa Rica, del 5 al 7 de diciembre de 1994.

Declaración de Tlatelolco sobre Acciones Prácticas en el Derecho de los Refugiados en América Latina y el Caribe, 1999.

European Council on Refugees and Exiles. Information Note on the Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011

European Council on Refugees and Exiles. Guidance Note on the Transposition and Implementation of the EU Asylum Acquis. 2014. February

International Law Association (ILA): Committee on Formation of Customary (General) International Law. London Conference. 2000

Joint Position of 4 March 1996 defined by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union on the harmonized application of the definition of the term „refugee” in Article 1 of the Geneva Convention of 28 July 1951 relating to the status of refugee (96/196/JHA)

Mexico Plan of Action to Strengthen International Protection of Refugees in Latin America. Mexico City, 16. November 2004.

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law

Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados, repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina. Conferencia Internacional sobre refugiados centroamericanos. (CIREFCA) Ciudad de Guatemala, 29 al 31 de Mayo 1989).

The Finnish Aliens Act

The Swedish Aliens Law

UNHCR ExCom Conclusion on the Provision on International Protection Including Through Complementary Forms of Protection

UNHCR ExCom A Thematic Compilation of Executive Committee Conclusions

UNHCR ExCom Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees (1975-2004)

UNHCR ExCom Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees (1975-2009)

UNHCR ExCom Roundtable on Temporary Protection

UNHCR Summary of Deliberations on Climate Change and Displacement

Vienna Declaration and Programme of Action (1993)

Bírósági döntések

ENSZ Nemzetközi Bíróság

Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) Judgment of 25 September 1997, ICJ Reports (1997)

Emberi Jogok Európai Bírósága

Soering v. The United Kingdom (Application no. 14038/88) ECtHR, Judgment of 07 July 1989

Chahal v. United Kingdom (Application no. 22414/93), ECtHR, Judgment of 15 November 1996

D. v. United Kingdom (Application no. 30240/96) ECtHR, Judgment of 2 May 1997

Jabari v. Turkey (Application no. 400/35) ECtHR, Judgment of 11 October 2000

N. v. United Kingdom (Application no. 26565/05) ECtHR, Judgment of 27 May 2008

Budayeva and others v. Russia (Applications nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02), ECtHR, Judgment of 29 September 2008

Shalk and Kopf v. Austria (Application no. 30141/04) ECtHR, Judgment of 24 June 2010

Osman v. Denmark (Application no. 38058/09) ECtHR, Judgment of 14 June 2011

Hirsi Jamaa and others v. Italy (Application no. 27765/09) ECtHR, Judgment of 23 February 2012

Balogun v. United Kingdom (Application no. 60286/09) ECtHR Judgment of 29 September 2012

M.P.E.V. and others v. Switzerland (Application no. 3910/13) ECtHR, Judgment of 8 July 2014

Senchishak v. Finland (Application no. 5049/12) ECtHR, Judgment of 18 November 2014

Európai Unió Bírósága

C-465/07. számú ügy (Elgafaji v. Staatssecretaris van Justitie) (2009)

C-71/11. és C-99/11. számú egyesített ügyek (Bundesrepublik Deutschland v. Y&Z) (2012)

C-199/12., C-200/12 és C-201/12. számú egyesített ügyek (Minister voor Immigratie en Asiel v. X&Y&Z) (2013)

C-148/13., C-149/13 és C-150/13. számú egyesített ügyek (A, B and C; Opinion of Advocate General Sharpston) (2014)

Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság

Comunidad Yanomami. Caso No. 7615. Resolución No. 12/85. 5 de marzo de 1985

Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság

Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay. Judgment of June 17, 2005

Külföldi bírósági döntések

Appellant S395/2002 v. Minister for Immigration and Multicultural Affairs; Appellant S396/2002 v. Minister for Immigration and Multicultural Affairs, [2003] HCA 71, Australia: High Court, 9 December 2003

Canada (Attorney General) v. Ward, 21937. 30 of June 1993

IAT, Appeal No. HX-72022-98, 11 September 2000

Immigration and Protection Tribunal New Zealand, AD (Tuvalu), (2014) NZIPT 501370-371

Ioane Teitiota and the Chief Executive of the Ministry of Business Innovation and Employment. High Court of New Zealand Auckland Registry, CIV-2013-404-3528 (2013) NZHC 3125

Klodiana Kacaj v. Secretary of State for the Home Department, [2002] EWCA Civ 314, United Kingdom: Court of Appeal (England and Wales), 14 March 2002

Kindler v. Canada (Minister of Justice), [1991] 2 S.C.R. 779, Canada: Supreme Court, 26 September 1991

II. Másodlagos (szekunder) források

Enciklopédiák

Feller, Erika – Klug, Anja: *Refugees*, *United Nations High Commissioner (UNHCR)*.

In: Rüdiger Wolfrum, (ed.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

Kälin, Walter: *Aliens, Expulsion and Deportation*. In: Rüdiger Wolfrum, (ed.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

Kretzmer, David: *The Prohibition of Torture*. In: Rüdiger Wolfrum, (ed.): *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

Kugelman, Dieter: *Migration*. In: Rüdiger Wolfrum, (ed.): The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford, Oxford University Press. 20098-, online edition (www.mpepil.com)

Kugelmann, Dieter: *Refugees*. In: Rüdiger Wolfrum, (ed.): The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford, Oxford University Press. 2008-, online edition (www.mpepil.com)

Könyvek, monográfiák

Alborzi, M.R. (2006): *Evaluating the Effectiveness of International Refugee Law*. Martinus Nijhoff Publishers.

Betts, Alexander – Loescher, Gil (2011): *Refugees in International Relations*. Oxford University Press, New York.

Bodansky, Daniel (2010): *The Art and Craft of International Environmental Law*. Harvard University Press.

Bokorné Szegő Hanna (2006): *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest.

Bruhács János (1998): *Nemzetközi jog I*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.

Bruhács János (1999): *Nemzetközi jog II*. Janus Pannonius Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

Coleman, Nils (2009): *European Readmission Policy. Third Country Interests and Refugee Rights*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston.

Cullen, Holly (2007): *The Role of International Law in the Elimination of Child Labor*. Martinus Nijhodd Publishers. Leiden/Boston.

Európa Tanács (2014): *Kézikönyv a menekültügyre, határookra és bevándorlásra vonatkozó európai jogról*. Belgium.

Feller, Erika – Türk, Volker – Nicholson, Frances (2003): *Refugee Protection in International Law*. Cambridge University Press.

Foster, Michelle (2007): *International Refugee Law and Socio-Economic Rights. Refuge From Deprivation*. Cambridge University Press.

Goodwin-Gill, Guy – McAdam, Jane (2007): *The Refugee in International Law*. Oxford university Press, Oxford.

Hathaway C., James (2005): *The Rights of Refugees Under International Law*. Cambridge University Press.

- Jernow, Alli – Loh, Derek – Maitland, Anna – Poulos, Anne – Testa, Guilia (é.n.):** *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook.* International Commission of Jurists.
- Kardos Gábor – Lattmann Tamás szerk. (2010):** *Nemzetközi Jog.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Kende Tamás – Szűcs Tamás szerk. (2011):** *Bevezetés az Európai Unió politikáiba.* Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest.
- Lékó Zoltán szerk. (2009):** *A migrációs jog kézikönyve.* CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest.
- Loescher, Gil – Betts, Alexander – Milner, James (2008):** *The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). The politics and practice of refugee protection into the twenty-first century.* London and New York, Routledge.
- McAdam, Jane (2007):** *Complementary Protection in International Refugee Law.* Oxford University Press.
- McAdam, Jane (2008):** *Forced Migration, Human Rights and Security.* HART Publishing. Oxford and Portland, Oregon.
- Nagy Boldizsár – Jeney Petra szerk. (2002):** *Nemzetközi Jogi Olvasókönyv.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Nagy Boldizsár (2012):** *A magyar menekültjog és menekültügy a rendszerváltozástól az Európai Unióba lépésig.* Gondolat Kiadó.
- Shaw, N. Malcolm (2001):** *Nemzetközi jog.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Silveburg, R. Sanford (2011):** *International Law. Contemporary Issues and Future Developments.* Westview Press.
- Simeon C., James (2010):** *Critical Issues in International Refugee Law. Strategies Toward Interpretative Harmony.* Cambridge University Press.
- Szappanyos Melinda (2013):** *A vízhez való jog érvényesíthetősége az ENSZ keretében.* Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. Veszprém.
- Tóth Judit (1994):** *Menedékjog kérdőjelekkel.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
- Tóth Judit (2004):** *Státuszjogok.* Lucidus Kiadó, Budapest.
- Wisner, Ben – Blaikie, Piers – Cannon, Terry – Davis, Ian (2004):** *At Risk. Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters.* Routledge, London and New York.

Gyűjteményes kötetekben megjelent írások

- Allain, Jean (2003):** *Insisting on the Jus Cogens Nature of Non-Refoulement*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 81-97.
- Bahtiyar, Zarif (2012):** *Court of Justice's Judgment on the Exclusion Clauses; Hope for Ex-Khad/Wad Members in the Netherlands?* In: Cristina Gortazár (2012): *European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction?* Bruylant, Bruxelles. p. 109-119.
- Care, Geoffry – Hauff, Edvard – Richters, Annemiek – Wiiligen, van Loes (2003):** *The Refugee Convention Applied: Moral, Medical, Ethical, and Judicial Questions and Limitations*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 47-65.
- Claro Quintáns, Irene (2012):** *Protection Against Torture in Europe: Are there Exceptions?* In: Cristina Gortazár (2012): *European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction?* Bruylant, Bruxelles. p. 153-165.
- Franco, L. – Santistevan de Noriega, J. (2004):** *La contribución del proceso de Cartagena al desarrollo del derecho internacional de los refugiados en América Latina*. Memoria del Vigésimo Aniversario de la Declaración de Cartagena Sobre los Refugiados. Bogotá. p. 85-93.
- Freestone, David (1994):** *The Principle of Co-operation: Terrorism*. In: Lowe, Vaughan – Warbrick, Colin (1994): *The United Nations and the principles of International Law*. Routledge. London and New York. p. 137-160.
- Jaeger, Gilbert (2003):** *Opening Keynote Address: The Refugee Convention at Fifty*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 9-23.

- Kaponyi Erzsébet (2012):** *Harc az illegális bevándorlás ellen a Közös Európai Menekültügyi Rendszer tükrében.* In: Hollán Miklós (2012): Két Konferencia: A hatékony államról – a hatékony államért. Budapest, BCE.
- Lambert, Hélène (2010):** *Transnational Law, Judges and Refugees in the European Union.* In: Goodwin-Gill S., Guy – Lambert, Hélène: The Limits of Transnational Law. Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union. Cambridge University Press. p. 1-16.
- Levy, Karl (2003):** *The Geneva Convention and the European Union.* In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 129-145.
- Mahieu, Rilke – Timmerman, Christiane – Vanheule, Dirk (2012):** *Asylum in Europe from a Gender Angle: An Evaluation of the Gender Sensitivity of European and Belgian Asylum Policies.* In: Cristina Gortazár (2012): European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction? Bruylant, Bruxelles. p. 129-139.
- McGoldrick, Dominic (1994):** *The Principle of Non-Intervention: Human Rights.* In: Lowe, Vaughan – Warbrick, Colin (1994): The United Nations and the Principles of International Law. Routledge. London and New York. p. 85-120.
- Mcguinness E., Margaret (2003):** *Legal and Normative Dimensions of the Manipulation of Refugees.* In: Stedman, Stephen John – Tanner, Fred (2003): Refugee Manipulation. War, Politics, and the Abuse of Human Suffering. Brookings Institution Press. Washington DC.
- Mink Júlia (2011):** *The concept of 'safe third country' under International Law and EU Law.* In: Kajtár Gábor – Kardos Gábor (2011): Nemzetközi Jog és Európai Jog: Új metszéspontok. Saxum Kiadó. p. 130-153.
- Molnár Tamás (2011):** *A hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi New York-i Egyezmény és a magyar jog viszonya: illeszkedés vagy súrlódások?* In: Kajtár Gábor – Kardos Gábor (2011): Nemzetközi Jog és Európai Jog: Új metszéspontok. Saxum Kiadó. p. 153-179.
- Moore, Jennifer (2003):** *Whither the Accountability Theory: Second Class Status for Third-Party Refugees as a Threat to International Refugee Protection.* In: Selm,

- van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 113-129.
- Nagy Boldizsár (2011):** *Nyitott határok vagy kivételek? Érvek a szabad vándorlás mellett és a menekültek védelmében*. In: Kajtár Gábor – Kardos Gábor (2011): *Nemzetközi Jog és Európai Jog: Új metszéspontok*. Saxum Kiadó. p. 179-212.
- Okoth-Obbo, George – O'Connor, Courtney Mireille – Kjaerum, Morten – Chantavanich, Supang (2003):** *Regional Approaches to Forced Migration*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 31-47.
- Peers, Steve (2006):** *From Black Market to Constitution: The Development of the Institutional Framework for EC Immigration and Asylum Law*. In: Peers, Steve – Rogers, Nicola (2006): *EU Immigration and Asylum Law. Text and Commentary*. Martinus Nijhoff Publishers. The Netherlands. p. 19-45.
- Póczik Szilveszter (2011):** *Nemzetközi migráció – biztonságpolitikai, rendészeti aspektusok*. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (2011): *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon Kiadó, Pécs. p. 35-53.
- Pólyi Csaba (2011):** *Kitekintés és reflexiók a nemzetközi migrációról*. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (2011): *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon Kiadó, Pécs. p. 13-35.
- Sen, Sumit (2003):** *The Refugee Convention and Practice in South Asia: A Marriage of Inconvenience?* In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 203-219.
- Tóth Judit (1992):** *Menekültügy és politika, menekültügyi politika*. In: Sík Endre (1991): *Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve*. MTA Politikai Tudományok Intézete. p. 91-97.

- Vanheule, Dirk (2012):** *The Multifaceted Role of Law in the Development of European Asylum and Migration Policy*. In: Cristina Gortazár (2012): *European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction?* Bruylant, Bruxelles. p. 89-99.
- Voutira, Eftihia (2003):** *Whose Term Is It Anyway? Emic and Ethic Constructions of „Refugees” in Modern Greek*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. p. 65-81.

Folyóiratcikkek, tanulmányok

- Acer, Eleanor:** *Refuge in an Insecure Time: Seeking Asylum in the Post-9/11 United States*. Fordham International Law Journal. Volume 28. Issue 5. 2004. p. 1361-1396.
- Ahmad, Nafees:** *Refugees: State Responsibility, Country of Origin and Human Rights*. Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law. (2009). p. 1-22.
- Allain, Craig – O'Donnell, Thérèse:** *A Call to Claims?: Natural Disasters, R2P, Duties of Cooperation and Uncharted Consequences*. Journal of Conflict & Security Law. Vol 17, No. 3. (2012) p. 337-371.
- Allain, Jean:** *The jus cogens Nature of Non-refoulement*. International Journal of Refugee Law. Vol. 13. No. 1. (2002). p. 534-558.
- Andrysek, Oldrich:** *Gaps in International Protection and the Potential for Redress through Individual Complaints Procedures*. International Journal of Refugee Law. Vol. 9. No. 3. (1997) p. 392-414.
- Barigaber, Assefaw:** *States, International Organizations and the Refugee: Reflections on the Complexity of Managing the Refugee Crisis in the Horn of Africa*. The Journal of Modern Africa Studies. Vol 37, No. 4. (1999) p. 597-619.
- Barnett, Laura:** *Global Governance and the Evolution of the International Refugee Regime*. International Journal of Refugee Law. Vol. 14. No. 2/3. (2002) p. 238-262.
- Berta Krisztina – Molnár Tamás – Tóttós Ágnes:** *A migráció nemzetközi és európai uniós jogi szabályozása: a laza univerzális keretektől az átfogó, egységes EU-szakpolitikákig*. Migráció és Társadalom. (2012/2)

- Betts, Alexander:** *A Survival Migration: A New Protection Framework*. Global Governance 16. (2010) p. 361-382.
- Betts, Alexander:** *Towards a 'Soft Law' Framework for the Protection of Vulnerable Irregular Migrants*. International Journal of Refugee Law. Vol. 22. No. 2. (2010) p. 209-236.
- Bierman, Frank – Boas, Ingrid:** *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol*. Environment, November-December (2008)
- Black, Richard:** *Environmental Refugees: Myth or Reality?* Working Paper No. 34. University of Sussex. UK. (2001) p. 1-19.
- Blake, Nicholas:** *Luxembourg, Strasbourg and the National Court: the Emergence of a Country Guidance System for Refugee and Human Rights Protection*. International Journal of Refugee Law. Vol. 25. No. 2. (2013) p.349-372.
- Boano, Camillo – Zetter, Roger – Morris, Tim:** *Environmentally Displaced People. Understanding the Linkage Between Environmental Change, Livelihoods and Migration*. (2008) Refugee Studies Centre, Oxford. p. 1-39.
- Bond Rankin, Micah:** *Extending the limits or narrowing the scope? Deconstructing the OAU refugee definition thirty years on*. UNCHR Working Paper No. 113. (2005) p. 1-29.
- Bruin, Rene – Wouters, Kees:** *Terrorism and Non-derogability of Non-refoulement*. International Journal of Refugee Law. Vol. 15. No. 1. (2003) p. 5-29.
- Bruzón Viltres, Carlos Justo – Antúnez Sánchez, Alcidez Francisco:** *Reflexiones en torno a la protección de los derechos humanos desde la perspectiva del derecho ambiental internacional*. Producción y Limpia, (2012) Vol. 7, No. 2, p. 106-117.
- Bugnion, Francois:** *Refugees, Internally Displaced Persons, and International Humanitarian Law*. Fordham International Law Journal. Volume 28, Issue 5. (2004) p. 1397-142.
- Castles, Stephen:** *La política internacional de la migración forzada*. Migración y desarrollo. Número 1. (2003) p. 1-28.
- Charli Carpenter, R.:** *„Women, Children and Other Vulnerable Groups”: Gender, Strategic Frames and the Protection of Civilians as a Transnational Issue*. International Studies Quarterly, Vol. 49, No 2. (2005) p. 295-334.

- Chirala V., Sireesha:** *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) p. 360-395.
- Clark, Tom:** *Rights Based Refugee, the Potential of the 1951 Convention and the Need for Authoritative Interpretation*. International Journal of Refugee Law. Vol. 16. No. 4. (2004) p. 584-608.
- Coleman, Nils:** *Non-Refoulement Revised. Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law*. European Journal of Migration and Law. (2003) p. 23-28.
- Corcuera Cabezut, Santiago:** *Reflexiones sobre la aplicación de la definición ampliada de refugiado de la declaración de Cartagena en los procedimientos para la determinación individual de la condición de refugiado*. Memoria del vigésimo aniversario de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. p. 193-224.
- Cubie, Dug:** *An Analysis of Soft Law Applicable to Humanitarian Assistance: Relative Normativity in Action?* International Humanitarian Legal Studies 2. (2011) p. 177-215.
- D'Angelo F., Ellen:** *Non-Refoulement: The Search for a Consistent Interpretation of Article 33*. Vanderbilt Journal of Transnational Law. Vol. 42. (2011-2012) p. 279-315.
- Davies, Sarah:** *'Truly' International Refugee Law? Or Yet Another East/West Divide?* Social Alternatives. Vol. 21. No. 4. (2002) p. 37-44.
- Davies E., Sarah:** *The Asian Rejection? International Refugee Law in Asia*. Australian Journal of Politics and History. Volume 52. Number 4. (2006) p. 562-575.
- Demant, Eva:** *30 años de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. Avances y desafíos de la protección de refugiados en Latinoamérica*. Agenda Internacional. Año XX, No 31. (2013). p. 131-140.
- Den Heijler, Maarten:** *Whose Rights and Which Rights? The Continuing Story of Non-Refoulement under the European Convention on Human Rights*. European Journal of Migration and Law 10 (2008) p. 277-314.
- Duffy, Aoife:** *Expulsion to Face Torture? Non-refoulement in International Law*. International Journal of Refugee Law. Vol. 20. No. 3. (2008) p. 373-390.

- Durieux, Jean Francois – McAdam, Jane:** *Non-refoulement Through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx of Emergencies.* International Journal of Refugee Law. Vol 16. No. 1. (2004) p. 5-24.
- Eaton, Jonah:** *The Internal Protection Alternative Under European Union Law: Examining the Recast Qualification Directive.* International Journal of Refugee Law. Vol. 24. No. 4. (2012) p. 765-792.
- Egea Jiménez, Carmen – Soledad Suescún, Javier Iván:** *Los desplazados ambientales, más allá del cambio climático, un debate abierto.* Cuadernos Geográficos, 49. (2011-2) p. 201-215.
- Errera, Roger:** *The ECJ and Subsidiary Protection: Reflections on Elgafaji – And After.* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No. 1. (2010) p. 93-112.
- Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra:** *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'.* Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) p. 7-32.
- Evans Cameron, Hillary:** *Refugee Status Determinations and the Limits of Memory.* International Journal of Refugee Law. Vol. 22. No. 4. (2010) p. 469-511.
- Feller, Erika:** *International Refugee Protection 50 Years on: The Protection Challenges of the Past, Present and Future.* RICR Septembre (2001) Vol. 83. No. 843. p. 581-606.
- Feller, Erika:** *Asylum, Migration and Refugee Protection: Realities, Myths and the Promise of Things to Come.* International Journal of Refugee Law. (2006) p. 509-536.
- Fernández-Sánchez, Pablo Antonio:** *The Interplay Between International Humanitarian Law and Refugee Law.* International Humanitarian Legal Studies 1. (2010) p. 329-381.
- Field C., Jeannie Rose:** *Bridging the Gap between Refugee Rights and Reality: a proposal for Developing International Duties in the Refugee Context.* International Journal of Refugee Law. Vol. 22. No 4. (2010) p. 512-557.
- Fischel de Andrade, José H:** *Regional Policy Approach and Harmonization: A Latin American Perspective.* International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998) p. 390-409.

- Fitzpatrick, Joan:** *Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime*. The American Journal of International Law, Vol. 94. No. 2. (2000) p. 279-306.
- Fortin, Antonio:** *The Meaning of 'Protection' in the Refugee Definition*. International Journal of Refugee Law. Vol. 12. No. 4. (2001) p. 548-576.
- Gallagher, Dennis:** *The Evolution of the International Refugee System*. International Migration Review. Vol. 23, No. 3. (1989) p. 579-598.
- Garibian, Sévane – Puppo, Alberto:** *Acerca de la existencia del jus cogens internacional: una perspectiva analítica y positivista*. Isonomía No. 36. (2012) p. 8-47.
- Gilbert, Geoff:** *Interesting Times: 2002-2013*. International Journal of Refugee Law. Vol. 25. No. 2. (2013) p. 195-206.
- Goodwin-Gill S., Guy:** *Refugees: Challenges to Protection*. International Migration Review. Vol 35, No.1. (2001) p. 130-142.
- Gorlick, Brian:** *The Convention and the Committee against Torture: A Complementary Protection Regime for Refugees*. International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No. 3. (1999) p. 479-495.
- Gottwald, Martin:** *Protecting Colombian Refugees in the Andean Region: The Fight against Invisibility*. International Journal of Refugee Law. Vol. 16. No. 4. (2004) p. 517-546.
- Guiffré, Mariaguilia:** *The Renaissance of Non-Refoulement? The Othman (Abu Quatada) Decision of the European Court of Human Rights*. ICLQ. Vol. 61. (2012) p. 750-765.
- Gunning, Isabelle:** *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View*. Volume 13, Issue 1. (1989) p.35-85.
- Hammerstad, Anne:** *Whose Security?: UNHCR, Refugee Protection and State Security After the Cold War*. Security Dialogue. Vol. 31. (4) (2000) p. 391-403.
- Heijer den, Maarten:** *Reflections on Refoulement and Collective Expulsion in the Hirsi Case*. International Journal of Refugee Law. Vol. 25. No. 2. (2013) p. 265-290.
- Henkin, Louis:** *Refugees and Their Human Rights*. Fordham International Law Journal. Volume 18. Issue 4. (1994) p. 1079-1081.

- Hessbruegge, Jan Arno:** *European Court of Human Rights Protects Migrants against 'Push Back' Operations on the High Seas.* American Society of International Law. Volume: 16 Issue: 14. p. 1-5.
- Hurwitz, Agnès:** *The 1990 Dublin Convention: A Comprehensive Assessment.* International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No 4. (1999) p. 647-677.
- Izrailev, Mikhail:** *A New Normative Approach for the Grant of Asylum in cases of Non-State Actor for Persecution.* Cardozo J. of Int'L & Comp. Law. Vol 19. (2011) p. 171-203.
- Jakulevicie, Lyra:** *Is There a Need for an Extension of Subsidiary Protection in the European Union Qualification Directive?* Jurisprudence. (2010) p. 215-232.
- Kecskés Gábor:** *A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója.* Állam- és Jogtudomány. L. évfolyam 2009, p. 569-598.
- Keely B., Charles:** *The International Refugee Regime(s): The End of the Cold War Matters.* International Migration Review. Vol. 35, No. 1. (2001) p. 303-314.
- Kelley, Ninette:** *The Convention Refugee Definition and Gender-Based Persecution: A Decade's Progress.* International Journal of Refugee Law. Vol. 13. No. 4. (2002) p. 559-568.
- Kendal N., Christopher:** *Lesbian and Gay Refugees in Australia: Now that 'Acting Discreetly' is no Longer an Option, will Equally be Forthcoming?* International Journal of Refugee Law. Vol. 15. No. 4. (2003) p. 716-749.
- Kennedy G., Elizabeth:** *Refugiados de las pandillas centroamericanas.* RMF 43. p. 50-53.
- Kibreab, Gaim:** *Citizenship Rights and Repatriation of Refugees.* International Migration Review. Vol. 37. No. 1. (2003) p. 24-73.
- Kneebone, Susan:** *The Pacific Plan: The Provision of 'Effective Protection'?* International Journal of Refugee Law. Vol. 18. No. 3-4. (2006) p. 696-721.
- Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn:** *Environmental Displacement in European Asylum Law.* European Journal of Migration and Law 11. (2009) p. 313-326.
- Kolmannskog, Vikram – Trebbi, Lisetta:** *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección.* International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) p. 307-327.

- Lambert, Hélène:** *The European Court of Human Rights and the Right of Refugees and Other Persons in Need of Protection to Family Reunion.* International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No. 3. (1999) p. 428-450.
- Lambert, Hélène:** *The Conceptualisation of 'Persecution' by the House of Lords: Horvath V. Secretary of State for the Home Department.* International Journal of Refugee Law. Vol. 13. No1/2. (2001) p. 16-31.
- Lamey, Andy:** *A Liberal Theory of Asylum.* Politics, Philosophy, Economics. (2012) p. 235-257.
- LaViolette, Nicole:** *'UNHCR Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity': A Critical Commentary.* International Journal of Refugee Law. Vol. 22. No. 2. (2010) p. 173-208.
- Lewis, Corinne:** *UNHCR's Contribution to the Development of International Refugee Law: Its Foundations and Evolution.* International Journal of Refugee Law. Vol. 17. No. 1. (2005) p. 67-90.
- Lim, Julian:** *Immigration, Asylum and Citizenship: A More Holistic Approach.* California Law Review. (2013) p. 1013-1077.
- Locke, Justin:** *Climate Change Induced-Migration in the Pacific Region: Sudden crisis and long-term developments.* Geographical Journal, Vol. 175.3, (2009) p. 1-30.
- Martin, Adrian:** *Environmental Conflict between Refugee and Host Communities.* Journal of Peace Research. Vol. 42. No. 3. (2005) p. 329-346.
- McAdam, Jane:** *An Intellectual History of Freedom of Movement in International Law: The Right to Leave as a Personal Liberty.* Melbourne Journal of International Law. Vol. 12. (2011) p. 27-56.
- McAdam, Jane:** *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) p. 2-27.
- McAdam, Jane:** *The European Union Qualification Directive: The Creation of a Subsidiary Protection Regime.* International Journal of Refugee Law. Vol. 17. No. 3. (2005) p. 461-516.
- McFadyen, Gillian:** *The Contemporary Refugee: Persecution, Semantics and Universality.* ESharp, (2012) p. 9-35.

- McGhee, Derek:** *Accessing Homosexuality: Truth, Evidence and the Legal Practices for Determining Refugee Status – The Case of Ioan Vraciu.* Body & Society. Vol 6 (1) (2000) p. 29-50.
- Mertus, Julie:** *The State and the Post-Cold War Refugee Regime: New Models, New Questions.* International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998). p. 321-348.
- Milner, David:** *Exemption from Cessation of the Refugee Status in the Second Sentence of Article 1C(5)/(6) of the 1951 Refugee Convention.* International Journal of Refugee Law. Vol. 16. No 1. (2004) p. 91-107.
- Mink Júlia:** *EU Asylum Law and Human Rights Protection: Revisiting the Principle of Non-Refoulement and the Prohibition of Torture and Other Forms of Ill-Treatment.* European Journal of Migration and Law 14 (2012) p. 119-149.
- Molnár Tamás:** *Mily színes e táj! Az Európai Unió menekültügyi acquis-jának kialakulása és fejlődése a kezdetektől napjainkig.* Fundamentum/2013. 2. szám. p. 55-63.
- Monette, Zard:** *Exclusion, Terrorism and the Refugee Convention.* FMR 13. p. 32-34.
- Moreno-Lax, Violeta:** *Dismantling the Dublin System: M.S.S. v. Belgium and Greece.* European Journal of Migration and Law. 14. (2012) p. 1-31.
- Murillo, González:** *La protección internacional de los refugiados en las Américas.* Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los refugiados. (é.n.) ACNUR, Costa Rica. p. 263-278.
- Nagy Boldizsár:** *A szuverén határai.* Fundamentum (2003) p. 238-248.
- Neumayer, Eric:** *Bogus Refugees? The Determinants of Asylum Migration to Western Europe.* International Studies Quarterly. Vol. 49. No. 3. (2005) p. 389-409.
- Oberoi, Pia:** *Regional Initiatives on Refugee Protection in South Asia.* International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No. 1. (1999) p. 193-201.
- Okafor, Chinedu Obiora – Okoronkwo, Pius Lekwuwa:** *Re-configuring Non-refoulement? The Suresh Decision, 'Security Relativism', and the International Human Rights Imperative.* International Journal of Refugee Law. Vol. 15. No. 1. (2003). p. 31-67.
- Okoth-Obbo, George:** *Thirty Years On: A Legal Review of the 1969 OAU Refugee Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa.* Refugee Survey Quarterly, Vol. 20, No. 1. (2001) p. 80-139.

- Pacheco Pacífico, Andrea:** *Um modelo comunicativo de sociedade em rede para aperfeiçoar os procedimentos para Determinação do Status de Refugiado.* Rev. Bras. Polít. Int. 56 (1) (2013) p. 22-39.
- Peers, Steve:** *Transfer of International Protection and European Union Law.* International Journal of Refugee Law. Vol. 24. No. 3. (2012) p. 527-560.
- Pellegrino, Gianfranco:** *Territorial Rights and Their Limits: The Case of Environmental Refugees.* Workshop on Theories of Territory. London. (é.n.) p. 1-16.
- Pirjola, Jari:** *Shadows in Paradise – Exploring Non-refoulement as an Open Concept.* International Journal of Refugee Law. Vol. 19. No. 4. (2007) p. 639-660.
- Pobjoy, Jason:** *Treating Like Alike: The Principle of Non-Discrimination as a Tool to Mandate the Equal Treatment of Refugees and Beneficiaries of Complementary Protection.* Melbourne University Law Review. Vol. 34. p. (2010) 182-228.
- Reed-Hurtado, Michael:** *The Cartagena Declaration on Refugees and the Protection of People Fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in Latin America.* UNCHR Legal and Protection Policy Research Series. (2013). p. 1-33.
- Reuveny, Rafael:** *Climate Change-Induced Migration and Armed Conflict.* Political Geography 26. (2007) p. 656-673.
- Reuveny, Rafael:** *Environmental Change, Migration and Conflict: Theoretical Analysis and Empirical Explorations.* Human Security and Climate Change, An Internal Workshop. (2005)
- Rice A., James:** *Hong-Kong's Policies Relating to Asylum-Seekers: Torture and the Principle of Non-Refoulement.* Pacific Basin Law Journal. Vol. 28. (2011) p. 148-173.
- Robinson, Deberegh Cabeiri:** *Too Much Nationality: Kashmiri Refugees, the South Asian Refugee Regime, and a Refugee State, 1947-1974.* Journal of Refugee Studies. Vol. 25, No. 3. (2012) p. 344-365.
- Rudge, Philip:** *Reconciling State Interests with International Responsibilities: Asylum in North America and Western Europe.* International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. ½. (1998). p. 7-20.
- R. Gunning, Isabelle:** *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View.* Fordham International Law Journal. Volume 13, Issue 1, (1989). p. 35-85.

- Salcedo Mesa, Rocca:** *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) p. 75-130.
- San Juan, César Walter – Manly, Mark:** *El asilo y la protección internacional de los refugiados en América Latina: análisis crítico del dualismo „asilo-refugio” a la luz del Derecho Internacional de los derechos humanos.* Informe General de la Investigación. ACNUR. 2004.
- Sandoval, Clara:** *A Critical View of the Protection of Refugees and IDPs by the Inter-American System of Human Rights: Re-assessing its Powers and Examining the Challenges for the Future.* International Journal of Refugee Law. (2005). p. 43-66.
- Santiago, Alfonso:** *El derecho internacional de los derechos humanos: posibilidades, problemas y riesgos de un nuevo paradigma jurídico.* Persona y Derecho, 60. (2009) p. 91-130.
- Sautman, Berry:** *The Meaning of „Well-Founded Fear of Persecution” in United States Asylum Law and in International Law.* Volume 9, Issue 3. (1985) p. 483-539.
- Shaknove E., Andrew:** *Who is a Refugee?* Chicago Journals, Ethics. Vol. 95. No. 2. (1985) p. 274-284.
- Sharpe, Marina:** *Engaging with refugee protection? The Organization of African Unity and African Union since 1963.* UNHCR Policy Development and Evaluation Service. Research paper No. 226. (2011) p. 1-42.
- Sharp, Marina:** *The 1969 African Refugee Convention: Innovations, Misconceptions and Omissions.* McGill Law Journal 58:1, 95 (2012) p. 96-147.
- Sharpe, Marina:** *The 1969 OAU Refugee Convention and the Protection of People fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence in the Context of Individual Refugee Status Determination.* UNHCR Legal and Protection Policy Research Series. (2013) p. 1-21.
- Silva Menezes, Thais – Roche Reis, Rossana:** *Direitos humanos e refúgio: uma análise sobre o momento pós-determinação do status do refugiado.* Rev. Bras. Polít. Int. 56 (1). (2013) p. 144-162.
- Sing Juss, Satvinder:** *Terrorism and the Exclusion of Refugee Status in the UK.* Journal of Conflict & Security Law. (2012): Vol. 17. No. 3. p. 465-499.

- Skoglund, Lena:** *Diplomatic Assurances against Torture – An Effective Strategy?* Nordic Journal of International Law 77. (2008) p. 319-364.
- Smith, Merrill:** *Development without Refugee Rights? A Civil Society Response.* Fordham International Law Journal. Volume 28, Issue 5. (2004) p. 1479-1503.
- Spijkerboer, Thomas:** *Subsidiary and 'Arguability': the European Court of Human Rights' Case Law on Judicial Review in Asylum Cases.* International Journal of Refugee Law. VOL. 21. No. 1. (2009) p. 48-71.
- Storey, Hugo:** *EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World?* International Journal of Refugee Law. Vol. 20. No. 1. (2008) p. 1-49.
- Sum, Keane:** *A New Comprehensive Plan of Action: Addressing the Refugee Protection Gap in Southeast Asia through Local and Regional Integration.* Oxford Monitor of Forced Migration. Volume 1, Number 1, (2011) p. 60-77.
- Szemesi Sándor:** *A homoszexualitás és a hátrányos megkülönböztetés tilalma összefüggései az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában.* Acta Humana 4. 19. évf. (2008) p. 20-34.
- Bunyan, Tony:** *Trevi, Europol and the European state.* Statewatching the new Europe, 1991/1
- Türk, Volker:** *International Protection.* International Journal of Refugee Law. Vol. 24. No. 1. (2012) p. 120-129.
- UNHCR:** *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solution Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984.* International Journal of Refugee Law. (2006) p. 252-270.
- Vág András:** *A környezeti migráció okai.* Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. p. 59-74.
- Vág András:** *Környezeti migráció Európába.* Társadalomkutatás. 28, 3. (2010) p. 307-320.
- Weiner, Myron:** *The Clash of Norms: Dilemmas in Refugee Policies.* Journal of Refugee Studies Vol. 11. No. 4. (1998) p. 433-453.
- Weßels, Janna:** *HJ (Iran) and HT (Cameroon) – Reflections on a New Test for Sexual-Based Asylum Claims in Britain.* International Journal of Refugee Law. Vol. 24. No. 4. (2013) p. 815-839.
- Wood, Tamara:** *Los estados frágiles y la protección del amparo de la Convención de 1969 sobre los refugiados en África.* RMF 43. (2013)

- Young, Jessica:** *The Alternate Refuge Concept: A Source of Systematic Disadvantage to Sexual Minority Refugee Claimants.* UNB. LJ. Vol. 60. (2009) p. 294-337.
- Young K., Michael:** *Non-State Actors in the Global Order.* Utah Law Review. No. 1. p. 80-90.
- Zerilli M., Filippo:** *The Rule of Soft Law: An Introduction.* Focaal-Journal of Global and Historical Anthropology 56. (2010) p. 3-18.
- Ziegler, Reuven:** *Protecting Recognized Geneva Convention Refugees outside their States of Asylum.* International Journal of Refugee Law. Vol. 25. No. 2. (2013) p. 235-264.

Nemzetközi szervezetek kiadványai

- ACNUR (UNHCR) (2010):** *Protección de los refugiados en el derecho internacional.*
- Amnesty International (2007):** *Migration-Related Detention: A Research Guide on Human Rights Standards Relevant to the Detention of Migrants, Asylum-Seekers and Refugees.*
- Amnesty International (2011):** *Gender and Torture Conference Report.*
- European Council on Refugees and Exiles (é.n.):** *Position on Refugee Children.*
- European Council on Refugees and Exiles (2005):** *The Return of Asylum-seekers whose Applications have been Rejected in Europe.*
- European Council on Refugees and Exiles (2005):** *Towards the Integration of Refugees in Europe.*
- European Council on Refugees and Exiles (2008):** *The Impact of the EU Qualification Directive on International Protection.*
- Equality and Human Rights Commission (2010):** *Refugees and Asylum Seekers. A Review From an Equality and Human Rights Perspective.*
- Greenpeace (2007):** *Klimaflüchtlinge.* Universität Hamburg.
- IOM (2002):** *International Legal Norms and Migration: An Analysis.* International Dialogue on Migration.
- IOM (2008):** *Expert Seminar: Migration and the Environment.*
- IOM (2009):** *Protecting Women Asylum Seekers and Refugees: From International Norms to National Protection?*
- IOM (2012):** *Climate Change, Environmental Degradation and Migration.* International Dialogue Migration.

- IOM (2013):** *Migrants in Times of Crisis: An Emerging Protection Challenge.*
- OAS (én.):** *La protección internacional de los refugiados en las Américas.*
- OHCHR – UNEP (2012):** *Human Rights and the Environment.*
- OIM (é.n.):** *Protección de los Refugiados.*
- UNHCR (é.n.):** *Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law.*
- UNHCR (2001):** *Addressing Security Concerns without Undermining Refugee Protection.*
- UNHCR (2002):** *Environmental Change and Forced Migration: Making Sense of the Debate.* Working Paper No. 70.
- UNHCR (2002):** *Guidelines on International Protection: 'Membership of a particular social group' within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees.*
- UNHCR (2002):** *HIV/AIDS and Refugees.* Strategic Plan.
- UNHCR (2002):** *La protección y asistencia a refugiados en América Latina.* Colección de instrumentos jurídicos internacionales relativos a refugiados, derechos humanos y temas conexos. Documentos regionales 1981-1999. México
- UNHCR (2004):** *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solutions Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984.* Discussion Document. International Journal of Refugee Law. Volume 18, Issue 1 March 2006.
- UNHCR (2005):** *Protection Mechanism Outside of the 1951 Convention („Complementary Protection”).*
- UNHCR (2007):** *Asylum in the European Union. A study of Implementation of the Qualification Directive.*
- UNHCR (2008):** *Climate Change and Forced Migration.* Research Paper No. 153.
- UNHCR (2008):** *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective.*
- UNHCR Handbook (2008):** *Protection of Women and Girls.*
- UNHCR:** *Refugee Protection and International Migration in the Americas: Trends, Protection Challenges and Responses.* Background Document. 2009
- UNHCR (2010):** *2009 Global Trends. Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons.*

- UNHCR (2011):** *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards.*
- UNHCR (2011):** *Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status.*
- UNHCR (2012):** *Detention Guidelines.*
- UNCHR (2012):** *Displacement.*
- UNHCR (2012):** *Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the Context of Article 1 A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees.*
- UNHCR (2012):** *A Pillar of Protection: Solidarity Resettlement for Refugees in Latin America.*
- UNHCR (2012):** *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches.*
- UNHCR (2013):** *Summary Conclusion on the Interpretation of the Extended Refugee Definition in the 1984 Cartagena Declaration.* Expert Roundtable. Montevideo, Uruguay, 15 and 16 October 2013
- UNEP (2011):** *Livelihood Security. Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel.*
- United Nations High Commissioner for Refugees (1988):** *Refugees and the Acquired Immune Deficiency Syndrome.*

Nemzeti kiadványok

- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2012):** *Klimamigration.*
- Global Detention Project (2009):** *Migration and Detention: Mapping the International Legal Terrain.* Geneva.
- Gyulai Gábor (2007):** *Country Information in Asylum Procedures – Quality as a Legal Requirement in the EU.* Magyar Helsinki Bizottság.
- Gyulai Gábor (2009):** *Kiutasítás és emberi jogok. A kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának alkalmazási kérdései a kiutasítás bírói elrendelése vagy felülvizsgálata során.* Magyar Helsinki Bizottság.
- Iris Refugee Council (2012-2013):** *Not There Yet: An NGO Perspective on Challenges to a Fair and Effective Common European Asylum System.*

Magyar Helsinki Bizottság (2007): *Forgotten Without Reason. Protection of Non-Refugee Stateless Persons in Central Europe.*

Magyar Helsinki Bizottság (2012): *Emberi jogi garanciák és a nemzetközi migráció.*

III. Harmadlagos források

CBC Radio: Should International Law Recognize 'Climate Change Refugees'?

<http://www.cbc.ca/thecurrent/episode/2013/10/28/should-international-law-recognize-climate-change-refugees/> (Letöltés ideje: 2013. december 10.)

Forced Migration Online: <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm> Letöltve: 2014. február 20.

History of Europol: <https://www.europol.europa.eu/content/page/history-149> (Letöltés ideje: 2014. augusztus 6.)

Iniciativa Cartagena +30. La protección internacional y la efectiva integración: Recomendaciones de la sociedad civil frente a las dimensiones actuales del asilo y la apatridia en América Latina y el Caribe. <http://www.refworld.org/docid/54290dcf6.html> Letöltve: 2014. november 2.

International Bar Association: 'Climate Refugees?' Addressing the International Legal Gaps. <http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUid=B51C02C1-3C27-4AE3-B4C4-7E350EB0F442> (Letöltés ideje: 2013. október 15.)

International Law Observer: Protecting Environmental Migrants: Findings from the UNU-EHS Summer Academy. <http://www.internationallawobserver.eu/2010/11/11/protecting-environmental-migrants-findings-from-the-unu-ehs-summer-academy/> (Letöltés ideje: 2013. november 10.)

IRIN (2012): Analysis: Has the Refugee Convention Outlived its Usefulness? <http://www.irinnews.org/report/95144/> (Letöltés ideje: 2013. október 20.)

Jane McAdam: *No „Climate Refugees” in New Zealand.* <http://www.brookings.edu/blogs/planetpolicy/posts/2014/08/13-climate-refugees-new-zealand-mcadam> Letöltve: (2014. szeptember 15.)

Newsweek: Los pueblos errantes de América Latina.

<http://www.newsweek.mx/index.php/articulo/6807#.UpC659JFUsJ> (Letöltés ideje: 2013. november 10.)

- Parliament of Australia: The Problem with the 1951 Refugee Convention.
http://www.apf.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp0001/01RP05 (Letöltés ideje: 2013. október 28.)
- Persons covered by the OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees.
<http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. október 14.
- ¿Qué es el Plan de Acción de México? UNHCR. Información general.
<http://www.acnur.org/t3/pam/informacion-general/> Letöltve: 2014. október 7.
- The Ecologist: Kiribati and the Impending Climate Refugee Crisis.
http://www.theecologist.org/News/news_analysis/2183695/kiribati_and_the_impending_climate_refugee_crisis.html (Letöltve: 2013. december 6.)
- The Telegraph: Man from Kiribati seeks recognition as world's first climate refugee.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/australiaandthepacific/kiribati/10383018/Man-from-Kiribati-seeks-recognition-as-worlds-first-climate-refugee.html>
 (Letöltés ideje: 2013. november 17.)
- The Migration/Climate Change Nexus: An Assesment. <http://www.network-migration.org/rethinking-migration-2011/2/papers/Piguet.pdf> (Letöltés ideje: 2013. november 29.)
- Think Africa Press: International Refugee Law.
<http://thinkafricapress.com/international-law-africa/refugee-law> (Letöltés ideje: 2013. november 21.)
- UN High Commissioner Identifies Climate Change as Contributing to Crisis in Mali.
<http://climate-l.iisd.org/news/un-high-commissioner-identifies-climate-change-as-contributing-to-crisis-in-mali/> (Letöltés ideje: 2014. január 29.)
- UNHCR Chief: Climate Change Could became the Biggest Driver of Displacement.
<http://www.unhcr.org/4b2910239.html> Letöltve: 2014. február 10.
- UNHCR: Persons covered by the OAU Convention Governing the Special Aspects of Refugee Problems in Africa and by the Cartagena Declaration on Refugees (Submitted by the African Group and the Latin American Group)
<http://www.unhcr.org/3ae68cd214.html> Letöltve: 2014. szeptember 5.
- United Nations: Next steps: New dynamic of displacement.
<http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees/nextsteps.html>
 Letöltve: 2014. november 10.

United Nations Treaty Collection. Databases.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=V~2&chapter=5&Temp=mtdsg2&lang=en Letöltve: 2014. október 7.

Előadások

Ban Ki-moon ENSZ-főtitkár budapesti látogatása alkalmával tett előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 8-án.

Hoffmann Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. február 25-én és március 18-án.

Kemenszky Ágnes előadásai a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 18-án, szeptember 23-án, szeptember 30-án, illetve december 2-án.

Lehoczki Bernadett előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 9-én.

Molnár Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 7-én.

Nagy Boldizsár előadása az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, 2014-ben.